

ΕΣΤΙΑΔΕΣ

Βαθειά άκραχτα μεσάνυχτά, τρισκότεινοι ούρανοι
πάν' άπ την Πολιτεία την κοιμισμένη.
κι άξαφνα σέρνει του Κακού τὸ Πνεῦμα μιὰ φωνή,
τρούμου φωνή — κι ὅλοι πετιοῦνται άλλαλιασμένοι.

« Έσβυσ' ή άσβυστη φωτιά! » κι ὅλοι δρομοῦν φορὰ
τυφλοὶ μέσα στη νύχτα νὰ προφτάσουν,
ὄχι μ' έλπίδα πῶς μπορεῖ ν'άν ψεύτρα ή συμφορά,
παρὰ νὰ δοῦν τὰ μάτια τους και τή χορτάσουν.

Θαρρεῖς νεκροὶ κι άπάρησαν τὰ μνήματ' άραχνά,
σύγκαιρα ὀρθοὶ για τή στερνή την κρίση,
κ' ένῶ οἱ άνέγνωμοι σπαρνοῦν μες σὲ κακὸ βραχνά
μὴν τύχη τρέμουνε κανεὶς και τοὺς ξυπνήση.

Μ' ένα πνιχτὸ μονόχρωτο άναφυλλητό, σκυφοὶ
πρὸς τῆς Έστίας τὸ Ναὸ τραβοῦνε
και μπρὸς στην Πύλη, διάπλατα τή χάλκινη άνοιχτή,
ένα τὰ μύρια γίνονται μάτια νὰ ἰδοῦνε.

Καὶ βλέπουν: μὲ τῆς γνώριμης ἀρχαίας των ἀρετῆς
τὸ σχῆμα τάνωφέλευτο ντυμένες
στὸν προδομένο τὸ Βωμὸ ἐμπρὸς γονυπετεῖς
τὶς Ἑστιάδες τὶς σεμνές, μὰ κολασμένες.

Τὸ κρῖμα τους ἐστάθηγε μιὰ ἄβουλη ἀναμελλιά
κι ἀραθυμιὰ—σὰν τῆς δικῆς μας νιότης!
μὰ ἡ ἅγια ἡ Φωτιά, μιὰ πῶσβυσε, δὲν τὴν ἀνάβει πλιά
ἀνθρώπινο ἢ προσάναμμα ἢ πυροδότης.

Κι ὅσο κι ἂν μὲ τὶς φουῶχτες των σκορπίζουν στὰ μαλλιά
μὲ συντριβὴ καὶ μὲ ταπεινοσύνη,
τοῦ κάκου! στὴ χλιά χώβολη καὶ μὲς στὴ στάχτη πλιά
σπίθας ἰδέα οὐδ' ἔλπιση δὲν ἔχει μείνη.

Κ' εἶναι γραμμένη τοῦ χαμοῦ ἡ Πολιτεία ἔχτος
ἂν πρὶ ὃ καινούργιος ἥλιος ἀνατείλῃ
κάμη τὸ θᾶμα του ὃ οὐρανὸς καὶ στ' ἄωρα τῆς νυχτὸς
μακρόθυμος τὸν κεραυνὸ του κάτω στείλῃ.

Κι ἂν εἶν' καὶ πέση ἐπάνω τους, ἄς πέση! ὅπως ζητᾶ
τὸ δίκιο κ' οἱ Παρθένες τὸ ζητοῦνε,
ποῦ ἰδοῦ τις, μὲ τὰ χέρια τους στὰ οὐράνια σηκωτὰ
καὶ τὴ ψυχὴ στὰ μάτια τους τὸν προσκαλοῦνε.

Τάχα τὸ θᾶμα κ' ἔγινε;—πές μου το νὰ σ' τὸ πῶ,
γνώμη ἄβουλη, γνώμη ἄδικη μιᾶς νιότης
σὰν τὴ δικιά μας, πῶσβυσεν ἔτσι χωρὶς σκοπὸ
μ' ἀκόμα ζῆ καὶ ζένηται—μὲ τὸ σκοπὸ τῆς!

Ἡ Χρυσανγή καὶ ὁ Γεράσιμος, τὰ μόνα τέκνα τοῦ φτωχοῦ
Σταμάτη, ἦσαν οἱ πιὸ ἀγαπημένοι ἀδελφοὶ εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ
ἀπὸ τὰ εὐμορφότερα παιδιὰ τοῦ τόπου. Εἶχαν μεγαλώσει μαζί πάντα,
κ' ἐπίστευαν ὅτι τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τοὺς χωρίσῃ — οὔτε
αὐτὸς ὁ θάνατος. Ὅταν ὅμως ἤρχισαν νὰ φουσκώνουν τὰ στήθη τῆς
Χρυσανγῆς καὶ νὰ ξεφυτρώνουν τὰ πρῶτα χνούδια τῆς νεότητος εἰς
τὰ μάγουλα τοῦ Γερασίμου, μὲ ἀπορίαν, ὄχι καὶ πολὺ δυσάρεστην,
εἶχαν ἀνακαλύψει καὶ οἱ δύο ὅτι δὲν τοὺς ἔφθανε πλέον ἡ ἀδελφικὴ
ἀγάπη μονάχα διὰ νὰ περάσουν τὴν ζωὴν των εὐχάριστα καὶ ὅτι μίᾳ
φλόγα τῆς καρδιάς των ὑπουλη, ἐν ᾧ τοὺς ἐρέθιζε ἐπίμονα καὶ ἀγριώ-
τερα ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν τὴν σάρκα, τοὺς ἔσβυνε γλυκὰ-γλυκὰ τὴν
παιδικὴν πεποίθησιν ὅτι τίποτε δὲν θὰ τοὺς χωρίσῃ εἰς αὐτὸν τὸν
κόσμον. Ὁ παιγνιδιάρης ὅμως Ἐρωτας ὄχι μόνον τοὺς ἐχώρισε
σκληρὰ καὶ πολὺ γληγορότερα παρ' ὅσον ὠνειρεύοντο, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἔκαμε νάγαπήσουν τρελλὰ καὶ νὰ στεφανωθοῦν δύο τέτοια ὑπο-
κείμενα ποῦ οὔτε κατὰ φαντασίαν θὰ τὸ ἐπίστευαν ποτέ. Ἡ Χρυ-
σανγὴ λοιπὸν ἡ εὐμορφὴ εἶχεν ἐρωτευθῆ ἕνα ἀσημῶτατον ἀνθρωπον,
τὸν στραβοπόδη Πετριτῆ, καὶ ὁ Γεράσιμος, παρ' ὅλα τὰ ἠράκλεια
κάλλη του, εἶχε σκλαβωθῆ ἀπὸ μίαν γυναικοῦλα, μιᾶς σπιθαμῆς
πρᾶμα, τὴν Βασίλω. Τώρα τί ἐξήλεψε καὶ ἡ Χρυσανγὴ τοῦ στραβο-
πόδη Πετριτῆ καὶ ὁ Γεράσιμος τῆς σπιθαμιαίας Βασίλω, εἶναι
μυστήριον. Καὶ οἱ δύο ἐβεβαίωσαν ὅτι θὰ τοὺς εἶχαν κάμη μάγια διὰ
νάγαπήσουν τέτοια πρόσωπα. Μολαταῦτα δὲν ἔλεγαν τὴν ἀλήθειαν,
διότι ὁ Πετριτῆς εἶχε τὰς μεγαλυτέρας ἀρετὰς ἐπάνω του διὰ νὰ κερ-
δίσῃ τὴν καρδιά μιᾶς εὐμορφῆς κόρης τοῦ λαοῦ. Ἐπαιξε τὴν κιθάρα
γλυκύτατα κ' ἐτραγουδοῦσε παθητικώτατα καὶ ἦτο χορευτῆς πρώτης
τάξεως. Μὰ δὲν εἶχε πεντάρα ἐπάνω του, μὰ ἦτον ἀκαμάτης, μὰ ἦτο
καὶ μεθύστακας καὶ στραβοπόδης ἀκόμη—καὶ τί βγαίνει μ' αὐτά; «Ἡ
Χρυσανγὴ, μπορεῖ νὰ σοῦ πῶ, ἂν δὲν ἦταν καὶ στραβοπόδης, δὲν θὰ
τὸν εὑρισκε καὶ πολὺ τοῦ γούστου τῆς!» Τὸ ἴδιον καὶ ὁ Γεράσιμος διὰ
τὴν Βασίλω του: «Ἄν ἦταν γεμάτη σὰν αὐτὸν κ' εἶχε ροδοκόκκινο
πρόσωπο, δὲν θὰ τὴν ἀγαποῦσε καὶ πολὺ — νᾶσαι βέβαιος!» Ἀλλὰ
εἶχε, ἡ στρίγγλα, τόσα ἄλλα προτερήματα! Πρὸ πάντων ἔκρατοῦσε τὰ
μάτια ὅλο κατεβασμένα ἀπὸ ταπεινότητα, ἂν τὰ ἐσήκωνε ὅμως κ' ἐκύτ-
ταζ' ἐντροπαλὰ-ἐντροπαλὰ τὸν Γεράσιμό τῆς, ἔφευγαν ἀστραπαὶ
λαγνεῖας ἀπὸ μέσα των ποῦ οἰστρηλατοῦσαν ἐπικίνδυνα τὰς σαρκικὰς
ὀρέξεις του καὶ τὸν ἐδαιμόνιζαν εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ γυναῖκα αὐτὴ θὰ

ἦναι ὅλη πάθος καὶ ἀπόλαυσις. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν ἔστεφανώθηκαν καὶ οἱ δύο ἀδελφοί, τὸν Πετριτῆ ἢ Χρυσσαυγῆ καὶ τὴν Βασίλω ὁ Γεράσιμος.

Ὁλος ὁ κόσμος ποῦ τοὺς ἐγνώριζεν ἐγέλασε ἀρκετὰ μὲ τοὺς γάμους αὐτοὺς κ' ἐπεριέλασε μὲ τὰστειότερα ἐπίθετα τὰ δυσανάλογα ἀνδρόγυνα. Μόνον ἓνας κάποιος Μαντζαβίνος ἐπῆγε νὰ σκάση ἀπὸ τὸ κακό του. Ὁ Μαντζαβίνος αὐτός, ὅπως καὶ τὸνομά του φανερῶναι, εἶχε μέσα του βενετσιάνικο αἷμα, διότι ἡ οικογένειά του εἶχε ἀποκατασταθῆ εἰς τὴν Κέρκυραν ὀλίγα χρόνια μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑπτανήσου ὑπὸ τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ὁ πάππος του καὶ ὁ πατέρας του ἦσαν ἀρχαιοπῶλαι, ἰδιότροποι καὶ μυστηριώδεις ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι, ἐν ᾧ ἠμποροῦσαν νὰ κερδίζουν πολλὰ ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά των, ἐξημιώνοντο πάντοτε σχεδόν, διότι «ἔτσι τὸ θέλανε αὐτοί, νὰ πουλοῦν τὰκριβὰ φτηνὰ καὶ τὰ φτηνὰ ἀκριβὰ—κι ὅποιος θέλει ἄς μὴν ἀγοράζῃ!» Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ μὲ τὸν καιρὸν οἱ ἴδιοι ἐγίνοντο αἰτία νὰ περιορίζεται τόσον ἡ ἐργασία των, ὥστε, ὅταν ἀπέθαναν καὶ οἱ δύο, ὁ διάδοχός των Μαντζαβίνος, ὅμοιος καὶ ἀπαράλλακτος μὲ τοὺς προγόνους του, εἶχε κληρονομήσει ἀπ' αὐτοὺς πολὺ ὀλίγας ἀρχαιότητας, τιποτένιας ἀξίας, καὶ εἶχε ἀνοίξει ἓνα μαγαζάκι εἰς τὸ πλέον ἀπόκεντρο μέρος τῆς Κερκύρας, εἰς τὸ Καμπιέλλο, καὶ ἦτο γείτονας τῆς Χρυσσαυγῆς, διὰ τὴν ὁποίαν, μόλις τὴν πρωτοεἶδε, ἐκνυριεῦθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἔρωτα. Ὅπως ὅμως ἦτον ἦσυχος ἄνθρωπος, μισάνθρωπος μάλιστα, δὲν ἐτολμοῦσε ποτέ νὰ τῆς φανερώσῃ τὸ πάθος του, τὴν ἐκατάτρογε ὅμως ὥρες ἀπὸ τὸ μαγαζάκι του, καὶ ἡ Χρυσσαυγῆ εἶχε μωρισθῆ ἑξαίρετα τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ «ποιὸς τοῦ πε νὰ μὴν ἀγαπᾷ τὰ τραγοῦδια καὶ τοὺς χοροὺς καὶ νὰ μὴ μᾶθη ποτέ του κιθάρα;» Πιθανῶς τότε νὰ ἐτραβοῦσε τὴν συμπάθειαν τῆς Χρυσσαυγῆς, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἦτο στραβοπόδης. Αὐτὸς ὅμως εἰς τὸ μαγαζάκι του ἔτρωγε, ἐκεῖ ἔπινε, ἐκεῖ καὶ ἐκοιμᾶτο, καὶ ἡ μόνη ἐπίδειξις ποῦ ἔκαμνε τῶν προτερημάτων του ἦτο νὰ προσέχῃ πάντοτε νὰ ἔχῃ τῆς ὥρας τὴν χωρίστρα του καὶ νὰ φορῆ ἓνα πεντάλιον εἰς σχῆμα καρδιᾶς καλῆς τέχνης ποῦ τὸ ἐκύτταζε συχνὰ μὲ κρυφὸ καμάρι νὰ κρέμεται ἀπὸ τὴν σιδερένια ἀλυσίδα τοῦ χονδροῦ ὥρολογίου του. Τὸ πεντάλιον αὐτὸ ὁ Μαντζαβίνος εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ ἦτο τὸ μόνον ἀντικείμενον, μὲ τὸ ὁποῖον πάντοτε ἔκαμνε ἔρωτα περιπαθῆ ἡ Χρυσσαυγῆ, ὅσες φορὲς τὴν ἀντίκρουζε ὁ ἀρχαιοπώλης. Ὁ ἀρχαιοπώλης αὐτὸς εἶχε μάτια Λυγκὸς κ' ἔβλεπεν ἑξαίρετα ὅτι ἡ Χρυσσαυγῆ ὅλο τὸ πεντάλιό του ἐκατάτρογε, ἀλλ' ὁ ἔρωτας τὸν ἐθάμπωνε κ' ἐπίστευεν ὅτι μονάχα τὸ πρόσωπό του ἐθαύμαζε, καὶ ἦτον εὐτυχὴς θνητὸς καὶ ὑπερβέβαιος ὅτι τὸν ἀγαπᾷ καὶ

αὐτῆ, καὶ ἠτοιμάζετο τέλος πάντων νὰ φήσῃ κατὰ μέρος τὴν δευλίαν ποῦ τοῦ ἐνέπνεε ὁ ἀληθινὸς του ἔρωτας καὶ νὰ τὴν ζητήσῃ εἰς γάμον ἀπὸ τὸν πατέρα της, ἀλλὰ, ὅπως συμβαίνει συνήθως, ἐκεῖ ποῦ ἐσκέπτετο σοβαρὰ τέτοιο πρᾶγμα, ἐμαθητεύθη ὅτι ἡ Χρυσσαυγῆ στεφανώνεται μὲ τὸν στραβοπόδη Πετριτῆ! Ὁ δυστυχὴς Μαντζαβίνος μείνας ἔξω τοῦ νυμφῶνος εἶχε ἀλλάξει χίλια χρώματα κ' ἐπληρώθητε κατάκαρδα εἰς τὴν φιλοτιμίαν του, καὶ διὰ μιᾶς τὸ ἡμερο αὐτὸ πρόβατο ἐμεταμορφώθη εἰς ἀχόρταστον λίκον, κ' ἐδιηροῦσε ἐκδίκησιν, κ' ἐποθοῦσε τώρα ἓνα μονάχα πρᾶγμα: «νὰ τιμῶσῃ πέρα καὶ πέρα ὅλο τὸ σπῆτι τοῦ μᾶστρο-Σταμάτη: τὴ Χρυσσαυγῆ του καὶ τὸ Γεράσιμον καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν πατέρα μὲ τὴν ἀτιμία τῶν παιδιῶν!» Βέβαια κᾶπως πολλὰ ἐζητοῦσε ὁ κῆρ Μαντζαβίνος καὶ εἶχε ὅλα τὰδικα τοῦ κόσμου νὰ γριέψῃ τόσο· ἀλλὰ ἔλα ποῦ ἐπίστευε ὅτι ἔχει ὅλα τὰ δίκαια τοῦ κόσμου καὶ ὅτι ἦτον ὑποχρεωμένη ἡ Χρυσσαυγῆ νὰ γίνῃ γυναῖκά του, μόνον καὶ μόνον διότι ἐρωτοτροποῦσε χρόνια τώρα μὲ τὸ πεντάλιό του ἐκεῖνο ποῦ εἶχε σχῆμα καρδιᾶς! «Γιατί νὰ ἐρωτοτροπῆ μὲ τὸ ἄψυχο αὐτὸ πρᾶγμα καὶ νὰ κάμῃ τὸ Μαντζαβίνο νὰ πιστεύῃ πὼς αὐτὸν ἀγαπᾷ,» ἂν καὶ εἶχε μάτια Λυγκὸς κ' ἔβλεπε πολὺ καλὰ ὁ εὐλογημένος ὅτι τὴν χρυσοῦ καρδιὰ τοῦ ὥρολογίου του ἐλάτρευε ἡ Χρυσσαυγῆ καὶ ὄχι τὴν ἀληθινήν του; Ναί· τὸ βλέπει τώρα ὅτι τὴν εἶχε σκλαβώσει μονάχα τὸ πεντάλιό του ὅπως τοῦ εἶχε περάσῃ πολλὰς φορὲς τέτοια ὑποψία, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸ παραδεχθῆ αὐτὸς ποῦ ἐθαυροῦσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ Ἄδωνιν μὲ τὴν θαυμασίαν χωρίστραν του μάλιστα καὶ τὴν ἀμεμπτην περιβολὴν του! «Τί χρωστοῦσε λοιπὸν τῆς Χρυσσαυγῆς αὐτῆς νὰ τὸν δαιμονίσῃ ἔτσι μὲ τὰς φλογερὰς ματιὰς της; Τὸν δαιμόνισε γιὰ νὰ τὸν περιπαίξῃ; γιὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ λυώσῃ ἀπὸ ἄχτι ἐρωτικὸ; Μωρὲ θὰ τὴν ἀπολαύσῃ αὐτὸς αὐτὴν καὶ τὴ νύφη της ἀκόμη, ἔτσι, ἀπὸ πείσμα, ἀπὸ ὀργή, ἀπὸ ἐκδίκησιν βενετσιάνικη! Πολιτικὴ μονάχα χρειάζεται καὶ ὑπομονή!» Καὶ ὁ Μαντζαβίνος τώρα μὲ τὴν ἐρωτικὴν του ἀπελπισίαν ἀνεκάλυψε ὅτι ἦτο δυνατὸς διπλωμάτης, διότι πράγματι ἡ μέθοδος ποῦ ἐδιάλεξε νὰ προσελκύσῃ τὴν Χρυσσαυγῆν καὶ μαζί της καὶ τὴν Βασίλω εἰς τὰς ἀγκάλας του ἦτο σατανικὴ καὶ ἀξία νὰ δοξάσῃ καὶ τοὺς μεγαλύτερους πολιτικούς τοῦ αἰῶνός μας. Ὅταν λοιπὸν ἐμαθητεύθησαν οἱ ἀρραβῶνες τῆς Χρυσσαυγῆς καὶ τοῦ Γερασίμου, ὁ Μαντζαβίνος ἔδειξε χαρὰν μεγάλην κ' ἔσπευσε ὄχι μόνον νὰ συγχαρῆ τὸν πατέρα των, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ προτείνῃ νὰ στεφανώσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὰ δύο ἀνδρόγυνα σὺν παλαιὸς γείτονας του. Ὁ μᾶστρο-Σταμάτης καλύτερον κουμπάρο δὲν ἤθελε βέβαια, ἀλλὰ οὔτε ἡ Χρυσσαυγῆ καὶ ὁ Γεράσιμος. Εὐκατάστατος, ὅπως ἐπίστευετο ὁ Μαντζαβίνος, θὰ τοὺς

ἦτο πάντοτε χρήσιμος συγγενής. Πρῶτα-πρῶτα λοιπὸν ἐστεφανώθηκε ἡ Χρυσσαυγὴ μὲ τὸν Πετριτῆ. Ὁ Μαντζαβίνος κατὰ τους γάμους αὐτοὺς ἀπεδείχθηκε ὁ ὑποχρεωτικώτερος κουμπάρος. Ἐγέμισε τὸ τυχερὸ σπίτι τοῦ μάστορο-Σταμάτη μὲ γλυκύσματα, κονιάκ καὶ σαμπάνιες, ἐγέμισε καὶ αὐτὸς μὲ ὅσα χρυσαφικά εἶχε τὸ μαγαζάκι του τὰ δάκτυλα, τὸν λαιμοδέτη καὶ τὴν ἀλυσίδα του, κ' ἔκαμε δῶρον εἰς τὴν Χρυσσαυγὴν τὸ μόνον ἀντικείμενο ποὺ ἀγαποῦσε περισσότερο ἴσως καὶ ἀπὸ τὸν στραβοπόδη της Πετριτῆ, τὸ περίφημον ἐκείνο πεντάλιρο μὲ σχῆμα καρδιάς. Ὅλοι ὅσοι τὸ εἶδαν κατὰ τους γάμους δὲν τὸ ἐχόρταιναν, ἐκείνη ὅμως ποὺ δὲν ἐξεκάρφωνε τὰ μάτια ἀπὸ πάνω του ἦτον ἡ Βασίλω, καὶ δὲν ἔβλεπε τὴν ὥραν πότε νὰ στεφανωθῆ καὶ αὐτή, ὅχι τόσο διὰ νὰ σφίξῃ εἰς τὴν ἀγκαλιά της τὸν ἡράκλειον Γεράσιμόν της, ὅσο διότι εἶχε ἀπόλυτην βεβαιότητα ὅτι ὁ Μαντζαβίνος τέτοιο δῶρο θὰ κάμῃ καὶ εἰς αὐτήν. Καὶ μολονότι οἱ γάμοι της θὰ ἐγίνοντο μίαν ἐβδομάδα μόνον κατόπιν τῆς Χρυσσαυγῆς, τῆς ἐφαίνοντο ἐπτά αἰῶνες ὅτι θὰ περάσουν, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ἡ εὐλογημένη ὥρα. Ἀλλά, ὅταν ἦλθε, ὁ Μαντζαβίνος περιορίσθηκε νὰ στειλῇ ὀλίγα γλυκύσματα μόνον, καὶ οὔτε μὲ κονιάκ οὔτε μὲ σαμπάνιες ἐγέμισε τὸ σπίτι της, οὔτε δῶρο κανένα τῆς ἔκαμε. Ἡ προστυχιά του αὐτὴ ἐπλήγωσε ἄσχημα τὴν φιλαρέσκειαν τῆς Βασίλως κ' ἐπρόσβαλε βαθεῖα τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Γερασίμου. Ἀλλά, ἀντὶ νὰ δυσαρεστηθοῦν μονάχα μὲ τὸν ἀδιάκριτον κουμπάρον, ἠσθάνθησαν καὶ οἱ δύο ζηλοτυπίαν καὶ μῖσος κατὰ τῆς Χρυσσαυγῆς κυρίως: «Αὐτὴ τὰ φταίει ὅλα! Αὐτὴ ἐνέργησε νὰ μὴ χαρίσῃ ὁ Μαντζαβίνος πεντάλιρο μὲ σχῆμα καρδιάς καὶ στὴ Βασίλω, ἔτσι γιὰ νὰ καμαρώνῃ ὁ κόσμος μονάχα τὰ μούτρα της μαζί μὲ τὸ χρυσαφικό της! Καὶ δὲν συλλογίστηκε, ἡ σκύλλα, τὸν ἀδελφὸ της, τὸ ἐλάχιστο, ποὺ τὸν ἀγαποῦσε, λέει, σὰν τὰ μάτια της, λέει, ποὺ θ' ἄδινε καὶ τὴ ζωὴ της γι' αὐτόν, λέει! Ἄ! θὰ τοὺς τὴν πλερώσῃ τὴν προσβολὴ ποὺ τοὺς ἔκαμε!» Ἡ δυστυχημένη ὅμως Χρυσσαυγὴ δὲν ἔφταιε διόλου διὰ τὴν τέτοια προστυχιά τοῦ Μαντζαβίνου, καὶ ἡ πρώτη μάλιστα ποὺ ἐστενοχωρήθηκε ἦτον αὐτὴ. Καὶ δὲν φθάνει αὐτό, ἀλλὰ ἡ ἀγάπη της ἦτο τόση πρὸς τὸν Γεράσιμόν της, ὥστε, ὅταν ἐτελειώσαν οἱ γάμοι του, πρώτη τοῦ εἶπε: «Ἀδελφέ μου, εἶδες τί γαῖδαρος αὐτὸς ὁ κουμπάρος μας νὰ μὴ χαρίσῃ τίποτε στὴ Βασίλω;» Ἰσα-ἴσα ὅμως αὐτὰ τὰ λόγια ἀπέδειξαν, φῶς φανερό, εἰς τὸν Γεράσιμον ὅτι ἡ Χρυσσαυγὴ ἦτον ἡ αἰτία νὰ φανῆ τόση γαῖδαρος ὁ Μαντζαβίνος: «Ἦτον ἀνάγκη πρώτη-πρώτη ἡ ἀφεντιά της, μόλις τέλειωσε τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, νὰ τοῦ δείξῃ πὼς παρατήρησε τὴν προστυχιά τοῦ κουμπάρου; Ἀκόμη καλὰ-καλὰ δὲν τὴν παρατήρησε ὁ ἴδιος κ' ἡ γυναῖκά του, καὶ θὰ τὴν μυρίστηκε αὐτή; Κι ἂν τὴν μυρί-

στηκε, γιατί νὰ τοῦ τὴν πῆ ἔτσι γλήγωρα, ἔτσι ἀπότομα; Βέβαια, ἀφ' οὗ αὐτὴ τὴν σχεδίασε, δὲν μπορούσε καὶ νὰ κρατήσῃ τὴ χαρὰ της ποὺ ἡ Βασίλω του δὲν πῆρε σὰν αὐτὴν πεντάλιρο χάρισμα, καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐρεθίσῃ χειρότερα—καὶ τί τῆς ἔκαμε, μάτια μου; εἶνε τὸ εὐχαριστῶ ποὺ τοῦ δίνει γιὰ τὴν ἀδελφικὴ του ἀγάπη;—τοῦ φανέρωσε τάχα τὴ λύπη της καὶ τὴν ὀργή της κατὰ τοῦ Μαντζαβίνου! Μωρὲ ἀδελφή! μωρὲ φεῖδι ποὺ ἔσφιγγε χρόνια τώρα στὴν ἀδελφικὴ ἀγκαλιά του! Μὰ ἔννοια της καὶ θὰ τοῦ τὸ πλερώσῃ, τὸ ξαναλέει, γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ ἔκαμε στὴ Βασίλω του!» Ἐκείνη ὅμως ποὺ εἶχεν ἐρεθισθῆ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν Γεράσιμον κατὰ τῆς Χρυσσαυγῆς ἦτον ἡ γυναῖκά του, ὅχι τόσο διότι ἐπίστευε ὅτι ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἀνδρός της ἐνήργησε νὰ μὴ τῆς χαρίσῃ τίποτε ὁ Μαντζαβίνος, ὅσο διότι μόνη ἡ Χρυσσαυγὴ θὰ ἐφοροῦσε πεντάλιρο μὲ σχῆμα καρδιάς! Ἀλλὰ ἐδῶ ἐγεννήθηκε καὶ εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον μία ἀπορία: «Δὲν ἠμποροῦσε ἐπὶ τέλους νὰ τῆς ἀγοράσῃ ὁ Γεράσιμος της ἕνα παρόμοιο χάρισμα καὶ νὰ τελειώνῃ ὅλος ὁ κανυγᾶς;» Νὰ τελειώνῃ, ναί, ὅχι ὅμως ὅλος, διότι πάντοτε θὰ ἔζοῦσε ἄσβυστο τὸ μῖσος τῆς Βασίλως καὶ ἴσως καὶ τοῦ Γερασίμου, ἀλλὰ τοὐλάχιστον θὰ ἐκατάπαυε ἡ ζηλοτυπία των. Ναί· ἕνα τέτοιο ὅμως πεντάλιρο μὲ σχῆμα καρδιάς θὰ ἐστοίχιζε τὸ ὀλιγώτερο δέκα λίρες μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν ποὺ εἶχε. Ἀλλὰ καὶ τρεῖς λίρες νὰ ἐστοίχιζε, ποὺ θὰ τὰς εὔρισκε ὁ φτωχὸς Γεράσιμος ποὺ οὔτε εἰς ἕνα μῆνα δὲν τὰς ἐκέρδιζε; Δὲν ἦτο λοιπὸν διόλου εὐκόλο νὰ λυθῆ ἕνα τέτοιο τιποτένιο ζήτημα, καὶ δυστυχῶς διὰ τὸ τίποτε αὐτὸ μεγάλα γεγονότα συνέβησαν εἰς τὸ φτωχικὸ τοῦ Πετριτῆ καὶ τοῦ Γερασίμου.

Πράγματι ἡ Βασίλω ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ γάμου της ἐφρόντισε ὅχι μόνον νὰ ἐρεθίσῃ τὸν ἄνδρα της κατὰ τῆς Χρυσσαυγῆς «γιὰ τὴν προσβολὴ (;) ποὺ τῆς ἔκαμε», ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ βάζῃ στὸ κεφάλι τρομερὰς ὑποψίας: «Ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ ὁ Μαντζαβίνος, Γερασίμῃ μου, νὰ χαρίσῃ τῆς ἀδελφῆς σου τέτοιο πολύτιμο δῶρο; Τί τὴν εἶχε καὶ τῆς τὸ χάρισε; ἀδελφή, κόρη, γυναῖκα; Αὐτὸς ἀπὸ τὴ φιλαργυρία του λυπάται νὰ φάῃ καὶ ξερὸ ψωμί, καὶ θὰ χαρίσῃ πεντάλιρα στὴν κურὰ Χρυσσαυγῆ σου; Ἐγὼ σοῦ λέω πὼς κάτι λάκκον ἔχ' ἢ φάβα, κ' ἐσύ, βλάκα, μὴν τὸ πιστεύῃς!» «Κάτι λάκκον ἔχ' ἢ φάβα; ἔλεγε τότε ὁ Γεράσιμος. Ἄ! τὸ παρακάνεις, Βασίλω μου! Ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἀντρός σου μπορεῖ νὰναὶ ζηλιάρα, φθονεροῦ, ἀνάξια νὰ λέγεται ἀδελφὴ μου, ἀλλ' ὡς ἐδῶ καὶ μὴ παρέκει!» «Βέβαια, ὡς ἐδῶ καὶ μὴ παρέκει! ἀνταπαντοῦσε ἐρεθισμένη ἡ Βασίλω. Τέτοιοι βλάκες εἶστε σεῖς οἱ ἄντρες! Οὐφ! καλὰ ἐπὶ τέλους! Πίστευε ὅσο θέλεις πὼς ἡ ἀδελφὴ σου εἶνε ἡ ἀγία Παναγία! Ἐλα, Παναγία μου! Αὐτὸ μᾶς ἔλειπε τώρα!.. Ἀμὴ τόσο χοντροκέφαλος εἶσαι νὰ πιστεύῃς πὼς ἡ Χρυσσαυγὴ θ' ἄπερνε

αὐτὸν τὸ στραβοπόδι, τὸ μεθύστακα, τὸν ἀκαμάτη, ἔτσι ἀπὸ ἔρωτα
κι ὄχι γιὰ τοὺς κρυφοὺς σκοποὺς της;»

Εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον συλλογισμόν ὁ Γεράσιμος ἔμεινε
ἄλαλος: «Ἀλήθεια, τί νὰ ζήλεψε ἡ ἀδελφή του τοῦ Πετριτῆ καὶ
τὸν ἀγάπησε; Τίποτε! Γιατί λοιπὸν τὸν στεφανώθηκε; Μυστήριον!
Ἄ! διάολε, αὐτὸ εἶνε πάρα πολὺ! Ἀλήθεια καὶ λάκκον ἔχ' ἢ φάβα!
Καὶ καλὰ πού τὸν στεφανώθηκε, ἀλλὰ πῶς θὰ τὴν ζήση ὁ Πετρι-
τῆς πού οὔτε πεντάρα προῖκα πῆρε οὔτε πεντάρα βγάζει αὐτός;
Γιὰ νὰ δοῦμε, γιὰ νὰ δοῦμε πού τὰ βρίσκει τὰ χρήματα καὶ ζῆ
ἢ ἀδελφή του»;

Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶχε μεγάλο δίκαιον ὁ Γεράσιμος, διότι
ὁ Πετριτῆς δὲν ἦτον ἄνθρωπος νὰ κερδίῃ τὸν ἐπιούσιον καὶ νὰ
ζῆ τὴν γυναῖκά του, ἔξεχνουσε ὅμως ὅτι ἡ Χρυσανγὴ ἦτο νοικοκυρὰ
πρώτης τάξεως κ' ἐγνώριζε περίφημα νὰ ράφτη, καὶ πάντοτε,
ὅταν ἦτον ἀνύπανδρη, ἔξενοδούλευε κερδίζουσα περισσότερα καὶ
ἀπὸ τὸν ἀδελφόν της καὶ διατηροῦσα καὶ αὐτή, αὐτὴ κυρίως, τὸ
σπίτι τοῦ πατέρα της. Καθ'αὐτὸ δηλαδὴ δὲν ἔξεχνουσε ὁ Γεράσιμος
ὅτι ἡ ἀδελφή του ἠμποροῦσε νὰ κερδίῃ λεπτὰ μὲ τὰ χέρια της,
ἀλλὰ ἔπειθε τὸν ἑαυτὸν του ὅτι τώρα πού εἶνε στεφανωμένη πρέπει
νὰ μὴ δουλεύη, διότι δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν
του ἢ ἀδελφῆ του, ἔστω καὶ ἂν ἐξαρτᾶται τώρα ἀπὸ τὸν Πετριτῆ
μονάχα, νὰ ἐργάζεται εἰς τὰ ξένα σπίτια ὅσον ἔντιμα καὶ ἂν ἦσαν.
Καὶ ἔπειθε τὸν ἑαυτὸν του ὁ Γεράσιμος ὄχι διότι πράγματι δὲν
ἐσυμβιβάζετο ἢ ξένη δουλειὰ τῆς στεφανωμένης Χρυσανγῆς μὲ τὴν
τιμὴν τῆς οἰκογενείας του, ἀλλὰ ἔτσι διότι, ἐρεθισμένος ἀπὸ τὰ
φαρμακερὰ λόγια τῆς Βασίλως, ἠθελε νὰ μὴν ἔχη καμμιά δουλειὰ ἢ
ἀδελφῆ του, καὶ μολοντοῦτο νὰ περνᾷ καλὰ, διὰ νὰ ἔχη ἀφορμὴν
νὰ ἐρωτᾷ: «πῶς ζῆ»; καὶ νὰ συμπεραίνει: «κάποιον λάκκον ἔχ' ἢ
φάβα!» Καὶ διὰ νὰ θέλῃ βέβαια ἀφορμὴν νὰ συλλογίζεται περὶ
τῆς τιμῆς τῆς ἀδελφῆς του, θὰ πῆ ὅτι ἡ Βασίλω του εἶχε κατορ-
θῶσει νὰ τὸν σκλαβώσῃ καὶ νὰ τὸν παῖζῃ ὅπως ἠθελε. Καὶ πράγ-
ματι ὁ Γεράσιμος στεφανωθείς αὐτὴν τὴν σπιθαμιαίαν γυναικουῖλα
δὲν ἠπατήθη εἰς τὴν πρόγνωσίν του ὅτι τὰ κατεβασμένα ἀπὸ τα-
πεινότητα μάτια της ἔβγαζαν φωτιὰς λαγνεῖας, ὅταν τὸν ἐκύτταζαν
ἐντροπαλὰ-ἐντροπαλὰ, καὶ δὲν τὰ εἶχε χορτασμούς, καὶ τὴν ἀγαποῦσε
τρελλά, καὶ ἦτον ἔτοιμος καὶ εἰς πῦρ καὶ εἰς θάνατον νὰ παραδοθῆ
χάριν τῆς Βασίλως του, ἢ ὅποια ὅμως τέτοιου εἴδους ὑπερανθρώπους
θυσίας δὲν ἀπαιτοῦσε διόλου. Αὐτὴ μονάχα ἓνα πρᾶμα ὠνειρεύετο
πάντοτε: νὰποκτήσῃ ἓνα πεντάλιρον σὰν τῆς Χρυσανγῆς, καὶ, ἂν τοῦτο
δὲν εἶναι δυνατόν, νὰ κατορθώσῃ τοῦλάχιστον νὰ μὴ τὸ φορῆ πλέον

καὶ ἡ ἀδελφή τοῦ ἀνδρός της! Κ' ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι τὸν Γεράσιμόν
της τὸν ἔχει ὑποπόδιον τῶν ποδῶν της, ἠθελε, πατοῦσα καὶ εἰς
τὴν τιμὴν τῆς ἀδελφῆς του ἀκόμη, νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν της. Ἡ
Χρυσανγὴ ὅμως δὲν ἦτο γυναῖκα τόσον εὔκολα νὰ νικηθῆ ἀπὸ τὴν
Βασίλω, ἴσα-ἴσα διότι ἦτο γυναῖκα καὶ αὐτή. Δὲν ἠθελε λοιπὸν
πολλὰς ἀφορμὰς διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὸν φθόνον
της νύφης της καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της, κ' ἐπῆρε ὅλας τὰς προφυλάξεις
της διὰ νάντιμετωπίσῃ ἐπιτυχημένα τὸν κίνδυνον. Ἐδειχνε λοιπὸν
ὅτι δὲν ἐνοοῦσε τίποτε κ' ἔκανε χιλιάς περιποιήσεις εἰς τὸ μαινό-
μενον ἀνδρόγυνον, ἔξωκολουθοῦσε ὅμως τακτικὰ νὰ δουλεύῃ κ' ἐκέρ-
διζε μὲ τὸ παραπάνω τὸ ψομὶ τοῦ Πετριτῆ. Ἄχ! ὁ στραβοπόδης
μόνον ἄνδρας της ἦτον ἢ κυρία πηγὴ τῆς στενοχωρίας της. Τὸν ἐπῆρε
ἀπὸ ἔρωτα, ἀλλὰ τὰς πρώτας ἀκόμη ἡμέρας τοῦ γάμου της τὸν
ἐσιχάθηκε. Εἶχε κάμη τὰδύνατα δυνατὰ νὰ τοῦ ἐλκύσῃ τὴν ἀγάπην,
νὰ τὸν φιλοτιμήσῃ νὰ μὴ μεθᾷ, νὰ μὴ ξενυχτᾷ ἔξω, νὰ ἐργάζεται.
Ἄλλὰ ὁ Πετριτῆς πολὺ ὀλίγον ἐνδιαφερόμενος καὶ διὰ τὰ κάλλη
τῆς Χρυσανγῆς του, ἤρχισε νὰ τῆς κἀνῆ τὸν βίον ἀβίωτον. Δὲν
ἔφθανε ὅτι ἐστραβόνετο εἰς τὸ βελόνι ἢ γυναῖκά του διὰ νὰ τὸν
τρέφῃ, δὲν ἔφθανε ὅτι τοῦ ἔδινε ὅσα λεπτὰ τῆς ἐπερίσσειαν, ἀλλὰ ὁ
Πετριτῆς, ἴσα-ἴσα διότι εὔρηκε τέτοιον θησαυρὸν ἀνέλπιστον, ἐνοοῦσε
νὰ τὸν ἐκμεταλλεύεται μὲ τὸν ἀχορταστότερον τρόπον, κ' ἐπειδὴ
ἔβλεπε τὴν γυναῖκά του πρόθυμην νὰ τὸν τρέφῃ, ἐθεωροῦσε καθή-
κον του καὶ νὰ τὴν ὑβρίζῃ καὶ νὰ τὴν ξυλίζῃ ἀκόμη, ὅταν δὲν
τὸν ἔτρεφε πλουσιοπάροχα. Ἡ Χρυσανγὴ λοιπὸν πολὺ γλήγωρα
εἶχε ἀφορμὰς νὰ κλαίῃ τὴν μοῖρὰν της, καὶ ἡ φλογερὴ ἀγάπη πρὸς
τὸν ἄνδρα της ἔσβυνε σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ τὴν καταπιζομένην καρδιά
της καὶ δὲν ἐγνώριζε τί νὰ κάμῃ διὰ νὰπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν τυραν-
νίαν του. Πρῶτα-πρῶτα ἐξωμολογήθηκε τὸν πόνον της εἰς τὸν
πατέρα της, ὁ ὁποῖος τῆς εἶπε ἀποφθεγματικὰ: «Κάμε ὑπομονή,
παιδί μου!» Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ διηγηθῆ τὴν συμφορὰν της εἰς
τὸν ἀγαπημένον της ἀδελφόν, μολοντί ὑποπτεύετο ὅτι καὶ ἔχει
μαζὶ της. Ἄλλ' ὁ Γεράσιμος ἀκούσας τὰ βᾶσανά της, ἐπέισθηκε ὅτι
θεῖα δίκη τιμωρεῖ τὴν ἀδελφήν του διὰ τὴν προσβολὴν τάχα πού
ἔκαμε τῆς γυναίκας του, ἀφ' οὗ ἔξ αἰτίας της—εἶναι παραβέβαιος,
σοῦ λέω!—δὲν ἐχάρισε πεντάλιρον ὁ Μαντζαβίνος τῆς Βασίλως του,
καὶ τῆς εἶπε λοιπὸν ξερὰ-ξερὰ: «Γιὰ νὰ σοῦ κἀνῃ κακὴ ζωὴ ὁ ἄντρας
σου, θὰ πῆ πὼς τᾶξίζεις! Πῶς ἐγὼ δὲν κάνω κακὴ ζωὴ τῆς γυναί-
κας μου; Θὰ πῆ πὼς δὲν τᾶξίζει! Μολαταῦτα θὰ βρῶ τὸν Πετριτῆ
καὶ θὰ τὰ ποῦμε!»

Ἄλλὰ προτοῦ νὰ βρῆ τὸν Πετριτῆ ὁ Γεράσιμος, ἐφρόντισε, ὡς

πιστός σύζυγος, νὰ ἐξιστορίσῃ τὰ πάντα εἰς τὴν Βασίλω του, ἢ ὁποῖα ἐσκίρτησε ἀπὸ χαρὰν κ' ἐφώναξε:

— Δὲν σοῦ τὸ πα γὼ πὼς κἀτὶ λάκκον ἔχ' ἢ φάβα; Για νὰ κἀνὴ κακὴ ζωὴ τῆς Χρυσανγῆς ὁ ἄντρας της, θὰ πῆ πὼς τῆς ἀξίζει!

— Ἔτσι τῆς εἶπα κ' ἐγὼ!

— Ἔτσι νὰ πῆς καὶ τοῦ Πετριτῆ!

Καὶ πράγματι ὁ σκλαβωμένος σύζυγος κἀπὼς ἔτσι εἶπε καὶ τοῦ Πετριτῆ, χωρὶς ὅμως νὰ τοῦ τὸ ἐκφράσῃ ἀμέσως. Τοῦναντίον μάλιστα, ὅταν εὔρε τὸν στραβοπόδη εἰς μίαν ταβέρναν νὰ πίνῃ, τοῦ εἶπε, νικηθεὶς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ ἀδελφικὸ φιλότιμο:

— Πετριτῆ μου, ἔχω ἓνα παράπονο μαζί σου! Ἡ Χρυσανγὴ μου κλαίεται πὼς τῆς κάνεις κακὴ ζωὴ! Τῆς ἀξίζει;

— Καὶ βέβαια ποὺ τῆς ἀξίζει! ἀπήντησε ὁ Πετριτῆς.

— Μὰ γιατί; τί σοῦ κάνει;

Ἐδῶ ὁ στραβοπόδης ἐμπερδεδύθη καὶ δὲν εἴξερε τί νὰπαντήσῃ. Ἐπρεπε ὅμως νὰ εὔρῃ μίαν δικαιολογίαν ποὺ νὰ ἔχη κἀποῖαν σχέσιν μὲ τὴν ὑπόληψιν τοῦ σπιτιοῦ του κ' ἐκαταγίνετο νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ, ἀλλὰ δὲν τὴν εὔρισκε καὶ ἀπαντοῦσε πάλιν:

— Τῆς ἀξίζει σοῦ λέω, Γεράσιμέ μου!

— Μὰ γιατί; τί σοῦ κάνει; ἔξαναρωτοῦσε ἀρκετὰ περιέργω τὴν ὁ Γεράσιμος.

— Μὰ γιατί, μὰ γιατί! ἐπανελάμβανε καὶ ὁ Πετριτῆς, καί, μὴ εὔρισκων ἀκόμη τὴν κατάλληλην ἀπάντησιν, ἐφώναξε: «Παιδί, φέρε μας δυὸ μαστίγες!» Κ' ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν τοῦ ἤρχετο θεία φώτις νὰ εὔρῃ τί τοῦ κάνει τέλος πάντων ἢ γυναικά του, ἔξαναφώναξε ἄλλες δύο μαστίγες κ' ἔπειτα ἄλλες δύο ἀκόμη. Ἄλλὰ τίποτε! Ὁ Πετριτῆς δὲν ἐνεπνέετο. Δὲν συνέβαινε ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸν Γεράσιμον, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν τρίτον γύρον ἤρχισε νὰ χειρονομῆ καὶ νὰ κτυπᾷ τὸ τραπέζι καὶ νὰ φωνάζῃ:

— Ξέρω γιατί τῆς κάνεις κακὴ ζωὴ, Πετριτῆ!

— Γιατί, ἀδελφέ μου; ἠρώτησε ὁ στραβοπόδης μ' ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον.

— Νά! γιατί δὲν θέλεις νὰ τρέχῃ στὰ ξένα σπίτια νὰ δουλεύῃ! Εἶσαι ζηλιάρης!

— Μὰ τὸν Ἅγιο τό βρηκες! ἀνέκραξε ἐνθουσιασμένος πρὸς στιγμὴν ὁ στραβοπόδης, ἀμέσως ὅμως ἐσοβαρεύθη, διότι, μολονότι εὔρε ὁ Γεράσιμος τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος διατὶ ξυλίζει τὴν Χρυσανγὴν του, ὁ Πετριτῆς ἠπόρησε πὼς πράγματι ἄφινε τὴν γυναικά του νὰ τρέχῃ εἰς τὰ ξένα σπίτια, νεόπανδρὸν μάλιστα, καὶ δὲν τοῦ ἐπέρασε ποτὲ ἢ ἰδέα ὅτι ὁ κόσμος θὰ σχολιάζῃ ἄσχημα τὸ πρᾶγμα, καί, ὅπως

εἶναι καὶ νόστιμη ἢ γυναικά του, Κύριος οἶδε τί ἠμποροῦσε νὰ συμβῆ εἰς τὴν συζυγικὴν του τιμὴν! Ἐμεινε λοιπὸν τώρα μὲ ἀνοικτὸ στόμα καὶ τὰ μάτια διάπλατα καὶ κατεβασμένα πρὸς τὴν γῆν σὰν νὰ ἐκατάτρωγαν τὴν ψυχὴν του χιλίων εἰδῶν τρομεραὶ ὑποψίαι, καὶ ἤρχισε νὰ πιστεύῃ ὅτι: «πάει, τὸν ἀτίμασε κι ὅλα ἢ Χρυσανγὴ του μὲ τὸν ἓνα καὶ μὲ τὸν ἄλλο! Καὶ βέβαια ἔτσι θάναι, ἀφοῦ ὁ γυναικάδελφός του εἶχε βρῆ τὸ λόγο γιατί κάνει κακὴ ζωὴ τῆς γυναικας του! Αὐτὸς δὲν θὰ τὴν ξύλιζε ποτέ, ἂν δὲν ἦτον κἀποια ἀφορμὴ· μὰ τὴν ξύλιζε ὡς τὰ τώρα χωρὶς νὰ ξέρῃ τὸ γιατί· τὸ γιατί ὅμως ὑπῆρχε, μονάχα ποὺ τὸ μωαλό του δὲν εἶχε τὴ δύναμι νὰ τὸ βρῆ, ὄχι γιατί δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βρῆ, ἀλλά, φαίνεται, γιατί ἦτον τόσο φοβερό, ποὺ καὶ νὰ τὸ σκεφθῆ ἀκόμη τρόμαζε! Τώρα ὅμως ποὺ τοῦ τὸ φανέρωσε ὁ Γεράσιμος, πρέπει νὰ τὸ μολογήσῃ κι αὐτὸς πὼς γι' αὐτὸ ξύλιζε τὴ γυναικά του! — Ἄ! μωρὴ σκύλλα, γι' αὐτὸ λοιπὸν μὲ πῆρες ἔ; γιὰ νὰ γυρίζῃς δεξιὰ κι ἀριστερὰ καὶ νὰ τιμάζῃς τὸ σπίτι μου, ἔ; Θὰ τὸ δοῦμε ὅμως! Πρέπει νὰ ξηγηθῆς μαζί μου! καὶ τὴν ὥρ' ἀμέσως!»

Καὶ ταῦτα σκεπτόμενος ὁ Πετριτῆς ἐσηκώθη ἀγριὸς καὶ εἶπε τοῦ Γερασίμου: «Πρέπει νὰ πάω σπίτι μου! Δὲν θὰ ξενοδουλεύῃ πὰ ἢ Χρυσανγὴ, κι ἀλλοίμονό της, ἂν ἀνακαλύψω τίποτε εἰς βάρος τῆς τιμῆς μου!»

Ὁ Γεράσιμος ὅμως, μολονότι ὑπνωτισμένος ἀπὸ τὸν φθόνον τῆς Βασίλως του, εἰς τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Πετριτῆ ἐπειράχθη κατὰκαρδα εἰς τὸ ἀδελφικὸ του φιλότιμο καί, πρὶν τὸν ἀφήσῃ, τοῦ εἶπε:

— Ἄ! Πετριτῆ, ὅλα κι ὅλα, μὰ ἢ ἀδελφὴ μου ἄτιμη δὲν εἶναι! Μπορεῖ νὰναί φθονεροῦ, κακομοίρα, ἀλλὰ τὴν τιμὴ της ξέρει νὰ τὴν κρατῆ ψηλά!

— Δὲν λέω τὸ ὄχι, ἀπήντησε ὁ Πετριτῆς, μὰ ἐμὲ δὲν μ' ἀρέσει νὰ ξενοδουλεύῃ!

— Αὐτὸ ἄλλος λόγος, κ' ἐγὼ δὲν τὸ θέλω, ἀλλὰ κακὲς ὑποψίες νὰ μὴ σοῦ περνοῦν ποτὲ γιὰ τὴν ἀδελφὴ μου!

Τοῦ Πετριτῆ ὅμως μιὰ ποὺ τοῦ ἐπέρασαν τέτοιες ὑποψίες δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τοῦ ἐξαιφθοῦν διὰ μιᾶς, καὶ ἦτο βέβαιος τώρα ὅτι ὁ Γεράσιμος ποὺ πρῶτος τοῦ τὰς ἐρριζώσε εἰς τὸ ξερὸ του ἠθέλησε καὶ νὰ τοῦ τὰς ξερριζώσῃ ἀπὸ φόβον μὴ προσβληθῆ καὶ ἢ τιμὴ ἢ δική του. Ὅταν λοιπὸν ἐπήγε σπίτι του, ἢ Χρυσανγὴ ἔλειπε: «Ποῦ νάναι; Κἀπου θὰ ξενοδουλεύῃ πάλαι» ἐμουρμούρισε σατανικὰ ὁ Πετριτῆς, καὶ τὴν ἐπερίμενε δύο ὥρες φοβερὰ ἀνήσυχος, καί, μὴ γνωρίζων πὼς νὰ καθησυχάσῃ καλύτερα τὴν ὀργὴν του, ἔπιε ὅσο κρασί καὶ οἰνόπνευμα ὑπῆρχε σπίτι του. Ὅταν τέλος ἢ Χρυσανγὴ ἐπέστρεψε, ὁ Πε-

τριτῆς τὴν ἄρπαξε ἄγρια ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τῆς ἐφώνησε :

— Ποῦ ἦσουν, μωρή, τόσες ὥρες;

— Ξενοδούλευα γιὰ σένα, τοῦ ἀπήντησε περίτρομη ἡ γυναῖκά του.

— Γιὰ μένα ἢ γιὰ νὰ τιμιάζης τὸ σπίτι μου καὶ γιὰ νὰ κάνης τὰ λοῦσά σου;

— Καλὲ τί ἔπαθες; τοῦ ἐφώνησε ἡ Χρυσανγή. Ἄ! μὴ μὲ σφίγγης ἔτσι! ἄφησέ με! τί σὲ κόλλησε;

— Μωρή, τῆς εἶπε ἀγριώτερα ὁ Πετριτῆς, ἢ θὰ μοῦ πῆς ποιὸς ἔχεις ἐρωμένους ἢ σὲ σκότωσα κι ὅλα!

— Χριστὲ καὶ Παναγία! τί ἔπαθες, ἄντρα μου; ποιὸς σοῦ βале τέτοιες ὑποψίες;

— Τί ποιὸς καὶ ποιὸς! ὅλος ὁ κόσμος τὸ ξέρει—ὡς κι ὁ ἀδελφός σου ἀκόμη!

— Ὁ ἀδελφός μου! ὁ ἀδελφός μου! ἐψιθύρισε ἡ Χρυσανγή, κ' ἐκιτρίνισε. Ὁ Γεράσιμος σοῦ πε τέτοια πράματα;

— Ὅχι, δὲν μοῦ πε πὼς μ' ἀτιμιάζεις, μὰ ἐγὼ δὲν θέλω πιά νὰ βγαίνης ἔξω νὰ ξενοδουλεύης, κ' εἶναι σύμφωνος κι αὐτός!

— Καὶ πὼς θὰ ζήσουμε, ἂν δὲν δουλεύω ἐγώ;

— Θὰ ζήσουμε, λέω! Ἔτσι θέλω ἐγώ! νὰ μὴ ξενοδουλέψης πιά, κακομοῖρα μου, γιατί σ' ἔσφαξα!

Ἡ Χρυσανγή εἰς τοὺς λόγους τούτους ἄλλαξε τρόπον καὶ εἶπε:

— Καλά, Πετριτῆ μου, δὲν ξενοδουλεύω πιά! Μάθε ὅμως πὼς τὴν τιμὴ μου δὲν τὴν πουλῶ γιὰ ὅλα τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου, κι ὅσο κι ἂν ζητοῦν νὰ σ' ἀτιμάσουν ξένα πρόσωπα, τέτοιο καλὸ στὸ σπίτι σου δὲν θὰ τὸ δοῦνε ποτέ!

— Ξένα πρόσωπα; ξένα πρόσωπα; ἐμουρμούριζε ἐκκληκτος ὁ Πετριτῆς. Ποιά πρόσωπα, μωρή, θέλουν τὴν ἀτιμία τοῦ σπιτιοῦ μου;

— Ἡ κυρὰ νύφη μου, ντέ!—ποιὸς ἄλλος;

— Ἡ Βασίλω;

— Αὐτή, ἡ μαῖμοῦ!

— Καὶ γιατί;

— Γιατὶ ζηλεύει, ἡ στρίγγλα!

— Καὶ γιατί ζηλεύει;

— Γιατί; γιατί; ξέρω κ' ἐγώ! Ρώτησε τὸν κουμπάρο σου τὸ γιατί!

Ὁ Πετριτῆς πὺν ὅσο καὶ ἂν ἔπινε δὲν ἐμειθοῦσε πέρα καὶ πέρα, ἤρχισε νὰ σκοτίζεται μόνον ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ τῆς γυναϊκὸς του καὶ δὲν εὔρισκε οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος: «Φταίει, λέει, ἡ Βασίλω! — Ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ; Γιατὶ ζηλεύει, λέει.—Καὶ γιατί; Γιατὶ ξέρει ὁ κουμπάρος μου, λέει!» Αὐτὰ εἶναι λόγια τῆς Σολομωνικῆς γιὰ τὸν Πε-

τριτῆ, κ' ἐπίτηδες θὰ τοῦ τὰ λέη ἢ γυναῖκά του γιὰ νὰ τὸν ἀποπλανέη! Τὸν κακό της τὸν καιρὸ ὅμως!»—Ἄνω-κάτω λοιπὸν εἶπε τῆς Χρυσανγῆς του:

— Μωρή, δὲν καταλαβαίνω τίποτ' ἀπ' αὐτά. Τί μοῦ ἀνακατεῦεις τὴ νύφη σου καὶ τὸν κουμπάρο μας μὲ τὴν τιμὴ τοῦ σπιτιοῦ μου; Μακάρι νὰ μοιαζες, κακομοῖρα μου, τῆς Βασίλως στὴ νοικοκυροσύνη! Αὐτὴ ποτὲ δὲν βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι της χωρὶς τὸν ἄντρα της, γιατί σέβεται τὴν τιμὴ της, κι ἂν αὐτὴ φρόντισε, ὅπως λές, νὰ μοῦ πῆ ὁ Γεράσιμος πὼς κάνω ἄσχημα νὰ σ' ἀφίνω νὰ τρέχης ἐδῶ κ' ἐκεῖ μόνη σου, θὰ πῆ πὼς ἀγαπᾷ τὸ σπίτι μου καὶ τὴν εὐχαριστῶ πολὺ!...

Ἐδῶ ὅμως ἡ Χρυσανγή ἐγένηκε θηρίο κ' ἐφώνησε:

— Αὐτὴ νάγαπᾷ τὸ σπίτι σου! Ἄ! τὴ βρῶμα! νὰ σ' ἔβλεπε ἀτιμασμένο, ἄντρα μου, θὰ χόρευε ἀπὸ τὴ χαρὰ της! Ἄ! τὴ μαῖμοῦ, τὴ ζηλιάρα, τὴ φθονεροῦ!... Ἄφησέ με νὰ πάω νὰ τὴν βρῶ! ἄφησέ με!

— Νὰ μὴ τὸ κουνήσης ἀπὸ δῶ, γιατί σὲ σκοτώνω...

Εἰς τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Πετριτῆ ἡ Χρυσανγή ἐμαζεύθηκε κ' ἔδειξε ὅτι ὑπακούει. Ἐπειτα πάλιν ἄλλαξε τρόπον, κ' ἐπεριποιήθηκε ὅσον ἠμποροῦσε τρυφερώτερα τὸν ἄνδρα της καὶ τοῦ ὠρκίσθηκε ὅτι δὲν θὰ ξαναβῆ μόνη της ποτὲ καὶ ὅτι δὲν θὰ ξενοδουλεῖ πιά, ἀφ' οὗ τὸ ἀπαιτεῖ, «κι ὅ,τι βρέξει, ἄς κατεβάσῃ!» Μόλις ὅμως ὁ Πετριτῆς ἐβγήκε ἀπὸ τὸ σπίτι του, δὲν ἔχασε καιρὸν καὶ αὐτὴ κ' ἔτρεξε ἀμέσως εἰς τῆς Βασίλως μένεα πνέουσα κατὰ τῆς νύφης της, καί, χωρὶς νὰ τὴν χαιρετίσῃ, ἤρχισε νὰ τὴν ὑβρίζῃ καὶ νὰ φωνάζῃ βραχνά:

— Ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ, μωρή μαῖμοῦ, ξέρεις πὼς ἐγὼ ἀτιμᾶζω τὸν ἄντρα μου; Θαρρεῖς πὼς σοῦ μοιάζω, στρίγγλα; Ἔσκασες ἀπὸ τὸ κακό σου, νυφίτσα, γιατί δὲν σοῦ καμε χαρίσματα ὁ κουμπάρος μας, καὶ σοῦ στραβώνει τὰ μάτια αὐτὸ τὸ πεντάλιρο ποῦ φορῶ στὸ λαιμό μου! Μωρὲ θὰ στραβωθῆς στάλλῃθεια πρῶτα, χτικιάρα, κ' ἔπειτα θὰ τὸ βγάλω ἀπὸ πάνω μου! Θὰ πουλήσω καὶ τὸ ποκάμισό μου, μὰ τὸ πεντάλιρο αὐτὸ δὲν θὰ ξιωθῆς ποτὲ νὰ μὴ τὸ δῆς ἐπάνω μου, κοκκαλιάρα!..

Καί, χωρὶς νὰ προφθάσῃ ἡ Βασίλω νὰ συνέλθῃ ἀπὸ τὴν ἐκπληξιν καὶ νὰ τῆς ἀνταποδώσῃ τὰ ἴσα μὲ τόκους καὶ ἐπιτόκια, ἡ Χρυσανγή ἔγινε ἄφαντη. Ἄλλὰ ἡ γυναῖκα τοῦ Πετριτῆ καὶ μὲν ἔξεθύμανε ἀρχετὰ καλὰ μὲ τὴν νύφη της, ἐτράβηξε ὅμως τῶν παθῶν της τὸν τάραχον μὲ τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ἰδικόν της καὶ τῆς Βασίλως, ἢ ὁποῖα, θηρίο μοναχὸ ὅταν ἐφυγε ἡ Χρυσανγή, εἶχεν ἐξιστορίσει εἰς τὸν Γεράσιμόν της ὅτι «ἡ ἀδελφή του, πανάπῃ, χωρὶς νὰ τῆς κάμῃ τίποτε, χωρὶς νὰ ξεμυστηρευθῆ τὸ παραμικρότερο κακὸ γι' αὐτήν, τὴν ἔφτυσε, τὴν ξόλισε, ἢ μαῖμοῦ, τὴν ἔρριξε κάτω, ἢ χτικιάρα, τὴν ποδοπάτησε, ἢ στρίγγλα, καὶ τῆς εἶπε, ἡ πίσια καὶ ἡ

δήξια, τὰ χειρότερα βρωμόλογα γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ Γεράσιμου της, καὶ ἂν δὲν τὴν ἱκανοποίησιν ὁ ἄντρας της, αὐτὴ, μολοντί τὸν λατρεῖται, θὰ φύγη, παναπῆ, ἀπὸ τὸ σπίτι του, καὶ θὰ χτικιάσῃ, καὶ θὰ σκάσῃ! θὰ σκάσῃ! θὰ σκάσῃ!» «Καὶ ὁ Γεράσιμος της τὴν ἱκανοποίησε μὲ τὸ παραπάνω, διότι ἀμέσως ἔτρεξε εἰς τῆς Χρυσανγῆς ἔξω φρενῶν, καὶ τῆς ἀνταπέδωκε τὰς ὕβρεις πρὸς τὴν γυναῖκά του συνοδευομένης ἐξαιρέτα μὲ φτυσίματα καὶ γροθιῆς καὶ κλωτσιᾶς σύμφωνα μὲ τὴν τόσον εὐλικρινῆ ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων ὑπὸ τῆς Βασίλως του. Κ' ἐπειδὴ ἔτρεχε νὰ εὐρίσκειται καὶ ὁ Πετριτῆς σπίτι του τὴν ἴδιαν ὥραν, παραφερθεὶς καὶ αὐτὸς, διότι ἡ Χρυσανγὴ τόσο γλήγωρα ἐβγήκε μόνῃ της χωρὶς τὴν ἀδειάν του καὶ παρὰ τὴν ὑπόσχασίν της, ἐβόηθησε μὲ τὸ παραπάνω τὸν γυναικάδελφόν του εἰς τὸ ξύλο καὶ τὰς ὕβρεις κατὰ τῆς Χρυσανγῆς, ἡ ὁποία μ' ὅλα ταῦτα ἦτον εὐχαριστημένη, διότι ἐξεδικήθη τὴν νύφη της. Ἄλλ' ἴσα-ἴσα ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἔξῃς τὸ μῖσος καὶ τὸ πάθος ποιά νὰ βγάλῃ τελειότερα τὸ μάτι τῆς ἄλλης εἶχαν κατακυριεύσῃ τὴν καρδιὰ τῶν δύο αὐτῶν γυναικῶν. Καὶ ἡ μὲν Βασίλω, σκάζουσα ἀπὸ τὸ κακό της διότι δὲν κατώρθωσε ἀκόμη ἂν ὄχι νὰ ἴδῃ τὴν Χρυσανγὴν χωρὶς τὸ πεντάλιρον εἰς τὸν λαιμόν της, ἀλλὰ τοῦλάχιστον νὰ ποκτίσῃ καὶ αὐτὴ ἓνα τέτοιο κόσμημα, ἤρχισε νὰ τὰ βάζῃ τώρα καὶ μὲ τὸν ἄνδρα της «ποῦ δὲν ἀξιώθηκε ἀκόμη νὰ δῆ ἀπὸ τὰ χέρια του ἓνα χάρισμα σὰν αὐτὸ τῆς προκομμένης ἀδελφῆς του». Ἄλλὰ ἂν δὲν ἀξιώθηκε ἀκόμη ἕως τώρα, ἦτο φόβος δυστυχῶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὸ μέλλον, διότι ὁ Γεράσιμος της ἀνύπανδρος δὲν κατώρθωνε νὰ κερδίξῃ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, πόσο μᾶλλον τώρα ποῦ ἦτο στεφανωμένος. Καὶ ὁ φόβος αὐτὸς ἐδαμιόνιζε τὴν Βασίλω, καὶ ὅλο εἰς τὰ κάρβουνα ἐπατοῦσε, καὶ ὅλο ἐκαταφλέγετο ἡ καρδιὰ της ὅσον ἔβλεπε ὅτι ὁ λαιμός της δὲν εἶναι δεμένος μὲ χρυσὴν ἀλυσίδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ κρέμεται ἐπιδεικτικὰ-ἐπιδεικτικὰ ἓνα πεντάλιρον εἰς σχῆμα καρδιάς. Καὶ ὅμως εἶχε ἄλλας σπουδαίας ἀφορμὰς νὰ παρηγορῆται κάπως περισσότερο τώρα, διότι ἡ Χρυσανγὴ εἶχε καταστήσει, ἀφ' ὅτου ὁ ἄνδρας της τῆς ἀπηγόρευσε αὐστηρὰ νὰ ξενοδολεῖται, εἰς ἀθλιεστάτην κατάστασιν. Πράγματι ἡ ζωὴ της τώρα εἶχε γίνῃ ἀνυπόφορη. Ὁ Πετριτῆς, ἀκαμάτης πάντοτε, ἐνοοῦσε νὰ καλοπερνᾷ εἰς βάρους τῆς γυναίκας του, ἀλλὰ ἡ Χρυσανγὴ δὲν ἐκέρδιζε πιά τίποτε, καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ τὸν τρέφῃ. Καὶ βέβαια ἔκαμνε πολὺ ἄσχημα, ἡ κουτὴ : «Κουτὴ αὐτὴ! Μωρ' ἔννοια σου, καὶ τᾶχει τετρακόσια! Τὶ δηλαδή, ἔπρεπε νὰ μὴν ἀκοίῃ τὸν ἄντρα της καὶ νὰ ξενοδολεῖται; Κι ἂν τὴν σκότωνε; θάλεγε κι ὅλα ὁ κόσμος πὼς ξεδικήθη τὴν τιμὴ τοῦ σπιτιοῦ του, καὶ τότες ἡ

νύφη της θὰ φούσκωνε καὶ θὰ φώναζε μέρα-νύχτα: «Δὲν σᾶς τᾶλεγα ἐγὼ πὼς ἡ βρωμογυναῖκα αὐτὴ ἦτον πόρνη»; Ἄ! μαῖμοῦ, ἔννοια σου καὶ δὲν θὰ τὸ ἀπολαύσῃς ποτὲ αὐτό!—Μὰ καλά, ἄς ἦναι, ἄς μὴ ξενοδολεῖται γιὰ νὰ μὴ τῆς βγῆ τὸ κακὸ ὄνομα; ἀλλὰ μιὰ φορὰ ποῦ τὴν σκοτώνει στὸ ξύλο ὁ ἄντρας της κ' εἶναι καὶ μεθύστακας κι ἀκαμάτης, ἄς ζητήσῃ διαζύγιο, ἀδελφέ, τέλος πάντων!—Εὐγέ σου! τώρα πάτησες στὴν πῆττα! Καὶ τί θὰ πῆ πάλαι ὁ κόσμος, δηλαδή αὐτὴ ἡ στρίγγλα ἡ νύφη της; Θὰ μισοκλεῖτῃ τὸ μάτι της, θὰ ξεροβήξῃ καὶ θὰ λέῃ: «Δὲν τᾶλεγα ἐγὼ πὼς κάτι λάκκον ἔχ' ἡ φάβα; Αὐτὴ γιὰ νὰ θέλῃ νὰ χωρίσῃ τὸν ἄντρα της, κάποιον θάγαπάῃ—Κάποιον μονάχα; Δὲν λὲς ὅλο τὸν κόσμο! Ἄμῃ ἔτσι ἀπὸ καλωσύνη της αὐτὴ ἐγύριζε δεξιὰ κι ἀριστερὰ νὰ ξενοδολεῖται καὶ νὰ φάῃ τὸ νοικοκυρεῖο της ὅλη τὴν ἡμέρα; Ὁ κακομοίρης ὁ Πετριτῆς ποῦ νὰ φαντασθῇ, ὁ βλάκας, πὼς ἡ γυναῖκα του δὲν τοῦ ζήλεψε βέβαια τὴ στραβοποδαριά του, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἔξῃ ἀποκοῦμπι καὶ σκέπῃ στὲς ἀτιμίαις της! Εἶχα ἄδικο λοιπόν, σᾶς ξαναρωτῶ, νὰ λέω πὼς ἡ Χρυσανγὴ εἶναι κακῆς διαγωγῆς»;—Νὰ σκάσῃς ὅμως, στρίγγλα, τέτοιο πράμα δὲν θὰ τὸ ἀπολαύσῃς ποτέ, σοῦ τὸ ξαναλέω!» Καὶ ναὶ μὲν δὲν ἀπέλαυσε, ἕως τώρα τοῦλάχιστον, ἡ Βασίλω τέτοιο θρίαμβον, ἀλλὰ μολοντοῦτο ἡ Χρυσανγὴ ἀρχίνησε νὰ στερεῖται καὶ τὸ ψομί. Ὅ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε τὸ ἔξεκαμε καὶ δὲν τῆς ἔμειναν παρὰ μερικὰ χρυσαφικὰ πολὺ μικρᾶς ἀξίας καὶ τὸ μονάκριβο πεντάλιρό της. Ὅσον ὅμως καὶ ἂν ἐπάλαισε νὰ μὴ ξεκάμῃ καὶ τὰ χρυσαφικὰ της, ἡ ἀνάγκη τὴν ἐβίαζε νὰ τὰ πουλήσῃ. Ἄχ! ἐδῶ τὰ εὐρίσκει ἄσχημα ἡ μαύρη Χρυσανγὴ. Νὰ δώσῃ τὰ χρυσαφικὰ της μία γυναῖκα ἓνας λόγος εἶναι! Πόσα πράγματα, πολυτιμότερα ἀκόμη ἀπ' αὐτὰ, δὲν τῆς ἤρχετο νὰ δώσῃ διὰ νὰ μὴ τὰ στερεθῇ ἀπὸ πάνω της! «Μὰ τί πολυτιμότερα πράγματα λοιπόν εἶχε ἀκόμη ἡ καυμένη ἡ Χρυσανγὴ, ἡ φτωχὴ, ποῦ δὲν εἶχε καὶ ψομί νὰ φάῃ τώρα; Ἄ! ναί! εἶχε τὴν τιμὴ της, θέλεις νὰ πῆς! Ἄχ! νὰ μπορούσε θὰ τὴν ἔδινε κι αὐτὴν, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο! Αὐτὴ νὰ τιμᾶται τὰ στέφανά της; Μπα Χριστὸς καὶ Παναγία!»—Καλὰ, μπράβο σου, Χρυσανγὴ! Εἶσαι τίμα γυναῖκα, ποῖς τὸ ἀρνείται; Πούλησε λοιπόν τὰ χρυσαφικὰ σου! δὲν σοῦ λέω νὰ πουλήσῃς καὶ τὸ πεντάλιρό σου—ἔξρω πὼς αὐτὸ εἶναι μεγάλη βλακεία καὶ νὰ τὸ φαντασθῇ κανεὶς, γιατί οὔτε ἐνέχυρο δὲν θὰ τὸ βάλῃς ποτέ! ποτέ! ποτέ!—Σκάσε, στρίγγλα, Βασίλω, καὶ δὲν θὰ ἀπολαύσῃς οὔτε αὐτό, ποτέ! ποτέ! ποτέ!—Ἄλλὰ τὰ χρυσαφικὰ σου πούλησέ τα τοῦλάχιστον!—Ἄχ! ἂν μπορούσε νὰ τὰ πουλήσῃ καὶ νὰ μὴ τὰ πουλήσῃ ὅμως;—Καὶ πὼς γίνεται αὐτό;—Νά! ἔτσι, τὸ πολὺ-πολὺ νὰ πάῃ νὰ τὰ βάλῃ ἐνέχυρο!—Καλὴ

ιδέα, μὰ ἄν δὲν ἔχη νὰ τὰ βγάλῃ ἔπειτα, τί γινόμεστε; Θὰ πάρῃ καὶ τὴ μισή τους ἀξία, θὰ τὰ χάσῃ κι ὅλα! Ἄχ! ἄν εὐρισκότανε κανέναν καλὸς χριστιανὸς νὰ τοῦ τὰ δινε στὴν ἀξία τους, ἄν εἶναι δυνατὸ, μὲ τὴ συμφωνία ὅμως νὰ μὴ τὰ πουλήσῃ ποτέ!... Καλὸς χριστιανός; καὶ ποιός; καὶ ποῦ νὰ τὸν βρῆς σήμερα; Πρέπει νᾶναι κανέναν πού κάπως νὰ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτήν, στενός της γνώριμος, καλὸς ἄνθρωπος, συγγενής της εὐκατάστατος. Συγγενής της; Καὶ ποιός ἀπὸ τὸ συγγενολόγι της ἔχει παραδες; Ὅλοι ἐπὶ ξύλου κρεμᾶμενοι εἶναι!... Ὅλοι;... ὄχι, καλέ, ξέχασες, φαίνεται, τὸν κουμπάρο σου, τὸ Μαντζαβίνο!— Ἀλήθεια, τί βλάκισσα πού εἶναι τόσο καιρὸ νὰ μὴ τὸν συλλογισθῇ!... Ἡ ντροπή, βλέπεις, νὰ μὴ μάθῃ ὁ κουμπάρος τί φτώχεια τραβαίει δὲν τὴν ἄφινε νὰ τὸν σκεφθῇ! Καὶ τί καλὸς ἄνθρωπος ὁ κακομοίρης! Μονάχα μὲ τὸ μαγαζάκι του ἔχει νὰ κάμῃ! Ἐκεῖ πάντα τρώει, πάντα πίνει, πάντα κοιμᾶται καὶ μονάχα τὴ χωρίστρα του κυττάζει! Οὔτε ἔρριξε ποτέ του ματιὰ ὑποπτη στὴ Χρυσανγὴ του, ἀφ' ὅτου στεφανώθηκε! Νὰ δῆς πὼς ὁ κουμπάρος μου αὐτὸς θᾶναι ὁ καλύτερος ἄνθρωπος πού θὰ μ' εὐκολύνῃ στὴν ἀνάγκη μου χωρὶς νὰ μάθῃ κανέναν τίποτε!.. Τί βλάκισσα, τί χτήνος, ἀλήθεια, νὰ μὴ τὸν συλλογισθῶ τόσο καιρὸ! Ὡς αὐτὸν θὰ βάλω ἐνέχυρο τὰ χρυσαφικά μου.— Ποιὸς ξέρει; μπορεῖ καὶ νὰ μοῦ δανείσῃ παραδες χωρὶς καὶ νὰ μοῦ τὰ κρατήσῃ, ἔτσι γιὰ χάρι τῆς κουμπαραῖας μας... Ὡς αὐτὸν θὰ πάω! Ὡς αὐτὸν πρέπει νὰ πάω!»

Κ' ἐπῆγε πράγματι ἡ Χρυσανγὴ εἰς τὸ μαγαζάκι τοῦ κουμπάρου της κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄνδρα της. Ὁ Μαντζαβίνος, μολονότι ἐστεφάνωσε τὴν Χρυσανγὴν καὶ τὸν Πετριτῆ καὶ εἶχεν ἀναφαίρετα δικαιώματα νὰ μπαίνη καὶ νὰ βγαίνη εἰς τὸ σπίτι τους, δὲν ἐπατοῦσε ποτέ εἰς αὐτό, ὅλος δὲ ὁ κόσμος καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εὗρισκε ὅτι ἔκανε πολὺ καλὰ νὰ μὴν ἔχη πολλὰς σχέσεις μὲ τοὺς κουμπάρους του. Καὶ ἡ μὲν Χρυσανγὴ τὸν ἐδικαίωνε, διότι ἐπίστευε ὅτι ὁ Μαντζαβίνος δὲν τὴν ἐπισκέπτεται διὰ νὰ μὴ τῆς περᾶσῃ ὑποψία ὅτι θέλει καὶ τώρα ἀκόμη νὰ τῆς κἀνῃ τὰ γλυκὰ μάτια, ὁ δὲ Πετριτῆς, ζηλιάρης διὰ τὰ κάλλη τῆς γυναίκας του, καὶ μάλιστα ἀφ' ὅτου τοῦ ἄνοιξε τὰ στραβά του ὁ Γεράσιμος ὅτι κάνει ἄσχημα νὰφίνη τὴν Χρυσανγὴν του νὰ ξενοδουλεύῃ, ἦτο πολὺ εὐχαριστημένος μὲ τὴν ἐπιφυλακτικότητα τοῦ κουμπάρου του ἢ δὲ Βασίλω καὶ ὁ ἄνδρας της ἐπίστευαν ὅτι ὁ Μαντζαβίνος ἀποφεύγει νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ σπίτι τους ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐντροπὴν του, «γιατὶ ἔκαμε τὴ γαῖδουριά νὰ μὴ τοὺς χαρίσῃ τίποτε στοὺς γάμους των.» Ἐκεῖνος ὅμως πού εὗρισκε ὀρθότερα ἀπὸ ὅλους ὅτι κάνει πολὺ καλὰ νὰ μὴν ἔχη πολλὰς σχέσεις οὔτε μὲ τὸ σπίτι τοῦ Πετριτῆ οὔτε μὲ τοῦ Γερασίμου ἦτον ὁ ἴδιος ὁ Μαντζαβίνος. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος,

ὅσον ἐπερνοῦσε ὁ καιρὸς μετὰ τοὺς γάμους τοῦ Πετριτῆ, τόσο ἐδαιμονίζετο νὰπολάσῃ τὴν Χρυσανγὴν, «ἔτσι ἀπὸ δίκαιη ἐκδίκησι», καὶ κοντὰ εἰς αὐτὴν νὰτιμάσῃ καὶ τὴν Βασίλω, «ἔτσι γιὰ νὰ λάβῃ μεγαλύτερη ἱκανοποίησι ἢ φιλοτιμία του.» Ἐν τούτοις, παρ' ὅλο τὸ φλογερὸν ἐρωτικὸ μῖσός του κατὰ τῆς γυναίκας τοῦ Πετριτῆ, ἐφαίνετο γεμάτος καλωσύνη καὶ γαλήνη, διότι, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐσκέπτετο ποῖον δρόμον νὰκολουθήσῃ διὰ νὰ τὸν φέρῃ συντομώτερα εἰς τὸ τέρμα τῆς ἐπιθυμίας του, εὔρε ὅτι ἡ ἀσφαλέστερη μέθοδος εἶναι νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται διόλου καὶ διὰ τὴν Βασίλω καὶ τὸν Γεράσιμον καὶ τὸν Πετριτῆ, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τὴν Χρυσανγὴν του. Μολαταῦτα τὴν παρακολουθοῦσε μὲ τὴν μεγαλύτερην προσοχὴν, κ' ἐγνώριζε ὅλα τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ βίου της, καὶ ὑπελόγιζε μὲ τὰ δευτερόλεπτα πότε ἐπάνω-κάτω θὰ πέσῃ ἢ ἴδια εἰς τὰ νύχια του, καὶ εἶχε πάρῃ ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα, καὶ διέγραψε μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σῆμα τὴν τακτικὴν πού θὰκολουθοῦσε εἰς τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῆς Χρυσανγῆς διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ δυσάλωτον αὐτὸ φρούριο, μετὰ τὸ ὁποῖον ἡ καταστροφὴ καὶ τῆς τιμῆς τῆς Βασίλως ὑπελόγιζε ὅτι θὰ ἦτο ζήτημα ὠρῶν διότι ἐμυρίζετο ὁ ἐρωτοκτυπημένος Μαντζαβίνος ὅτι ἡ γυναῖκα τοῦ Γερασίμου, ὅπως ὠνειρεύετο νὰ φορέσῃ καὶ αὐτὴ ἕνα πεντάλιρο μὲ σχῆμα καρδιάς καὶ ὅπως ἦτον ἄσχημη κ' ἔσερνε μολαταῦτα ἀπὸ τὴ μύτη τὸν εὐμορφον Γεράσιμόν της, ἦτο πολὺ εὐκολώτερο νὰ πουλήσῃ τὴν τιμὴν της καὶ νὰ τὴν πουλήσῃ μάλιστα προθυμώτερα εἰς ἕνα ἄσχημάνθρωπον ὅπως τὸν Μαντζαβίνον, ἀφ' οὗ εὐμορφότερον ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν Γεράσιμόν της δὲν θὰ ἠμποροῦσε βέβαια νὰ εὔρη καὶ ἀφ' οὗ ἡ γυναῖκα—τὸ ἐγνώριζε καὶ αὐτὸ ὁ παμπόνηρος Μαντζαβίνος—ἀγαπᾷ πάντοτε μετὰ τὰ γλυκὰ νὰ δοκιμάζῃ καὶ τὰ ξυνὰ φροῦτα καὶ μετὰ τὰ ξυνὰ τὰ γλυκὰ καὶ οὕτω καθ' ἕξῃς μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων. Ὅταν λοιπὸν ἔξαφνα ἕνα πρωτὶ ἐμάτιασε τὴν Χρυσανγὴν νὰ ἔρχεται εἰς τὸ μαγαζάκι του, ἀμέσως ἄνοιξε τὸ συρτάρι, ὅπου ἐφύλαττε τὰ χρήματά του, κ' ἐκαταγίνετο ἀφωσιωμένος καθ' ὀλοκληρίαν νὰ μετρᾷ δραχμῆς, πεντάφραγκα καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, ὅταν τὸν ἐκαλημέρισε ἡ κουμπάρα του, ἤρχισε ἀκριβῶς νὰ κυττάζῃ καλὰ-καλὰ ἕνα ἑκατοστάρικο εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀπὸ φόβον μήπως ἦτο κάλπικο, καὶ τόσῃν προσήλωσιν εἶχε εἰς τὴν ἐξέλεξιν τοῦ πολυτίμου αὐτοῦ χαρτιοῦ, ὥστε δὲν ἤκουσε διόλου τὸν χαιρετισμὸν τῆς Χρυσανγῆς, ἢ ὁποῖα, ἐρεθισθεῖσα καὶ ἀπὸ τὴν θέαν τοῦ θησαυροῦ τοῦ Μαντζαβίνου, τὸν ἐκαλημέρισε καὶ δεύτηρον φορὰν ζωηρότερα καὶ τρυφερά. Ὁ Μαντζαβίνος τότε ἔδειξε μεγάλην ταραχὴν κ' ἐφώναξε: «Ἐ! ποιὸς εἶναι;», καὶ ὅταν ἀντίκρουσε τὴν Χρυσανγὴν, ἔδειξε ἔκπληξιν, καὶ ἀφήσας πεταμένᾳ ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ χρή-

ματά του ἐφάνηκε διαχυτικώτατος καὶ ἤρχισε νὰ τῆς λέγῃ καὶ νὰ τῆς ξαναλέγῃ: «Καὶ πῶς τό παθες, κουμπάρα μου, νὰ μ' ἐπισκεφθῆς! καὶ πόσο μ' εὐχαριστεῖ πού σε βλέπω, ἂν καὶ λυποῦμαι πολὺ νὰ σε βλέπω τόσο καταβλημένη· ἢ μισὴ γίνηκες! Ἐσὺ εἶσαι, καλέ, ἢ κυρὰ Χρυσανγή, ἢ ὁ ἴσκιος τῆς; Πῶς κατάντησες ἔτσι; Τί ἔπαθες; Ἡ ἄλλη κουμπάρα μου, ἡ Βασίλω, εἶναι μιὰ χαρὰ...»

— Καὶ πέντε γέλοια! ἐφώναξε τέλος ἀπότομα ἡ Χρυσανγή, ἢ ὁποῖα, ὅσο μὲν ὠμιλοῦσε διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς ὁ Μαντζαβίνος, περιορίζετο νὰ τὸν ἀκούῃ μόνον καὶ νὰ κατατρώγῃ τὸ ἑκατοστάρικόν του· ὅταν ὅμως τῆς ἔκαμε λόγον διὰ τὴν Βασίλω, ἔξεχασε ὅλα καὶ τὸν διέκοψε διὰ νὰ πῆ κατὶ προσβλητικὸν διὰ τὴν νύφη τῆς. Ἡ Μαντζαβίνος ἐξηκολούθησε:

— Μολαταῦτα ἢ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἡ Βασίλω εἶναι καλὴ νοικοκυρὰ, ἂν καὶ τάχει μαζί μου, δὲν ξέρω γιατί... Ξέρεις ἐσὺ, κυρὰ Χρυσανγή;

— Ξέρω πού νὰ ξεραθῆ! Εἶναι ζηλιάρα καὶ φθονεροῦ, κουμπάρε μου!

— Καὶ γιατί;

— Γιατί δὲν τῆς ἔκαμες χάρισμα ἓνα πεντάλιον ὡς τὸ δικό μου!

— Μπᾶ! τόσο εὐκόλο πράμα! Νὰ τό ξερα, σὲ βεβαιώνω πὼς θὰ τῆς ἔκανα χάρισμα δυὸ πεντάλιον— καὶ θὰ τῆς τὰ κάμω βέβαια, κουμπάρα μου, γιὰ νὰ μὴν τάχει μαζί μου...

Εἰς τὰ λόγια αὐτὰ ἡ Χρυσανγή ἐνόμισε ὅτι οἱ οὐρανοὶ ἔπεσαν καὶ ἐπλάκωσαν τὴν καρδιά τῆς, καὶ δὲν ἐκρατήθηκε καὶ ἐφώναξε, ἢ κουτὴ, ἂν καὶ ἦτον ἔξυπνη γυναῖκα:

— Ὅχι, κουμπάρε μου, νὰ ζήσης! μὴ μοῦ κάμης τέτοια προσβολή! Ἐξ αἰτίας τῆς Βασίλως μὲ βλέπεις ἔς αὐτὰ τὰ χάλια! Ἐξ αἰτίας τῆς, κουμπάρε μου, ἔρχομαι τώρα νὰ σε θερμοπαρακαλέσω νὰ μοῦ δανείσης λίγα χρήματα, γιατί βρίσκομαι σὲ μεγάλες στενοχώριες... Αὐτὴ ἔπεισε τὸν ἄντρα μου, τὸν προκομιμένο, νὰ μὴ μ' ἀφίγη νὰ ξενοδουλεύω... Ἄχ! τί στραβὴ ἦμουνα νὰ πάρω τέτοιον ἀνάποδον ἄντρα... Ἄχ! συμφορὰ μου! ἄχ! κουμπάρε μου!...

Καὶ ἡ Χρυσανγή ἤρχισε νὰ κλαίῃ, Κύριος οἶδε ἂν ἀπὸ πικρὴν μετάνοιαν διὰ τὸν σύζυγον πού ἐδιάλεξε, ἢ ἀπὸ λύσσαν, διότι ὁ Μαντζαβίνος ἠμποροῦσε νὰ χαρίσῃ καὶ δύο πεντάλιον εἰς τὴν νύφη τῆς, ἢ καὶ διότι ἠθέλε μὲ τὰ δάκρυά τῆς νὰ συγκινήσῃ τὸν εὐκατάστατον κουμπάρον τῆς. Ἐγὼ, διὰ νὰ ἦμαι πάντα μέσα, διότι δὲν εἶμαι διόλου καρδιογνώστης τῶν γυναικῶν, νομίζω ὅτι καὶ διὰ τὰ τρία μαζί ἤρχισε νὰ θρηγῆ ἢ καῦμένη ἡ Χρυσανγή. Καὶ τὰ κλάυματά τῆς δὲν εἶχαν τελειωμούς, καὶ μάτην ὁ Μαντζαβίνος τὴν ἐπαρηγοροῦσε κατ'

ἀρχὰς μ' ἐπιτυχημένα λόγια, καὶ γράφω «κατ' ἀρχὰς», διότι, ὅσον ἔκλαιε ἡ Χρυσανγή, τόσο καὶ τὰ παρηγορητικὰ λόγια τοῦ κουμπάρου τῆς ἐγίνοντο θερμότερα, τρυφερότερα, περιπαθέστερα καὶ ἀσυνάρτητα μαζί, καὶ τὰ μάτια του ἤρχιζε νὰ φλογίζῃ τὸ πάθος τῆς λαγνείας, καὶ τὰ χεῖλη του ἔτρεμαν, καὶ ἐκυτρίνισε, καὶ ἔξεχασε καὶ αὐτὸς τώρα—Ρωμὸς πάντα!—τὰ στρατηγικά του σχέδια πρὸς ἄλωσιν τοῦ δυσπορθήτου φρουρίου, καὶ ἡ ἔφοδος κατ' αὐτοῦ ἐγίνηκε κάπως γληγορότερα τοῦ δέοντος, καὶ ἀπὸ τὰ λόγια λοιπόν, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, προέβη εἰς ἔργα, μολονότι ἔτρεχε κίνδυνον νὰ τὸν ματιάσῃ καὶ κανέναν διαβάτης, καὶ τὴν ἐπλησίασε, καὶ πρῶτα-πρῶτα τῆς ἐκτυποῦσε τοὺς ὤμους ἐλαφρὰ-ἐλαφρὰ καὶ τῆς ἔλεγε ψευδίζων: «Παῦσε λοιπόν, κυρὰ κουμπάρα, μὴ κάνεις ἔτσι! Μὲ λυπεῖς καὶ ἐμένα!» Ἡ Χρυσανγή τόσο τώρα περισσότερον ἔκλαιε, πάλαι Κύριος οἶδε διατί. Καὶ τότε πιά καὶ ὁ Μαντζαβίνος, διὰ νὰ τὴν καθησυχάσῃ ἐπὶ τέλους, ἔκαμε νὰ τὴν χαϊδεύσῃ καὶ εἰς τὸ πρόσωπο καὶ παρ' ὀλίγον καὶ νὰ τῆς φιλήσῃ τὰ τρυφερότατα χεῖλη. Τότε ὅμως τῆς Χρυσανγῆς διὰ μιᾶς ἐστείρευσαν οἱ δακρυγόνοι ἀδένες, καὶ ἐκύτταξε κάπως ἄγρια τὸν κουμπάρον τῆς, ὁ ὁποῖος, ἀντιληφθεὶς ἀμέσως ὅτι ἐθαλάσσωσε παρὰκαίρα τὰ στρατηγικά του σχέδια, ἐπῆρε, διὰ νὰ τὰ ἐκτελέσῃ δύο φορὲς ἀκριβέστερα, ὕψος δεσπότη καὶ καίως προσβλημένου, καί, πέρα καὶ πέρα πάλιν ἀνακόλουθος ἀπέναντι τῆς Χρυσανγῆς, τῆς εἶπε ἀπότομα, σχεδὸν ἄγρια:

— Τί θέλεις λοιπόν ἀπὸ μένα, κουμπάρα;

Ἡ γυναῖκα τοῦ Πετριτῆ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τοῦ Μαντζαβίνου τάχασε καὶ ἐψιθύρισε ἱκετευτικά:

— Κουμπάρε μου, ἔφερα κατὶ χρυσαφικά νὰ σοῦ τὰ δώσω ἐνέχυρο γιὰ λίγα λεφτά...

— Καὶ ποῦ νὰ βρῶ λεφτά νὰ σοῦ δώσω στὴ σημερινὴν ἐποχή; ἐφώναξε ὁ Μαντζαβίνος, ἐν ᾧ τὰ πεντάφραγκα καὶ τὸ ἑκατοστάρικον ξαπλωμένα εἰς τὸν μπάγκον του διεμαρτύροντο διὰ τὴν πρόστυχη ψευτιά του.

— Ποῦ νὰ βρῆς λεφτά, καλέ κουμπάρε μου! τοῦ εἶπε ἡ Χρυσανγή ἐκπληκτικῶς, καὶ ὅλο ἐκύτταζε τὸ ἑκατοστάρικον.

— Δὲν σοῦ λέω πὼς πεθαίνω τῆς πείνας, ἀπήντησε σοβαρὰ πάντα ὁ Μαντζαβίνος, ἀλλὰ σήμερον καθε φρόνιμος ἄνθρωπος φοβᾶται νὰ ἐμπιστευθῆ καὶ τὸν ἴσκιον του... Μολοντοῦτο δός μου νὰ δῶ τί χρυσαφικά ἔχεις...

Ἡ Χρυσανγή τότε τοῦ ἔδειξε τοὺς θησαυροὺς τῆς ὅλους ἐκτὸς τοῦ πενταλίου, ἐννοεῖται! Ἄλλ' ὁ Μαντζαβίνος ἀφ' οὗ ἔκαμε ὅτι ἐξήταξε καλὰ-καλὰ τὰ χρυσαφικά τῆς, ἔπειτα ἐχαμογέλασε καὶ τῆς εἶπε κινῶν τὸ κεφάλι:

— Κουμπάρα μου, τί ἀξίζουν αὐτὰ τὰ πράματα; Τίποτε! Τὸ πολὺ-πολὺ καμμιά εἰκοσαριά δραχμές. Εἶναι ὅλα σιδερένια καὶ βαμμένα σὲ πρόστυχο χρυσάφι. Ὡστε δὲν μπορῶ νὰ σοῦ δώσω τίποτε. Ἄλλὰ...

— Ἄλλὰ; ἐψιθύρισε ἡ Χρυσανγή.

— Ἄκουσε, κουμπάρα μου, τῆς εἶπε ἐμπιστευτικά ὁ Μαντζαβίνος. Ἐγὼ ξέρω πὼς ἐσὺ δὲν θέλεις νὰ ἐκτεθῆς στὸν κόσμον πὼς βάζεις ἐνέχυρο τὰ πράματά σου γιὰ νὰ μὴ τὸ μάθη ἡ Βασίλω καὶ χαρῆ. . . .

— Ναί, ἡ βρωμα! Ἄχ! κουμπάρε μου, βοήθησέ με ἔς αὐτὴ τὴν περίστασι κι ὁ Θεὸς θὰ σοῦ τὸ ἀνταποδώσῃ χίλιες φορές! . .

— Εἶμαι βέβαιος ἀκόμη, ἐξηκολούθησε μὲ μακιαβελικὴν σατανικότητα ὁ Μαντζαβίνος χωρὶς νὰπαντήσῃ διόλου εἰς τὰ λόγια τῆς, ὅτι καὶ νὰ θέλῃς νὰ πᾶς τώρα ἄλλοῦ πουθενὰ νὰ βάλῃς ἐνέχυρο τὰ τιποτένια αὐτὰ χρυσαφικά σου, δὲν θὰ τὸ κάμῃς, ἀφ' οὗ θὰ φοβᾶσαι νὰ μὴν ἐξιτορίσω τὰ χάλια σου στὴ Βασίλω. . .

— Αὐτὸ δὲν θὰ τὸ κάμῃς ποτέ, κουμπάρε μου! δὲν εἶν' ἔτσι;

— Καὶ βέβαια δὲν θὰ τὸ κάμω! Νὰ τὸ γνωρίζῃς καλὰ αὐτό! Ἄλλὰ ἔλα πού κι ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τὸ πῆ, δὲν θὰ τὸ πιστεύῃς ἀπὸ τὴν ἐχθρα πού αἰσθάνεσαι γιὰ τὴ Βασίλω, καὶ γι' αὐτὸ εἶμαι ὑπερβέβαιος, σοῦ τὸ ξαναλέω, πὼς μόνον σὲ μένα θὰ καταφύγῃς γιὰ νὰ σοῦ δανείσω χρήματα. . . .

— Καὶ τώρα λοιπὸν δὲν θὰ μοῦ δανείσῃς; εἶπεν ἐκκληρητὴ ἡ Χρυσανγή.

Ναί, κουμπάρα μου, θὰ σοῦ δανείσω, ἀλλὰ ἄνθρωποι εἶμαστε, καὶ—ξέρω, κ' ἐγὼ τί συμβαίνει αὔριο; Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξασφαλίσω τὸν παρᾶ μου πρῶτα!

— Εἶμαι πρόθυμη, κουμπάρε μου, νὰ σοῦ κάμω χαρτί!

— Κουτὴ πού εἶσαι! Καὶ δὲν σοῦ κόβει πὼς ἂν μοῦ κάμῃς χαρτὶ καὶ πεθάνω ξάφνου—ἄνθρωποι εἶμαστε, λέω!—θὰ μάθη ὅλος ὁ κόσμος καὶ πρώτη-πρώτη ἡ Βασίλω πὼς ἐγὼ σοῦ δάνειζα καὶ ζούσες τόσον καιρὸ καλὰ καὶ περίκαλα χωρὶς νὰ δουλεύῃς, καὶ τότε πᾶ τότε μαῦρο φεῖδι πού ἔφαγε κ' ἐμένα ζωντανὴ κ' ἐμένα πεθαμένο! Ἡ Βασίλω θὰ φωνάζῃ: «Βέβαια τῆς δάνειζε ὁ κουμπάρος τῆς χιλιάδες δραχμές! Δανεικὲς κι ἀγύριστες! Ἔτσι πετοῦν τοὺς παράδες χωρὶς κρυφούς σκοπούς; Τί βλάκας ἀλήθεια αὐτὸς ὁ Πετριτῆς νὰ μὴ μυριστῆ πὼς ἡ γυναῖκά του τὰ ἔχε ψῆσει μὲ τὸ Μαντζαβίνου!» Κ' ἐγὼ, κυρὰ Χρυσανγή, εἶμαι τίμιος ἄνθρωπος καὶ δὲν θέλω μετὰ τὸ θάνατό μου νὰ τιμασθῆ ἡ οἰκογένειά μου. . .

Οἱ λόγοι οὗτοι, εἰς τοὺς ὁποίους τὴν πρώτην θέσιν εἶχε πάντα τὸνομα τῆς Βασίλως, ἐτρόμαζαν τὴν Χρυσανγὴν καὶ εἶδε φῶς φανερὸ

ὅτι ὁ Μαντζαβίνος εἶχε μεγάλο δίκαιο νὰ μὴ θέλῃ νὰ τοῦ κάμῃ χαρτί. Εἶπε λοιπὸν ἀποροῦσα:

— Ἄλλὰ τότε, κουμπάρε μου, τί πρέπει νὰ κάμω γιὰ νὰ μοῦ δανείσῃς χρήματα;

— Κυρὰ Χρυσανγή, τῆς ἀπήντησε εὐγενέστατα ὁ Μαντζαβίνος, μάθε πὼς ἐγὼ ἐνδιαφέρομαι γιὰ τὴν τιμὴ σου, ὅσο δὲν ἐνδιαφέρεται κανένας ἄνθρωπος στὸν κόσμον!

— Τὸ πιστεύω καὶ σ' εὐχαριστῶ πολὺ, κουμπάρε μου, τοῦ εἶπε συγκινημένη ἡ γυναῖκα τοῦ Πετριτῆ.

— Καὶ μὴ φοβᾶσαι καὶ δὲν θάφῃσω ἐγὼ αὐτὴ τὴ στρίγγλα τὴ Βασίλω νὰ χαρῆ γιὰ τὴ δυστυχία σου!

— Ναί πού νὰ σὲ πολυχρονίζῃ ὁ Θεός!

— Λοιπὸν, κουμπάρα μου, ἐγὼ εἶμαι πρόθυμος νὰ σὲ βοηθῶ πάντα χρηματικῶς, χωρὶς νὰ φαίνωμαι διόλου, ἀλλὰ ἔτσι, γιὰ νὰ μὴν εἶσαι ἡσυχος, ἢ, καλύτερα, γιὰ νὰ δῶ ἂν ἔχῃς ἀληθινὰ ἐμπιστοσύνη σ' ἐμένα καί, νὰ σοῦ πῶ στὸ τέλος-τέλος τῆς γραφῆς, γιὰ νὰ κρατῶ κ' ἕνα μικρὸ ἐνέχυρο γιὰ τὰ χρήματα πού θὰ σοῦ δίνω, θὰ σοῦ ζητήσω ὡς ἐγγύησι καὶ σημάδι, σοῦ τὸ ξαναλέω, ἐμπιστοσύνης ἔς ἐμὲ—αὐτὸ τὸ πεντάλιρο πού φορεῖς καὶ πού σοῦ χάρισα στοὺς γάμους σου! . . .

— Τὸ πεντάλιρο! τὸ πεντάλιρο! κουμπάρε μου! Ἄχ! πάρε μου καλύτερα ὅ,τι ἄλλο θέλεις, μὰ ὄχι αὐτό! Εἶναι ἀδύνατο! εἶναι ἀδύνατο! εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο, κουμπάρε μου!

Ὁ Μαντζαβίνος ἐδῶ ἐχαμογέλασε καὶ ἀπήντησε ψυχρά:

— Εἶναι τὸ πιὸ εὐκόλο πρᾶμα, κυρὰ Χρυσανγή! Ἐγὼ ξέρω γιὰτί δὲν θέλεις γιὰ ὅλο τὸν κόσμον νὰ βγάλῃς ἀπὸ τὸ λαιμό σου τὸ πεντάλιρο. Ξέρεις πολὺ καλὰ πὼς ἂν τὸ καταλάβῃ ἡ Βασίλω θὰ χαίρεται γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ τῆς!

— Ἡ στρίγγλα, δὲν θὰ τὸ ἀπολαύσῃ ποτὲ ὅμως!

— Αὐτὸ λέω κ' ἐγὼ!

— Μὰ πὼς, ἀφ' οὗ, κουμπάρε μου, θέλεις ἐνέχυρο τὸ πεντάλιρό μου πού ξέρεις πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ βγάλω ἀπὸ πάνω μου; . . .

— Ὁχι, δὲν θὰ τὸ βγάλῃς, κουτὴ!

Εἰς τοὺς λόγους τούτους ἦλθε τῆς Χρυσανγῆς νὰ κάμῃ τὸν σταυρόν της, καὶ ἀπὸ ἐκπλήξεως εἰς ἐκπλήξιν περιπίπτουσα ἠρώτησε βλακῶδες τὸν κουμπάρον της:

— Καὶ πὼς θὰ γίνῃ νὰ σοῦ δώσω τὸ πεντάλιρό μου ἐνέχυρο καὶ νὰ μὴ τὸ βγάλω ποτὲ ἀπὸ τὸ λαιμό μου;

— Καλέ, κουμπάρα μου, τῆς εἶπε τώρα εὐθυμα καὶ ἀδιάφορα ὁ Μαντζαβίνος, ἐν ᾧ ἐγνωρίζε ὅτι ἔφθασε ἡ κρισιμώτερη στιγμή πρὸς

πραγματοποιήσιν τοῦ σχεδίου του, νὰ τί θὰ κάμουμε μὲ δυὸ λόγια:

Ἔχεις ἐμπιστοσύνην ἀπόλυτη ἔς ἐμέ;

— Μὲ τὸ παραπάνω, κουμπάρε μου!

— Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω! Σοῦ τὸ μολογῶ, κύρᾳ Χρυσανγῆ!

— Δὲν ἔχεις δίκιο, κουμπάρε μου! Πῶς μπορῶ νὰ σὲ πείσω πὼς ἔχεις ἄδικο;

— Ἄν μοῦ δώσης ἐνέχυρο τὸ πεντάλιρο!

— Μὰ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο, σοῦ εἶπα.

— Κι ἂν τὰ καταφέρω κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε, ὅπως σοῦ πρότεινα, κ' ἐγὼ νὰ κρατῶ τὸ πεντάλιρο καὶ σὺ νὰ μὴ τὸ βγάλῃς ἀπὸ πάνω σου;

— Ἄ! τότε διαφέρει! Μὰ πῶς θὰ γίνῃ τέτοιο θαῦμα;

— Νὰ πῶς θὰ γίνῃ: Μ' αὐτὰ τὰ χρυσαφικά σου μοῦ δώκες θὰ σοῦ κάμω—ξέρεις πὼς εἶμαι δυνατὸς τεχνίτης!—ἓνα ἄλλο πεντάλιρο ὅμοιο κι ἀπαράλλαχτο μὲ τὸ δικό μου, κ' ἔτσι δὲν θὰ φαίνεται πὼς τὸ βαλες ἐνέχυρο. . . .

— Καλὲ τί λές! ἐψιθύρισε ἡ Χρυσανγῆ, καὶ ἄνοιξε πλατεῖα τὰ μάτια της ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν ποὺ τῆς ἔκαμε ἡ πρότασις τοῦ Μαντζαβίνου, ἡ ὁποία, ἐφαρμοζομένη, θὰ ἔκοπτε τεχνικώτερα καὶ ἀπὸ τὸ ξίφος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸν Γόρδιον δεσμὸν τοῦ περιφήμου πενταλίου. Ἡ ἐπινοητικότης αὐτῆ τοῦ Μαντζαβίνου ὄχι μόνον ἐξέπληξε τὴν Χρυσανγῆν διὰ τὴν λεπτότητά της, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔκαμε νὰ ἐκτιμῆσθαι βαθειὰ τὸ πνεῦμα τοῦ κουμπάρου της, περισσότερο μάλιστα τοῦ πρέποντος. Ἐνθουσιάσθηκε λοιπὸν ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἰδέας τοῦ Μαντζαβίνου καὶ τοῦ ἀπήντησε ζωηρά:

— Κουμπάρε μου, θεῖα φώτισι σοῦ ἦλθε καὶ σκέφθηκες τέτοιο συμβιβασμό. . . μὰ τὸ πεντάλιρο ποὺ θὰ μοῦ κάμῃς θάνατι ὅμοιο κι ἀπαράλλαχτο βέβαια. . .

— Καὶ πολὺ καλύτερο ἀκόμη! . . . θὰ σοῦ τὸ κάμω νὰ λάμπῃ σὰν τὸν ἥλιο, ὄχι σὰν αὐτὸ ποὺ σοῦ χάρισα ποὺ τὸ χρυσάφι του εἶναι κατακίτρινο σὰν φλῶρος καὶ παμπάλαιο σὰν νὰ τὸ δούλεψε κανεὶς ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια. . . Νὰ δῆς, ὅταν θὰ φορέσῃς αὐτὸ ποὺ θὰ σοῦ κάμω, πὼς θὰ στραβωθῇ ἡ Βασίλω ἀπὸ τὴ λάμψι του καὶ τὴ ζήλια της. . . .

— Ναι τῆς στρίγγλας, τῆς ἀξίζει!

— Θὰ θαρρῇ πὼς τό δώκες νὰ σοῦ τὸ καθαρίσουν, νὰ σοῦ τὸ κάμουν πολυτιμότερο. . .

— Γεῖά σου, κουμπάρε μου, αὐτὸ θέλω κ' ἐγὼ! τὴ βρωμα, τὴ μαῖμοῦ, τὴ νυφίτσα! . . .

— Τῆς ἀξίζει, τῆς στρίγγλας! Ἄ! νὰ σοῦ πῶ, κυρᾳ Χρυσανγῆ,

κ' ἐγὼ θέλω νὰ τὴν ἐκδικηθῶ, ἔτσι γιατί ἔμαθα πὼς λέει χίλια κακὰ πράματα γιὰ μένα. . .

— Ἄργᾳ τό μαθες, κουμπάρε μου! εἶπε ἡ γυναῖκα τοῦ Γερασίμου κ' ἐκινούσε τὸ κεφάλι της σὰν νὰ ἤθελε νὰ τοῦ εἴπῃ: «Τόσο βλάκας ἦσουν λοιπόν!»

— Μὰ ἐννοία της, καὶ θὰ τὴν ἐκδικηθοῦμε μιὰ χαρά! . . . Τώρα ἄφησέ μου ἐδῶ αὐτὰ τὰ, ἄς τὰ ποῦμε, χρυσαφικά σου καὶ πέρασε μετὰ δυὸ μέρες νὰ σοῦ δώσω τὸ νέο πεντάλιρο ποὺ θὰ λάμπῃ σὰν τὸν ἥλιο καὶ ὅ,τι ἄλλο μπορέσω γιὰ τὰ πρώτᾳ σου ἔξοδα, κ' ἔχει ὁ Θεός! . . .

Καὶ ἡ Χρυσανγῆ ἔφυγε τέλος κάπως παρηγορημένη διὰ τὸ μαῦρο παρὸν καὶ κάπως ἐλπίζουσα διὰ τὸ σκοτεινὸ της μέλλον. . . .

ΙΩ. Α. ΓΚΙΚΑΣ

Ἀκολουθεῖ

Τ' ΟΝΕΙΡΟ

Ἡ γιαγιά μέσα ἀπὸ τὸ κἀντρο της — ὁ παπποῦς — τ' ἀκίνητα πλατειὰ φύλλα τοῦ φύκου — τὸ δλόγυμνο γελαστὸ παιδάκι τῆς φωτογραφίας — ἡ ὠραία κυρία μὲ τοὺς λευκοὺς ὤμους τῆς εἰκόνας—τὰ λουλούδια ποὺ ἦσανε στ' ἀνθογνάλια—ὄλα τὰ πράματα, τὴν ἄκουαν πάλι, νὰ μιλεῖ γιὰ τ' ὄνειρό της, τὸ Μεγάλο της ὠραῖο ὄνειρο.

Τὴν ἄκουε κι ὁ ἄνθρωπος ποὺ πολλὰ εἶχε δεῖ καὶ πολλὰ ὑποφέρει, καὶ χαμογελοῦσε, ἕνα γλυκὸ καὶ πικραμένο χαμόγελο.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πολὺ γέρος. Τὰ μαλλιά του ἦσανε κάτασπρα τὸ πρόσωπό του γλωμὸ καὶ ζαρωμένο, τὰ χέρια του ἀδύνατα καὶ τρεμάμενα. Ὅταν ἔφενγε, ἔλεγε: «Ποτὲ πλιὰ δὲ θὰ ξανάρθει.» Τόσο σιγὰ καὶ κουρασμένα ἦσανε τὰ βήματά του.

Ὅμως ἡ νέα, δὲν ἔβλεπε τίποτε. Ἐβλεπε μόνο τ' ὄνειρό της, καὶ τοῦ μιλοῦσε γι' αὐτὸ πάλι. . . .

— Θέλω λίγο ἀκόμα νὰ τὸ τελειώσω. Ἴσως αὔριο ἂν μπορέσω θὰ τῷχω ἔτοιμο, καὶ θὰ Σᾶς τὸ φέρω νὰ τὸ δῆτε. Γιατί, δὲ μπορῶ νὰ ἐργάζομαι πολλὲς ὥρες συνεχῶς. Κουράζομαι. Μὲ κουράζει ἡ ἄμορφιά του! Κουράζομαι νὰ τὸ κυτᾶζω, ἔτσι τέλειο νὰ ὑψώνεται στὰ μάτια μου μπροστά, ἀπαράλλαχτο, ὅπως προτιήτερα εἶχε ὑψωθεῖ καὶ στὴν ψυχὴ μου. Ὅπως τὸ ὄνειρεύτηκα καὶ τὸ ἐπόθησα τὸ ἄγαλμά του, ἔτσι γίνηκε κιόλας. . . .

Ὁ ἄνθρωπος ἀποκρίθηκε:

— Πόσο εἶναι ὠραῖο ν' ἀκούει κανεὶς τοὺς νέους. . . . Καὶ συλλογᾶται πολλὰ πράματα δικά του. Θυμᾶται τὴ δική του ζωὴ, τὰ δικά του ὄνειρα, τοὺς πόθους τοὺς δικούς του, ποὺ εἶχεν ἄλλοτε. Ὅλα τὰ θυμᾶται. Καὶ λυπᾶται. Πῶς χαθήκανε ὄλα αὐτά. . . . πόσο ἀθόρυβα καὶ σιγανὰ ἐξαφανιστήκαν καὶ σβύσανε. . . . Τώρα τοῦ φαίνεται ξαναζεῖ, γυρίζει τοῦ φαίνεται πίσω, κι ἀκούει τὸν ἑαυτό του, ἔτσι ἄφοβα καὶ τολμηρὰ νὰ μιλεῖ καὶ νὰ μὴ φοβᾶται τὴ Μοῖρα. . . . Ὅμως ἡ νέα ἐξακολουθεῖ:

— Πρέπει νὰ εἶχατε ἀγαπήσει πολὺ, καὶ πολὺ νὰ εἶχατε ποθήσει, γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ καταλάβετε, τὴν εὐτυχία τὴ δική μου, ἐμένα, σήμερο. . . Ὅλοκληρες νύχτες δὲν κοιμήθηκα, ἔχω περάσει μῆνες ἀγώ-

νίας, ὄλο καὶ φοβούμουν μὴν ἀρρωστήσω, μὴν πεθάνω, μὴ τυχῶν δὲν προφτάσω νὰ τὸ δῶ τελειωμένο τὸ ἄγαλμά μου. . . .

Ἡ νέα γελᾷ τώρα:

— Μὰ ἀλήθεια, φλυαρῶ ὄλο γιὰ τὸ ἴδιο πράμα, καὶ θὰ κουράζεστε μαζί μου. . . . Ξέρετε; ὁ μπαμπᾶς μου εἶπε, θὰ φύγω σὲ μερικὲς μέρες γιὰ ἕνα ταξίδι. Θὰ μὲ πάρει μαζί του στὴν Ἰταλία. Εἶπε ὁ γιατρός πὼς μοῦ χρειάζεται ἕνα ταξίδι ἐπειδὴ εἶμαι ἀδύνατη. . . .

Ἦ. . . ἀλήθεια, εἶναι φριχτὰ ἀδύνατη. Τὸ παρατηρεῖ κ' ἐκεῖνος τώρα. Φριχτὰ ἀδύνατη. Ἐχει χλωμιάσει, στὰ μάτια της γύρω κατὶ μπλε κύκλοι ἔχουν σχηματιστεῖ. . . . ἔχει τὴ διαφάνεια τῶν ἔτοιμοθάνατων. . . .

— Νὰ πᾶς παιδί μου, νὰ πᾶς. Στὴν Ἰταλία εἶναι ὠραῖα τώρα. Πρὸ πάντων τὴν ἐποχὴ αὐτή, εἶναι θαυμάσιος τόπος γιὰ ὄσους θέλουν νὰ δοῦνε ὠραῖα πράματα. . . . Καὶ θὰ φύγετε, πότε;

— Μὰ τώρα εὐτὺς μπορῶ ἐγώ. Ὅταν θὰ τ' ἀποφασίσει ὁ μπαμπᾶς, ἐγὼ εἶμαι ἔτοιμη. . . . Τὸ ἄγαλμά μου, ξέρετε τὸ ἀποφάσισα; θὰ τοῦ κάμω ἕνα εἶδος ἅγιο βῆμα ἀπὸ μαῦρο βελούδο. Μιὰ γωνιὰ τῆς κάμεράς μου θὰ χρησιμοποιηθεῖ γι' αὐτό. Μιὰ μικρὴ ἀυλαίτσα θὰ τὸ κρύβει. . . . Καὶ θὰ τὸ κλειδώσω, καὶ θὰ πάρω μαζί μου τὸ κλειδί. Καὶ ὅταν γυρίσω, μόλις φτάσω θὰ τρέξω ἐπάνω, θ' ἀνοίξω, καὶ θὰ πάω νὰ τραβήξω τὴν ἀυλαίτσα του. . . . Φοβοῦμαι πὼς θὰ πεθάνω ἀπὸ τὴ χαρὰ μου τότε. . . .

Ὁ ἄνθρωπος σκέφθηκε: «Μιὰ ἀπογοήτευση θὰ σπάσει τὴν ψυχὴ της. Ἐνα μικρὸ ἄγγιγμα τῆς πραγματικότητος κι ἡ ζωὴ της θὰ γενεῖ χίλια κομάτια. . . .»

— Τί θέλετε νὰ σᾶς κρατῶ ἀπὸ τὴν Ἰταλία;

— Νὰ μοῦ φέρεις θέλω τὴ Ρίτα πίσω, ροδοκόκκινη, παχουλή, εὐθυμη. Ὅπως ἦταν τώρα καὶ δυὸ χρόνια. Θυμᾶσαι; ὠραιότερο δῶρο δὲ θὰ μπορέσεις ποτὲ νὰ μοῦ κάνεις.

Ἡ Ρίτα γέλασε.

— Ξέρετε; ἀπὸ τώρα νοιώθω τὴ συγκίνησή μου, μπρὸς στ' ἀγάλματα, καὶ τὶς εἰκόνας ποὺ θὰ βλέπω. Νοιώθω τὶς ἄκρες τῶ δαχτύλω μου νὰ τρέμουνε μόνο νὰ βάνει ὁ νοῦς μου, πὼς θ' ἀγγίξουνε τ' ἀγάλματα ἐκεῖνα. . . . Ἐτσι πάντα μου τῷχω. . . . ὅταν συλλογῶμαι πὼς τὰ δάχτυλά μου, εἶναι αὐτὰ ποὺ θὰ ζωντανέψουνε τοὺς πόθους μου! . . . Νά. . . αὐτὰ μου τὰ δάχτυλα. . . τὰ τόσο λεπτὰ καὶ τόσο γλωμά.

Ὁ ἄνθρωπος ἦταν πολὺ θλιμένος. Σηκώθηκε νὰ φύγει.

— Φεύγετε; ἀπὸ τώρα; εἶναι νωρὸς ἀκόμα. Καθίσετε.

— Ὅχι παιδί μου, εἶναι καιρὸς.... Εἶναι μακρὰ τὸ σπίτι μου, κι εἶμαι γέρος πλιά...

— Πότε θὰ ξανάρθετε; Ἐλάτε αὔριο, νὰ σᾶς δεῖξω τὸ ἀγαλμά μου. Μπορεῖ νὰ φύγομε αὐτὴ τὴ βδομάδα....

— Ναί, θάρθω αὔριο, θάρθω....

Ἐφυγε. Τόσο κουρασμένος πῆγαινε, πὺν ἔλεγε: «Ποτὲ πλιά δὲ θὰ ξανάρθει....

.....

Ἡ γιαιὰ μέσα ἀπὸ τὸ κᾶντρο της — ὁ παπποῦς — τ' ἀκούνητα φύλλα τοῦ φύκου—τὸ δλόγυμο γελαστὸ παιδάκι τῆς φωτογραφίας— ἡ ὠραία κυρία μὲ τοὺς λευκοὺς ὤμους τῆς εἰκόνας—τὰ λουλούδια πὺν ἦσανε στ' ἀνθογύαλια—ὄλα τὰ πράματα τὴν ἄκουαν....

Τὴν ἄκουε κι ὁ ἄνθρωπος πὺν πολλὰ εἶχε δεῖ καὶ πολλὰ ὑποφέρει....

— Δὲν ξέρω οὔτε ἐγὼ καλὰ-καλά, πῶς συνέβη. Τὸ εἶχα ἀκουμπήσει ἐπάνω εἰς ἓνα τρίποδα, καὶ στεκόμουν καὶ τῶβλεπα. Τὸ φῶς, ἔτσι πὺν ἔπεφτε ἀπὸ τὸ πλάϊ, ἔδινε στὸ προσωπάκι τοῦ παιδιοῦ μιά τόσο ζωντανὴ ἔκφραση.. Μὰ σταθῆτε πρῶτα, νὰ σᾶς πῶ τί ἤθελα νὰ παραστήσω μὲ τὸ ἀγαλματάκι αὐτό. Ἦθελα νὰ παραστήσω τὸ ὄνειρο — κάθε ὄνειρο—ὄλα τὰ ὄνειρα—καταλαβαίνετε; Λοιπὸν φαντάστηκα ἓνα μικρὸ παιδάκι, πὺν μὲ τὸ ἓνα ποδάκι ἀνεβασμένο κάπου τεντώνει τὰ μπρατσάκια του ψηλά, θέλοντας νὰ πιάσει κάτι πὺν δὲ φτάνει, ἢ πὺν τοῦ φεύγει. Μιά πεταλουνδίτσα ἴσως. Στὸ προσωπάκι του ἓνας πόθος ζωγραφίζεται, καὶ μιὰ χαρούμενη ἐλπίδα. Τὸ ἄλλο του ποδάκι, πὺν μένει κάτω, στηρίζεται στὰ δαχτυλάκια, ἔτοιμο ν' ἀνεβεῖ. Τὰ χεῖλάκια του εἶναι μισανοιχτά, καὶ τὰ μαλάκια του πέφτουν ἄταχτα στὸ μουτράκι του καὶ στὸ εὐγενικό του μετωπάκι.... Ἐπεφτε λοιπὸν τὸ φῶς καὶ τὸ φώτιζε τόσο ὠραῖα, καὶ ἐγὼ στεκόμουν καὶ τὸ θαύμαζα. Ὅλη μέρα, χρόνια θαρρῶ, θὰ στεκόμουν ἐκεῖ νὰ τὸ κυτᾶζω· ἔτσι μοῦ φαίνεται τώρα.... Ὅταν ἔξαφνα, ἡ γάτα, ἐπήδησε καὶ μοῦ τῶρριξε χάμω, στὶς πλάκες. Γίνηκε χίλια κομάτια....

Ἡ νέα ἀνοιξε τὴν ποδιά της.

— Κυτᾶξέτέ το μόνο τὰ χεράκια ἀπόμειναν κι ἀνατείνονται ἀκόμα.

Καὶ χαμογέλασε.

Ὁ ἄνθρωπος πὺν πολλὰ εἶχε δεῖ καὶ πολλὰ ὑποφέρει, τὴν κύ-

ταξε. Μὴν εἶχε τρελλαθεῖ; Πῶς μιλοῦσε ἔτσι! Πῶς εἶχε τὴ δύναμη νὰ βλέπει τόση καταστροφή μὲ τέτοια γαλήνη;

Ἄρωτησε μ' ἀγωνία:

— Καὶ τώρα; τί θὰ κάμεις τώρα;

— Τίποτε. Θὰ κλείσω τὸ ἐργαστήρι μου, καὶ θ' ἀνοιξω τὰ παραθύρα μου. Θὰ καθίσω καὶ θὰ κυτᾶζω τὸν κόσμο. Τέλεια θὰ τὸ ξεγᾶσω αὐτό.

Κ' ἔδειξε τὰ κομάτια τοῦ ἀγάλματος.

— Καὶ τὴν Τέχνη; τὴν τέχνη σου;

— Ὁ.... δὲν ἀξίζει τὸν κόπο. Θὰ συνειθίσω νὰ ζῶ ὅπως οἱ ἄλλοι. Ζεῖ κανεὶς πὺν καλὰ ἔτσι, καὶ πὺν ἀληθινά. Ὁ μπαμπᾶς μου φεύγει αὔριο γιὰ τὴν Ἰταλία, ἐγὼ γιὰ τὴν ἐξοχὴ μὲ τὴ θεία μου.

Ὁ ἄνθρωπος σηκώθηκε νὰ φύγει. Φαινόταν πολὺ καταβλημένος, καὶ τὰ βήματά του ἦσανε ἀργὰ καὶ κουρασμένα. Ἡ νέα σκέφθηκε, ὅπως τὸν ἔβλεπε ν' ἀπομακρύνεται: Ποτὲ πλιά δὲ θὰ ξανάρθει, φριχτὰ τὸν ἔχει κουρελιάσει ἡ ζωὴ....

Καὶ χάδεψε τὴ γάτα πὺν εἶχε πηδήσει στὸν ὄμο της ἐκεῖνη τὴ στιγμή.

ΠΕΤΡΟΥΛΑ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗ

Η ΝΥΧΤΑ

Ἄπ' τοῦ βορριά τὰ βάθη κίνησε
 Ἡ μαύρη σκοτεινὴ νεράϊδα,
 Τ' ἀνεμισμένα τῆς μαλλιά,
 Τὰ διαμαντένια μάτια—τά εἶδα.
 Στῆς βάρκας τῆς δλόχρυσης τὴν ἀγκαλιὰ
 Γερμένη ἀπόψε ταξιδεύει
 Τὸν ἄφταστο νὰ φτάσῃ βασιλιά.
 Κ' ἐκεῖνος χαροκόπος ξέγνοιαστος μισεύει
 Στῆς μάννας του νὰ κοιμηθῇ τὴν ἀγκαλιὰ.

*

Κ' ἡ νύχτα μένει λυπημένη
 Μὲ καρδιὰ βαρειά.

*

Ἀπόψε εἶν' ὅλα ἓνα λουλούδι
 Τὴν ψυχὴ νὰ τῆς γλυκάνῃ,
 Ὅλα μύρο κι' ὅλα χνούδι
 Τοῦ ἔρμου πόθου τῆς βοτάνι.

*

Μὰ ἡ νύχτα μένει λυπημένη
 Μὲ καρδιὰ βαρειά,
 Ὅλα τὰ πάντα μάταιη γι' αὐτὴν παρηγοριά.

*

Ὁ τζιτζικας σὲ κάποια ἐλιὰ ἀποσώνει
 Τ' ὀλόήμερο τραγοῦδι του.
 Ξυπνάει τὰ χόρτα τοῦ λαγοῦ τὸ δειλὸ βόσκημα
 Καὶ τὸ κρυφὸ τ' ἀηδόνι

Μὲς στὴ βαθειὰ κοιλάδα ἀπλώνει
 Τὸ μουσικὸ του ἀριόφαντο σεντόνι.
 Καὶ τὰ ξερόφωνα τριζόνια
 Μέσα στοὺς φράχτες σκορπισμένα
 Μὲ τὰ τραγοῦδια τὰ θλιμμένα
 Τὸ μουσικὸ σχίζουν σεντόνι
 Ποῦ πάνω ἀπ' τὴν κοιλάδα ὡς πέρα
 Στὸ γαλανὸν ἀτάραχον ἀθέρα
 Τ' ἀηδόνι ἀπλώνει.

*

Μὰ ἡ νύχτα αἰώνια λυπημένη
 Μὲ καρδιὰ βαρειά,
 Ὅλα τὰ πάντα μάταιη γι' αὐτὴν παρηγοριά.

*

Καὶ τὸ νερὸ ἀπαλὰ κυλάει
 Ἀργόσυρτο μὲς στὰ χαλίγια καὶ γελάει
 Καὶ λιγοστάζει στὴ σπηλιὰ
 Κι' ἀλλάζει μὲ τὴ σιγαλιὰ
 Γλυκὰ φιλιὰ.
 Καὶ τ' ἀγεράκι ποῦ ἀνασαίνει
 Στὰ φύλλα μέσα τὰ πυκνὰ
 Διαβαίνει —
 Κ' ἓνα κουδούνι ἀργολαλεῖ στὸ μακρινὸ λιβάδι
 Κι' ἀπολογιοῦνται τὰ λακώματα μὲς στὸ λαγκάδι.
 Κατόπι πάλι
 Γεμίζει τα ὅλα ἡ σιωπὴ στὸ φωτεινὸ σκοτάδι.

*

Μὰ ἡ νύχτα αἰώνια θλιμμένη
 Μὲ καρδιὰ βαρειά,
 Ὅλα τὰ πάντα μάταιη γι' αὐτὴν παρηγοριά.

*

Καὶ μὲς στὴν ἡρεμία τῆ βελούδινη,
 Μὲς στῆς σιγῆς τὸ διάφανο κρουστάλλι
 Ἦχοι πάντα γλιστρᾶνε,

Πάνω σὲ ἀνθίνα φτερά κι' ἀγάλι
Τὴν ταπεινὴ ζωὴ καὶ τὴ μεγάλη
Τραγουδᾶνε.

Καὶ τὸ πεφτάστρι ἔνα τραγούδι,
Καὶ τ' ἀνοιώθο τὸ μύρο ἀπ' τὸ λουλούδι,
Καὶ τῶν δεντρῶν ὁ ἀγνὸς χυμός,
Ποῦ ἄφαντος ρέει,

Καὶ τοῦ ἀστεριοῦ ὁ ἀνασασμός,
Καὶ τῆς ἀχιίδας μεταξένιο χᾶδι.
Κι' ὅ,τι ποῦ ζῆ, γελᾶει ἢ κλαίει

— Ὅλα ἄπιαστοι ἦχοι στὸ σκοτάδι
Ποῦ οἱ πλάνες τοὺς ἀκοῦν ψυχές τὸ βράδι.

Κι' ὅλα μιὰ λύρα ἀργόλαλη
Καὶ στὰ χρυσὰ τὰ τέλια της

Ἡ πλήθια, αἰώνια ζωὴ

Τὰ νοητὰ της δάχτυλα ἀκκουμπάει.

Χλωμές οἱ ὥρες σέρονουν τὸ χορὸ

Κ' ἢ καθεμιὰ γλυκὰ θλιμμένη,

Κ' ἢ καθεμιὰ μὲ τὸν καιρὸ

Διαβαίνει,

Ξεψυχάει.

*

Κι' ἀπ' τὰ βουνὰ τὰ ὄνειριασμένα

Κι' ἀπὸ τὰ δέντρα τὰ ἡσιωμένα

Κι' ἀπὸ τὰ βράχια τὰ γυμνά, τὰ ζωντανὰ

Στὶς ἄσπρες χύνεται τὶς στράτες

Μιὰ μυστικὴ φωνὴ γλυκειὰ

Ποῦ μέσα τους τὴν ἀγροικῶν μοναχικοὶ διαβᾶτες:

Ποιὸ φλάουτο λίγωσε τὸ βράδιασμα

Καὶ ποιὸ βιολὶ τὸ μεσανύχτι

Κάτω ἀπ' τὸ φωτεινὸ τὸ δίχτυ;

Κ' ἐκεῖ πρὸς τὴν αὐγὴ,

Στὸ πλάγι πέρα,

Ποιὰ μουσικὴ ἀχολόγησε φλογέρα;

*

Μὰ ἡ νύχτα πάντα λυπημένη

Τὰ ὀλόχυτα μαλλιά μαζεύει

Κι' ἀχνὴ ξεψυχισμένη

Γιὰ τὸν ξανθὸ τὸ νιὸ μισεύει.

Τὸν κυνηγᾶει χρόνια καὶ χρόνια

Δὲν ἀποσταίνει,

Τὸν ἀγαπάει αἰώνια

Καὶ δὲν πεθαίνει.

Μονάχα φεύγοντας μὲ δάκρια βρέχει

Τὸ δροσερὸ τὸ στρῶμα ποῦ πατεῖ

Καὶ πάλι χωρὶς νὰ σταθῆ

Χάνεται πίσω ἀπ' τὰ βουνὰ καὶ τρέχει.

Κι' ὁ χαροκόπος βασιλιὰς βγαίνει ἀπ' ἀγνάντια

Μαργαριτάρια καὶ διαμάντια

Κάνει τὰ δάκρια καὶ γελᾶει

Τὸ φωτερὸ κι' ἀνθάτο γέλιο του

Καὶ πάει.

ΜΗΤΣΗΣ ΚΑΛΑΜΑΣ

ΜΕΡΜΗΓΚΙΑ

Ὁ οὐρανός, αὐτὸ τὸ πρωῖ, ὕστερα ἀπὸ τὴν καταιγίδα τῆς τελευταίας νύχτας, εἶνε καθαρὸς, γαλάζιος καὶ λαμπερός. Ὁ ἀέρας εὐωδιάζει ἀπὸ γλυκὰ ξανεμίσματα ρετσίνας ποὺ βγάζουν τὰ κατὰ γῆς κλωνάρια τῶν πεύκων τὰ κατασπασμένα ἀπὸ τὴν μπόρα.

Στὸ μικρὸ δάσος τῶν μπαμποῦ ἀκούω τὸ σουραβλένιο κάλεσμα τοῦ πουλιοῦ νὰ ψάλλει τὰ ἐγκώμια τῶν Σούτρας τῶν Λωτῶν. Τὸ καθετὶ εἶνε ἤσυχο· νοτιάς φυσάει... Τὸ καλοκαίρι μᾶς ἦρθε!

Οἱ πεταλοῦδες μὲ τὰ παράξενα γιαπωνέζικα χρώματα γοργοπετοῦν ἐδῶ κ' ἐκεῖ... Τὰ «σεμί» σφυρίζουν... Οἱ σφήκες βουίζουν... Οἱ σκνήπες χορεύουν στὸν ἥλιο καὶ τὰ μερμήγκια καταγίνονται νὰ διορθώσουν τὶς καταστραμένες ἀπὸ τὴ θύελλα κατοικίες τους...

Μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ ἓνα γιαπωνέζικο τραγοῦδι:

Ἴουκου ἔ νακί
Ἰαρί νὸ σουμέ ιά
Γκὸ γκετσου ἰμέ.

(Τώρα τὸ φτωχὸ πλάσμα δὲν ἔχει πιά μέρος γιὰ νὰ προφυλαχτεῖ. Ἄλλοιμονο στίς κατοικίες τῶν μερμηγκιῶν τὸν καιρὸ τῆς βροχῆς τοῦ πέμπτου μῆνα!)

Τὰ μεγάλα μαῦρα μερμήγκια, ποὺ ζοῦνε στὸν κῆπό μου, μοῦ φαίνεται πὼς δὲν πρέπει νὰ τὰ λυτᾶται κανεὶς! Δέντρα ξερριζωθήκανε, σπύτια πέσανε, καὶ δρόμοι σαρωθήκανε ἀπὸ τὰ νερά· μὰ τὰ μερμήγκια ξεφύγανε τὴν καταιγίδα μ' ἓνα θαυμάσιο τρόπο, ἂν καὶ γιὰ νὰ προφυλαχτοῦν μονάχα τὶς τρύπες τῶν ὑπογείων πόλεων των νὰ βουλώσουν ἐφρόντισαν πρὶν ἀπ' τὸν τυφῶνα.

Ἡ θεὰ τῆς ἐργασίας αὐτῆς μ' ἔκανε νὰ δοκιμάσω νὰ γράψω μιὰ μελέτη γιὰ τὰ μερμήγκια.

Ἦθελα νὰ προτάξω στίς παρατηρήσεις μου μερικὰ κομμάτια παρμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαία γιαπωνέζικη φιλολογία, κάποιες σκέψεις μεταφυσικῆς καὶ αἰσθηματολογικῆς... δυστυχῶς ὅμως ὅτι μπόρεσαν οἱ φίλοι μου γιαπωνέζοι νὰ μαζέψουν πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα εἶνε κινέζικης καταγωγῆς!... Ἀνάμεσα στίς τόσες κινέζικες παραδόσεις, μιὰ μοῦ φαίνεται πὼς ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὴ διηγηθεῖ κανεὶς, ἐλλείψει ἄλλης καλύτερης!

Νάτην:

Ἄλλοτε, στὴν ἐπαρχία τοῦ Ταϊσοῦ, στὴν Κίνα, ζοῦσε ἓνας εὐλαβὴς ἄνθρωπος ποῦ, κάθε μέρα, κατὰ σειρὰ χρόνια πολλὰ, θερμὰ προσευχότανε σὲ μιὰ θεά. Ἔνα πρωῖ, καθὼς ἦτανε ἀπορροφημένος ἀπὸ τὰ θερησκευτικὰ του καθήκοντα, μιὰ γυναίκα ἐτρόπωσε στὴν κάμαρά του καὶ τῆγε καὶ κάθησε δίπλα του... Ἦταν πολὺ ὀραία καὶ φοροῦσε κίτρινο φόρεμα. Ὁ εὐλαβὴς ἄνθρωπος παραξενεύτηκε πολὺ καὶ τὴ ρώτησε, τί ζητοῦσε καὶ γιατί μῆκε ἔτσι χωρὶς νὰ τὸν εἰδοποιήσει. Ἡ γυναίκα μὲ τὸ κίτρινο φόρεμα τοῦ ἀπάντησε:

— Δὲν εἶμαι ἀνθρώπινο ὄν· εἶμαι ἡ θεὰ ποῦ προσκυνᾷς τόσο πιστὰ ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια... Ἦρθα γιὰ νὰ σοῦ ἀποδείξω πὼς ἡ ἀφοσίωσή σου δὲν πῆγε στὰ χαμένα... Καταλαβαίνεις τὴ γλώσσα τῶν μερμηγκιῶν;...

Εἶπε:

— Δὲν εἶμαι σοφός, μὰ ἀγράμματος καὶ ἀπὸ τὴν κατώτερη κοινωνικὴ τάξη. Δὲν ξέρω ἀκόμη οὔτε τὴ γλώσσα τῆς ἀνώτερης κοινωνικῆς τάξεως.

Ἡ θεὰ χαμογέλασε γιὰ τὴν ταπεινὴ αὐτὴ ἑομολόγησι· ἔσυρε ἀπὸ τὰ στήθια τῆς ἓνα μικρὸ κουτί ποῦ εἶχε τὸ σχῆμα κουτιοῦ μυροδικῶν, τὸ ἀνοίξε ἔπειτα, βούτηξε μέσα τ' ὄνα τῆς τὸ δάχτυλο κ' ἔβγαλε ἓνα εἶδος ἀλοιφῆς μὲ τὴν ὁποίαν ἄλειψε τ' αὐτιά τοῦ πιστοῦ.

— Τώρα, τοῦ ἐσύστησε, προσπάθησε νὰ βρεῖς μερικὰ μερμήγκια... Κι ἅμα τὰ συναντήσεις σκῆψε καὶ ἄκουσέ τα νὰ μιλοῦν... Θὰ μπορέσεις νὰ τὰ καταλάβεις. Θὰ σοῦ μάθουν κάτι ποῦ θὰ σοῦ εἶνε πολὺ ὠφέλιμο... Θυμήσου νὰ μὴν τὰ δυσαρεστήσεις καὶ νὰ μὴν τὰ τρομάξεις.

Ἐπειτα χάθηκε ἡ θεὰ.

Ὁ εὐλαβὴς ἄνθρωπος ἄρχισε ἀμέσως νὰ ζητᾷ μερμήγκια. Μόλις πέρασε τὸ κατῶφλι τοῦ σπιτιοῦ του καὶ νὰ σου βλέπει δυό, σὲ μιὰ πέτρα, κάτω ἀπὸ μιὰ κολώνα. Ἐσκυψε πάνω τους καὶ τ' ἄκουσε. Μὲ μεγάλῃ του ἐκπληξῆ, μπόρεσε νὰ καταλάβει τί λέγανε!

— Ἄς προσπαθήσουμε νὰ βροῦμε ἓνα μέρος πιὸ ζεστό! εἶπε τὸ πρῶτο μερμήγκι.

— Γιατί αὐτό; ρώτησε τὸ δεύτερο. Τί λείπει ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος;

— Κάτ' ἀπὸ τὴ γῆ κάνει πιότερο κρύο καὶ ὑγρασία! ἀπάντησε τὸ πρῶτο. Ἔνας μεγάλος θησαυρὸς εἶνε κρυμένος κάτω, στὴ βάση αὐτῆς τῆς κολώνας, καὶ ὁ ἥλιος δὲν μπορεῖ νὰ ζεστάνει τὴ γύρω γῆ!

Τὰ μερμήγκια φύγανε καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔτρεξε νὰ βρεῖ μιὰν ἀξίνα.

Σκάφτοντας κοντὰ στὴν κολώνα βρῆκε πολλὰς λαγῆνες γιομάτες χρυσάφι!... Ὁ θησαυρὸς τὸν ἔκανε πολὺ πλούσιο... Ἀπὸ τότε προσπάθησε συχνὰ ν' ἀκούσει μερμήγκια νὰ μιλοῦν, μὰ ποτέ του δὲν μπόρεσε πιά νὰ τὰ καταλάβει. Ἡ ἀλοιφή τῆς θεᾶς γιὰ μιὰ μόνῃ φορὰ ἀνοίξε ταυτιά του στὴν ὁμιλία τους!

Μοιάζω τοῦ εὐλαβῆ κινέζου· πρέπει νὰ ἑομολογηθῶ πὼς εἶμαι «πολὺ ἀμαθής». Ἐννοεῖται πὼς δὲν καταλαβαίνω γρῶ ἀπὸ τὴν ὁμιλία τῶν μερμηγκιῶν! Μά, κάποτε, ἡ θεὰ Ἐπιστήμη ἀγγίζει τὰ μάτια μου καὶ ταυτιά μου μὲ τὸ μαγικὸ τῆς ραβδί... Καὶ τότε, γιὰ λίγες στιγμές, κατορθώνω ν' ἀκούω ἤχους μόλις καταληπτούς, καὶ νὰ διακρίνω πράγματα μόλις ὀρατά.

II

Σὲ μερικοὺς κοινωνικοὺς κύκλους, φαίνεται πὼς εἶνε ἀμάρτημα νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι λαὸς ὄχι χριστιανικός εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχει πολιτισμὸ ἠθικῶς ἀνώτερο ἀπ' τὸ δικὸ μᾶς! Μερικὰ ἄτομα θὰ θυμώσουν βέβαια πολὺ γιὰ τὶς σκέψεις ποῦ γεννοῦν μέσα μου τὰ μερμήγκια!... Καὶ μ' ὅλα ταῦτα. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι σοφοί, ἐγὼ δὲ βέβαια ποτέ μου δὲ θ' ἀξιοθῶ νὰ γίνω σοφός, ποῦ σκέπτονται γιὰ πολιτισμούς καὶ γιὰ ἔντομα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θερησκευτικὴ ζωή. Ἐπῆρα περισσότερο θάρρος διαβάζοντας τὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις γιὰ τὰ μερμήγκια στὴ «Φυσικὴ Ἱστορία τῆς Νέας Κανταβρηγίας» τοῦ καθηγητῆ Δαυὶδ Sharp:

«Ἡ παρατήρησις φανέρωσε, λέγει ὁ καθηγητὴς Sharp, ἀξιοπεριεργὰ φαινόμενα στὴ ζωὴ αὐτῶν τῶν ἐντόμων. Φθάνομε ἔτσι στὸ συμπέρασμα: ὅτι τὰ μερμήγκια γνωρίζουνε πολὺ καλύτερα ἀπὸ μᾶς τὴν τέχνη τοῦ πὼς νὰ ζεῖ

κανείς κοινωνικῶς. Μᾶς ξεπέρασαν μάλιστα, γιατί ἐπενόησαν μερικές τέχνες και μερικές βιομηχανίες πού πολύ εὐκολύνουν τήν κοινωνική ζωή.»

Ἐποθέτω πῶς λίγοι ἄνθρωποι ἀπό τούς καλά πληροφορημένους θά διαμφισβητήσουν τή δήλωση αὐτή ἐνός ειδικοῦ. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης δέν παρᾶσύρεται εὐκολα ἀπό τὸ αἶσθημα ὥστε νά συγκινηθεῖ εἴτε γιά μερμήγκια εἴτε γιά μέλισσες.

Δὲ διστάζει ὁμως νά ὁμολογήσει πῶς, ὅσο γιά τήν κοινωνική ἐξέλιξη, αὐτὰ τὰ ἔντομα φαίνεται πῶς εἶνε πιὸ προοδευμένα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Herbert Spencer, πού δέν μπορεῖ κανείς νά τοῦ προσάψει ρωμαντικές τάσεις, μᾶς προβάλλει ἰδέες πιὸ ριζοσπαστικές ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Scharp. Μᾶς ἀποδείχνει ὅτι τὰ μερμήγκια εἶνε ἠθικῶς και οἰκονομικῶς πιὸ προχωρημένα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, γιατί ἡ ζωή τους εἶνε περισσότερο λυτρωμένη ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμό πού πλημμυρᾷ τὴ ζωή μας. . .

Ὁ καθηγητὴς Scharp περιορίζει τὰ ἐγκώμιά του γιά τὰ μερμήγκια στὴν ἀκόλουθη φρόνιμη παρατήρηση: «Ἡ ἐνεργητικότης τοῦ μερμηγκιοῦ δέν μοιάζει μὲ τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ μερμήγκι ἀφοσιώνεται περισσότερο στοῦ εἶδους και ὄχι στοῦ ἀτόμου τὴν εὐτυχία» μ' ἄλλα λόγια θυσιάζεται στὸ συμφέρον τῆς κοινότητος.»

Ἴσως φαίνεται πολὺ λογικό, ἀπὸ ἀνθρώπινη ἔποψη, πῶς ὕστερεῖ πολὺ τὸ κοινωνικὸ ἐκείνο καθεστῶς ὅπου ἡ καλύτερη τῆς τύχης τοῦ ἀτόμου θυσιάζεται στὴ γενική εὐτυχία.

Ὁ ἄνθρωπος, λέμε, εἶνε ἀτελῶς ἀναπτυγμένος ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία θά κερδίσει ἀκόμα ἀπὸ τὴν πρόοδο τῶν ἀτόμων. . . Μὰ εἶνε συζητήσιμο ὅτι ἀφορᾷ τὴν κριτική πού ἐσκάρωσαν γιά τὰ κοινωνικά ἔντομα.

«Ἡ πρόοδος τοῦ ἀτόμου, λέγει ὁ Herbert Spencer, συνίσταται εἰς τὸ νά ἐφοδιάσει τὸ ἄτομον ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερα γιά τὴν κοινωνική συνεργασία. Αὐτὸ θά συντελέσει στὴ γενικὴν εὐημερία και στὴ διαίωσις τῆς φυλῆς!»

Μὲ ἄλλες λέξεις ἡ ἀξία τοῦ ἀτόμου δέν ὑπάρχει παρὰ ἐν σχέσει μὲ τὴν κοινωνία. Μιά και τεθεῖ αὐτό, ἀνάγκη νά μάθει κανείς τί θά ἐκέρδιζε ἡ κοινωνία ἢ τί θά ἔχανε ἀπὸ ἕνα μεγαλύτερο ἀτομικισμό τῶν μελῶν τῆς, γιά νά μπορέσει νά κρίνει ἐάν ἡ θυσία τοῦ ἀτόμου εἶνε καλὴ ἢ κακή.

Ἀλλά, ὅπως θά τὸ δοῦμε παρακάτω, ἀξίζει νά σύρουν τὴν προσοχή μας πρὸ πάντων οἱ κοινωνικὲς συνθήκες τῆς Δημοκρατίας τῶν μερμηγκιῶν! Ξεπερνῶν τὴν κριτική μας γιατί πραγματοποιοῦν τὸ ἰδεῶδες ἐκείνο τῆς ἠθικῆς ἐξελίξεως ὅπως ὁ Spencer τὸ περιέγραψε: «καθεστῶς ὅπου ὁ ἐγωϊσμός και ὁ ἀλτρουϊσμός εἶνε τόσο συναδερφωμένοι ὥστε συγγέονται ἀναμεταξύ τους. . .» Δηλαδή καθεστῶς ὅπου ἡ μόνη δυνατὴ εὐχαρίστηση εἶνε ἡ βγαλμένη ἀπὸ ἀφιλοκερδεῖς πράξεις. . . . Γιά ν' ἀναφέρουμε ἀκόμη τὸν Herbert Spencer οἱ ἐνέργειες «τῆς κοινωνίας τῶν ἐντόμων» εἶνε ἐνέργειες πού θυσιάζουν ὀλότελα τὴν εὐτυχία τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν κοινωνική εὐτυχία: δέν πολυσκοτίζονται γιά τὴν ζωή τοῦ ἀτόμου παρὰ ὅπου εἶνε ἀναγκαῖο γιά τὴ διαίωσις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ ἔντομον πέρνει τόση τροφή και κοιμᾶται τόσο μόνον ὅσο τοῦ χρειάζεται γιά νά συγκρατήσει τὴν ἐνέργειά του.

III

Ὁ ἀναγνώστης μου ξέρει, χωρὶς ἀμφιβολία, πῶς τὰ μερμήγκια καταγι-

νεται στὴν κηπουρική και τὴ γεωργία, καλλιεργοῦν μανητάρια, ἐκμεταλλεύονται πεντακόσια ὀγδόντα πέντε διάφορα εἶδη ζώων, ἀνοίγουν σύραγγες σὲ βράχους, ξέρουν νά προφυλάσσονται ἀπὸ τὶς ἀτμοσφαιρικές μεταβολές, βλαβερὲς γιά τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν τους, πῶς ἀκόμα ἡ μακροβιότης των εἶνε ἐξαιρετική γιά ἔντομα και πῶς τὰ πιὸ ἀναπτυγμένα εἶδη τους ζοῦνε πολλὰ χρόνια.

Δὲ θέλω νά μιλήσω γ' αὐτὰ ὅλα. Θέλω μονάχα νά ἐνδιατρίψω στὴν ὑπερβολική ἠθικότητα τοῦ μερμηγκιοῦ. Ὁμιλῶ, ἐννοεῖται, γιά τὸν ἀναπτυγμένο τύπο τοῦ ἐντόμου αὐτοῦ κ' ὄχι γιά ὅλη τὴν οἰκογένεια τῶν μερμηγκιῶν. Δύο χιλιάδες διαφορετικὰ εἶδη μερμηγκιῶν μᾶς εἶνε τώρα γνωστὰ φανερόνουν στὴ διοργανωσὴ τους διαφόρους βαθμοὺς ἀναπτύξεως. Μερικά κοινωνικά φαινόμενα, μεγάλης βιολογικῆς σπουδαιότητος και μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἀπὸ ἠθικὴν ἔποψη μπορεῖ νά τὰ μελετήσει κανείς καλὰ μόνο στὶς πιὸ ἀναπτυγμένες κοινωνίες τῶν μερμηγκιῶν.

Ἐστερα ἀπ' ὅσα γραφήκανε στὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια γιά τὴν ἀξία τῆς σχετικῆς πείρας στὴ μακρινὴ ζωὴ ἐνός μερμηγκιοῦ, πιστεύω πῶς κανείς δὲ θά τολμήσει ν' ἀρνηθεῖ ὅτι τὸ ἔντομον αὐτὸ δέν ἔχει χαρακτηρὰ ἀτομικιστικό. Ἡ διάνοια τοῦ μικροῦ αὐτοῦ πλάσματος νά ὑπερνικᾷ κάθε δυσκολία, ἡ εὐκολία πού ἔχει νά ἐξοικειώνεται μὲ συνθῆκες ξένες ἀπὸ τὴν ἀποκτημένη πείρά του, ἀποδείχνουν ὅτι ἔχει δύναμη ἀτομικῆς σκέψεως.

Ἐνα γεγονός μολταῦτα εἶνε ἐξακριβωμένο: τὸ μερμήγκι εἶνε ἀνίκανο μὲ τὴ φυσική του διάπλαση νά ἐργασθεῖ μὲ σκοπὸν καθαρὰ ἐγωϊστικό. Μεταχειρίζομαι τὴ λέξη εἰς τὴ κοινὴ τῆς ἔννοια. Δέν μπορεῖ νά φαντασθεῖ κανείς μερμήγκι λειχοῦδικο, λάγνο, νά ἔχει τάσεις γιά μικρὸ ἢ μεγάλο ἀμάχημα! Ἐξ ἄλλου δέν μπορεῖ νά φαντασθεῖ κανείς μερμήγκι ρωμαντικό, ἰδεαλιστικό, εἴτε ποιητικό! . . .

Κανένα ἀνθρώπινο μυαλὸ δὲ θά μπορούσε νά φτάσει τὸν ἀπόλυτον ὑλισμὸν ἐνός μερμηγκιοῦ. Κανένα ἀνθρώπινον ὄν, ὅπως εἶνε σχηματισμένο σήμερα, δέν μπορούσε νά εἶχε μυαλὸ τόσο πρακτικὸ ὅπως ἕνα μερμήγκι. . . Αὐτὸ τὸ μυαλὸ, πρακτικὸ εἰς τὸν ὑπερθετικὸ βαθμὸ, εἶνε ἀνίκανο νά διαπραξίει ἠθικὸ λάθος. Δύσκολο θά ἦτο ν' ἀποδείξει κανείς ὅτι ἕνα μερμήγκι δέν ἔχει καμμιά θρησκευτικὴν ἰδέα, ἀλλὰ εἶνε φῶς φανερὸ πῶς θά τοῦ ἦταν ὀλότελα περιττή. Δέν εἶνε περιττὴ ἡ θρησκευτικὴ ἀνάγκη σ' ἐκείνο τὸ ὄν πού εἶνε ἀνίκανο νά ὑποκύψει σὲ καμμιάν ἀδυναμία;

Πολὺ ἀόριστα καταλαβαίνομε τὸν χαρακτηρὰ μιᾶς μερμηγκοκοινωνίας καθὼς και τὴν ἠθικὴν ὑπόστασι τῶν ἐντόμων αὐτῶν. . . Γιά νά τὸ κατορθώσομε πρέπει νά φαντασθοῦμε ἕνα γεγονός ὀλωσδιόλου ἀδύνατο: μιᾶν ἀνθρώπινη δηλαδή κοινωνική και ἠθικὴ κατάσταση ὅμοια μὲ τῶν μερμηγκιῶν. . .

Ἐς ὑπόθεσιν ἕνα κόσμον γεμάτο ἀπὸ ὄντα ὅπου ἡ πλειονοψηφία εἶνε γυναῖκες, οἱ ὁποῖες ἐργάζονται ἀκούραστα μὲ πόθο. . . Καμμιά ἀπ' αὐτὲς τὶς γυναῖκες δὲ θά σκεπτόταν νά φάγει οὔτε ἕνα ἄτομον πιότερο ἀπὸ τὴν τροφή τῆς, παρὰ τὴν ἀναγκαῖα ποσότητα γιά νά βασιτάξει τὶς δυνάμεις τῆς; καμμιά δέν θά κοιμόταν πιότερο ἀπὸ τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸ γιά τὴν κανονικὴ λειτουργία τοῦ νευρικοῦ τῆς συστήματος. Ὅλες εἶνε διασπασμένες μ' ἕνα τέτοιο τρόπο, ὥστε μὲ τὴν παραμικρότερη περιττὴν ἐκκλήρωσι μιᾶς ἐπιθυμίας ν' ἀκολουθεῖ ἀμέσως ὀργανικὴ διατάραξη.

Κολοσσιαία εἶνε ἡ ἐργασία πού διεκπεραιῶνουν αὐτὲς οἱ δουλεῦτρες. Συνίσταται εἰς τὸ νά φτιάχνουν δρόμους, γιοφύρια, οἰκοδομήματα ἀπασχολοῦνται στὴν κηπουρική και τὴ γεωργία. . . Ὁφείλουν θά φρεφουν και νά

στεγιάσουν διάφορα είδη σπιτικών ζώων κόφτουν ξύλα, κατασκευάζουν χημικά προϊόντα, προμηθεύονται και διατηρούν διάφορα τρόφιμα. Κ' εκτός από αυτά, όφειλουν να επιβλέπουν και τὰ παιδιά τῆς φυλῆς.

"Όλος αὐτός ο κόσμος γίνεται «γιά τὴν κοινωνία.» Κανείς πολίτης τῆς πρότυπης αὐτῆς κοινωνίας δὲ σκέφτεται γιά τὴν ἰδιοκτησία διαφορετικά παρὰ σὰν «res publica», δηλαδή «πράγμα κοινόν! . . .»

Ὁ μόνος σκοπὸς τῆς κοινότητος εἶνε ν' ἀναθρέψει και νὰ μορφώσει τὰ βλαστάρια τῆς πού τὰ πιότερα εἶνε θηλυκά. Τὰ παιδιάνικα τους τὰ χρόνια εἶνε μεγάλα· κατὰ τὴν περίοδον αὐτή, δὲν εἶνε μόνον ἀνίκανα, ἀλλὰ και ἀσημάτιστα και τόσο λεπτοκαμωμένα ὥστε πρέπει νὰ τὰ προφυλάγουν ἀπὸ κάθε ἀτμοσφαιρική μεταβολή. Οἱ φύλακές τους ἔχουν μιὰ κάποια γνώση τῶν νόμων τῆς ὑγιεινῆς και τῆς ἀντισηψίας· ὁ καθένας ἀπὸ αὐτούς εἶνε ἐνήμερος τῶν κανόνων τοῦ ἀερισμοῦ, τῆς ἀπολυμάνσεως, τῆς ὑγρασίας, τοῦ κινδύνου τῶν μικροβίων τὰ ὁποία μποροῦν και βλέπουν ὅπως τὰ βλέπομε ἔμεις μόνο μὲ τὸ μικροσκόπιο. . . . "Ότι σχετίζεται μὲ τὴν ὑγιεινή τὸ κατέχουν ὥστε ποτὲ δὲν κάμνουν λάθος γιά τὶς ὑγιεινὲς συνθῆκες τοῦ περιβάλλοντός των. . .

Καμμιά δουλεύτρα δὲν εἶνε ἀκάθαρτη, μ' ὄλη τὴν ἀδιάκοπη ἐργασία. Λάμπουν ἀπὸ καθαριότητα· σιάχνονται δὲ πολλές φορές τὴν ἡμέρα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὄλες τους εἶνε ἐφωδιασμένες μὲ βροῦτσες και χτένια γύρω στὰ μέλη τους, γι' αὐτὸ καιρὸ πολὺ δὲ χάνουν. Ἀντὶ νὰ περιποιῶνται μὲ τὸ παραπάνω τὸ σῶμά τους, φροντίζουν γιά τὴν τάξη και τὴν καθαριότητα τῆς κατοικίας τους και τῶν περιβολίων τους. Μόνον ἓνας σεισμός, μιὰ πλημμύρα, ἓνας τρομερὸς πόλεμος μποροῦν νὰ διακόψουν τὴν καθημερινὴ ἐργασία τῆς καθαριότητος και τῆς ἀπολυμάνσεως!

IV

"Ἄς ἀναφέρουμε τώρα γεγονότα πιὸ παρὰδοξα. Ὁ κόσμος αὐτὸς ὅπου ἡ ἐργασία εἶνε ἐξακολουθητική, εἶνε κόσμος ἀπὸ Ἑστιάδες. Βλέπει κάποτε κανεὶς μερικά ἀρσενικά πού παρουσιάζονται και αὐτὰ σὲ πολὺ ἐξαιρετικὲς ἐποχὲς και δὲν ἀνακατεύονται οὔτε μὲ τὶς δουλεύτρες οὔτε πιάνον δουλειά. Σὲ μεγάλο μονάχα κίνδυνον θὰ μποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς κανένα ἀρσενικὸ νὰ τολμήσει ν' ἀποταθεῖ σὲ καμμιά δουλεύτρα. Καμμιά δουλεύτρα ὁμως δὲν κουβεντιάζει μὲ ἀρσενικὸ, γιατί σ' αὐτὴ τὴν παράξενη κοινωνία τ' ἀρσενικά εἶνε ὄντα κατώτερα. Δὲν μποροῦνε οὔτε νὰ πολεμήσουν. . . οὔτε νὰ δουλέψουν. . . τ' ἀνέχονται, ἀλλὰ τὰ θεωροῦν, ὡς «ἀναγκαῖο κακὸ».

Μιὰ μόνη τάξη θηλυκῶν «οἱ ἐκλεχτὲς μάννες» τῆς φυλῆς καταδέχονται νὰ συγνάζουν μὲ τ' ἀρσενικά, και αὐτὸ γιά ἓνα πολὺ μικρὸ διάστημα και σὲ ὀρισμένη ἐποχή. . . Οἱ ἐκλεχτὲς μάννες δὲ δουλεύουν και εἶνε ὑποχρεωμένες νὰ παίρνουν ἄντρα! . . .

Μιὰ δουλεύτρα δὲ συγνάζει ποτὲ μὲ ἀρσενικὸ — πρῶτα ἀπ' ὄλα γιατί αἰσθάνεται μιὰ βαθειὰ ἀπέχθεια γιά τὰ ἀρσενικά — και δεύτερο ἐπειδὴ ὁ γάμος εἶνε γι' αὐτὲς πράγμα ἀδύνατον. Μερικὲς μάλιστα δουλεύτρες εἶνε διασκευασμένες μὲ ἓνα τέτοιο τρόπο ὥστε εἶνε ἱκανὲς και παρθένες νὰ γεννήσουν· κάμνουν παιδιά πού ποτὲ τους πατέρα δὲν εἶχαν! (Παρθενογέννηση). Γενικά, ἡ δουλεύτρα εἶνε θηλυκὴ ἀπὸ τὰ ἠθικά τῆς ἐνστικτα. "Ἐχει ὄλη τὴ φιλοσοφία, τὴν ὑπομονή και τὴν προνοητικότητα πού καλοῦμε «μητρική». "Όλο τὸ γένος τῆς ἐχάθηκε, ὅπως τῆς Παρθένας Λάμιας στὴ βουδικὴ παράδοση.

Οἱ δουλεύτρες εἶνε ἀρματομένες γιά νὰ ὑπερασπίζονται ἀπὸ τ' ἀρσενικά ζῶα και ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς τῆς κοινότητος, ἀν και τὶς προστατεύει σπουδαία στρατιωτικὴ δύναμη. Οἱ πολεμισταὶ—ἡ καλύτερα τ' ἀρματομένα θηλυκὰ γιατί ὄλοι εἶνε ἡ Ἀμαζόνες ἢ μισοθηλυκὰ — ἔχουν ἓνα τόσο ὑψηλὸ ἀνάστημα ὅπου δύσκολο εἶνε, σὲ μερικὲς κοινότητες, νὰ παραδεχτεῖ κανεὶς, μὲ τὴν πρώτη ματιά, ὅτι ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἴδιας φυλῆς. Δὲν εἶνε δύσκολο πράγμα νὰ δεῖ κανεὶς π ο λ ε μ ἰ σ τ ρ ι ε ς, ἔκατὸ φορές μεγαλύτερες ἀπ' τὶς δουλεύτρες πού προστατεύουν! . . . Κάνουν τὶς πιὸ σκληρὲς δουλειές· ἐπειδὴ δὲ εἶνε διοργανωμένες γιά τὸν πόλεμον και γιά νὰ σηκώνουν βαρεὰ πράγματα, δὲν τὶς μεταχειρίζονται παρὰ σὲ περιστάσεις ὅπου ἡ δύναμη εἶνε πειὸ ἀναγκαῖα ἀπὸ τὴν ἱκανότητα. . .

Τὸ ἀκόλουθο πρόβλημα δὲ λύνεται εὔκολα: γιατί τὰ θηλυκὰ και ὄχι τ' ἀρσενικά ἔγειναν σιγὰ-σιγὰ πολεμισταὶ και γεωργοί; . . . Εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲ θὰ βρῶ τὴ λύση. Ἄλλὰ μπορεῖ ἡ οἰκονομία τῆς φύσεως νὰ τῷχει λύσει;

Σὲ πολλὲς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς, τὸ θηλυκὸ ξεπερνᾷ τὸ ἀρσενικὸ σ' ἐνέργεια και σὲ ἀνάστημα. Ἴσως σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, τὸ ἀπόθεμα τῆς φυσικῆς ἐνέργειας ἀποχτημένο ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ τὸ τέλειο θηλυκὸ θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμεύει πιὸ συντελεστικὰ στὸ δυνάμιον τῆς πολεμικῆς ὁμάδας. Ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀρσενικοῦ χάνεται γιά τὴν ἀναπαραγωγή φαίνεται ὅτι τοῦ θηλυκοῦ χρησιμεύει γιά νὰ φτειαξέι πολεμιστὰς και δουλεύτρες. . .

Τὰ πραγματικὰ θηλυκὰ οἱ «ἐκλεχτὲς μάννες» εἶνε πολὺ λίγες· τὶς περιποιῶνται σὰ βασιλίσσες· τὶς ὑπηρετοῦνε μὲ τέτοιο σέβας και μὲ τόση ἀφοσίωση ὥστε δὲ μποροῦνε νὰ ἐκφράζουν καμμιάν ἐπιθυμία: τὶς ἀπαλάττουν ἀπ' ὄλα τὰ καθήκοντα τῆς ζωῆς. . . ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τεκνοποιία. Τὶς περιποιῶνται μέρα και νύχτα· πρέπει νὰ τρῶνε και νὰ κοιμοῦνται μὲ τὴν ἡσυχία τους γιά τὸ καλὸ τῶν παιδιῶν τους. Ἡ φυσιολογική τους διασκευή τοὺς ἐπιτρέπει νὰ ἱκανοποιῶνε ὄλα τὰ κέφια τους. Βγαίνουν ἔξω πολὺ λίγο· ποτὲ χωρὶς μεγάλη συνοδεία· τὸ δίχως ἄλλο δὲ δίνουν μεγάλη σπουδαιότητα στὸ ἔξω. . . . "Όλη ἡ δράση τῆς φυλῆς ξετυλίγεται γύρω σ' αὐτὲς· ἡ ἐξυπνάδα, ἡ ἐνεργητικότης και ἡ οἰκονομία τῆς κοινότητος τείνουν πρὸς ἓνα και μόνον σκοπὸ: πὼς νὰ καλοπεροῦν καλύτερα οἱ διαλεχτὲς μάννες και τὰ παιδιά τους.

Θεωροῦνται τιποτένιοι και ἔρχονται τελευταῖοι οἱ ἄντρες τῶν μανάδων, «τὰ ἀναγκαῖα κακὰ»—τ' ἀρσενικά.

Φανερόνται σὲ μερικὲς ἐποχὲς· ἡ ζωὴ τους εἶνε πολὺ κοντὴ. Προωρισμένα γιά βασιλικούς γάμους, τὰ περισσότερα δὲν μποροῦν νὰ ὑπερηφανεφτοῦν ὅτι κατὰγονται ἀπὸ γεννιά. . . Εἶνε παιδιά γεννημένα ἀπὸ παρθένας—ἀπὸ παρθένας μάννες — και γι' αὐτὸν τὸ λόγο κατώτερα πλάσματα, ἀποτελέσματα μυστηριώδικου ἀταβισμού.

Ἡ κοινότης ἐπιτρέπει μικρὸ μόνον ἀριθμὸν ἀρσενικῶν· ἀρκετὰ μόνο γιά νὰ χρησιμεύουν γιά σύζυγοι τῶν διαλεχτῶν μανάδων. Χάνονται μὲ ὅμοιο μὲ ἐκεῖνο τοῦ Ruskin· ζωὴ χωρὶς προσπάθεια εἶνε ἐγκλημα. Τ' ἀρσενικά εἶνε ἄχρηστα γιά ἐργάτες· ἡ ὑπαρξὴ τους ἔχει στιγμιαία σπουδαιότητα. Δὲν τὰ θυσιάζουν, ὅπως τὸ θῦμα στὸ ξεφάντωμα τοῦ Τεξιλατλιπόκα, εἰς τὸ ὁποῖον παρῶντο ἓνα μῆνα τοῦ μέλιτος, εἴκοσι μερῶν, πρὶν νὰ τοῦ βγάλουν τὴν καρδιά ἀπὸ τὸ στήθος: ἐν τούτοις, τ' ἀρσενικά τῆς μερμηγκοδημοκρατίας δὲν εἶνε πιὸ ἄτυχα στὴ καλή τους τύχη. . . Εἶνε βλαστάρια ἀνα-

θρεμμένα με την πεποίθηση να γίνουν βασιλικά ταίρια... για λίγες ώρες... Ξεύρουν ότι ύστερα από την πρώτη νύχτα του γάμου δε θα έχουν πιά το ήθικό δικαίωμα να ζήσουν· ο γάμος είνε γι' αυτά συνώνυμο με το θάνατο! Και το δυστύχημα είνε ότι δέν έχουν να ελπίζουν πώς θα τὰ κλάψουν οι νέες χήρες, γιατί αυτές θα ζήσουν ύστερα πολλές γεννηές.

V

Έκεινο πού προηγείται δέν είνε παρά εισαγωγή στο άληθινό «Μυθιστόρημα του κόσμου των έντόμων».

Το πιο παράξενο σ' αυτόν τον πολιτισμό είνε ή εξάλειψη του διακριτικού γένους.

Σε μερικά μερμήγκια, στα πιο άναπτυγμένα του είδους, ή διακριτική μορφή του γένους χάνεται όλοτελα. Στις πιο άναπτυγμένες κοινωνίες των μερμηγκιών το γεννητήσιο συντρόφιασμα βαστά τόσοσόν άναγκαίο είνε για τή διαίωνιση τής φυλής. Αυτό το βιολογικό γεγονός μόνο του είνε όλιγότερο τρομερό από την ήθικη ύποβολή πού γεννά· ή εξάλειψη αυτή είτε διακανόνιση των γεννητήσιων όργανων φαίνεται θεληματική για ό,τι άφορά το είδος. Παραδεκτό είνε, ότι αυτά τὰ θαυμάσια μικρά πλάσματα έχουν ένα ιδιαίτερο τρόπο θρέψης: να προκαλούνε είτε να σταματούνε την άνάπτυξη του γένους στα μικρά. Κατώρθωσαν να βάλουν έλεγχο σ' εκείνο πού πάντα θεωρήθηκε από τὰ πιο δυνατά και δυσκολοκυβέρνητα ένστιχτα. Αυτός ό περιορισμός τής γεννητήσιας ζωής στα άναγκαία όρια για τή συντήρηση τής φυλής είνε μιá από τις πιο παράξενες ζωϊκές οικονομίες τις διενεργούμενες από τὰ μερμήγκια. Κάθε ικανότης με έγωϊστικό σκοπό—στην κοινή σημασία αυτής τής λέξεως—θάφεται από φυσιολογικές μεταβολές. Η ικανοποίηση μιáς έπιθυμίας είνε πράγμα αδύνατο, άν δέν βοηθά άμέσως είτε έμμέσως τή φυλή. Ό ύπνος και ή τροφή, άναγνωρισμένα για άπαραίτητα, δέν ικανοποιούνται παρά στο βαθμό πού φθάνουν για να συγκρατούνε μιá σωστήν ενεργητικότητα. Το άτομο δε ζή, δέν ενεργεί και δέν σκέπτεται παρά για το κοινό καλό. Η κοινότης όλη άρνείται να κυβερνηθεί από τον Έρωτα και την Πείνα!

Μας μεγάλωσαν με την πεποίθηση ότι χωρίς θρησκευτική πίστη, χωρίς έλπίδα μελλοντικής ζωής, είτε χωρίς φόβο τιμωρίας ύστερινης κανείς πολιτισμός δε μπορεί να σταθει. Μας είπαν ότι χωρίς νόμους στυλωμένους πάνω σε ήθικες ιδέες και χωρίς πειθαρχία για να τις δυναμώνει κάθε άνθρωπο όν θα σκοτιζότανε μόνο για τὰ κέρφια του με βλάβη του διπλανού του. Οι αδύνατοι θα τρωγότανε από τους δυνατούς· ό οίκτος και ή συμπάθεια θα χανότανε· όλο το κοινωνικό σύμπλεγμα θα σχιζότανε.

Η διδασκαλία αυτή άλλο δέν είνε παρά ξομολόγηση τής σημερινής άτέλειας τής ανθρώπινης φύσεως. Έμπεριέχει, χωρίς άλλο, μιá σχετικήν αλήθεια. Αλλά δέν πιστεύω οι σοφοί πού πρώτοι αυτοί από χιλιάδες τώρα χρόνια κήρυξαν αυτήν την αλήθεια, να πίστευαν σε μιá μορφή κοινωνικής υπάρξεως όπου ό έγωϊσμός θα ήταν αδύνατο να υπάρξει ήθικώς και φυσικώς.

Μπορεί να υπάρξει κοινωνία όπου ή εύχαρίστηση μιáς ενεργητικής καλωσύνης να καθιστοΰσεν άνώφελη την ιδέα του καθήκοντος, όπου το ψυχρό-μητο δέν θα είχεν άνάγκην ήθικου κώδικος, όπου κάθε μέλος θα γεννιότανε τόσο άφιλοκερδές και τόσο καλό ώστε κάθε ήθικη μόρφωση να εσήμαινε γι' αυτό χάσιμο καιρού;

Μάλιστα! και αυτή ή ίδια φύση μας παρουσιάζει τή θετικήν άπόδειξη.

Παρόμοια γεγονότα άποδείχουν στον όπαδό τής εξέλιξεως ότι ή αξία του ήθικου μας ιδεαλισμού είνε προσωρινή. Κάτω από μερικές συνθήκες, κάτι καλύτερο από την καλωσύνη και πιο ύψηλό από την άτομική θυσία μπορούσε ίσως να το άντικαταστήσει.

Ό όπαδός τής εξέλιξεως είνε ύποχρεωμένος ν' αντιμετώπισει το άκόλουθο πρόβλημα:

Ένας κόσμος χωρίς ήθικες άρχές δέν θα ήταν ήθικώς άνώτερος από ένα κόσμο όπου ή διαγωγή θα κανονιζότανε με παραγγέλματα; . . .

Το γεγονός πώς στην κοινωνία μας υπάρχουν θρησκευτικές και ήθικες έντολές δέν άποδείχνει πώς βρισκόμεθα σ' ένα πρωτογενή βαθμό κοινωνικής εξέλιξεως;

Τα ζητήματα αυτά φέρνουν φυσικά σ' ένα άλλο. Η άνθρωπότης θα φτάσει ποτέ σε μιá τέτοια ήθικη κατάσταση ώστε εκείνο πού άποκαλοΰμε «κακό» να πεταχτεί έξω από την ύπαρξη και ότι άποκαλοΰμε «άρετή» να μετατραπεί σε «ένστικτο»; Η άνθρωπότης θα φτάσει ποτέ στο σημειον ώστε οι ήθικοι τύποι και κώδικες να είνε τόσοσόν άχρηστοι όσοσόν είνε σήμερα στα μερμήγκια;

Οι γίγαντες τής σκέψης το πρόσεξαν αυτό το θέμα: ένας άνθρωπος από τους πιο μεγάλους μισοαπάντησε καταφατικά. Ό Herbert Spencer εξέφρασε την πεποίθησή του, ότι ή άνθρωπότης θα φτάσει σ' ένα πολιτισμό πού ήθικώς θα μπορέσει να συγκριθεί με των μερμηγκιών. . . .

«Αν, στα κατώτερα είδη των πλάσμάτων βρισκομε περιπτώσεις όπου ή φύση άλλαξε τόσο ριζικά ώστε οι «άλτρουϊστικές» ενέργειες να συγγέονται με τις «έγωϊστικές», ενέργειες· εδώ υπάρχει φανερή ύπονόηση ότι μιá όμοια συνταύτιση μπορεί να γίνει, με τους ίδιους όρους, στα ανθρώπινα όντα. Τά κοινωνικά έντομα μας προμηθεοΰν παραδείγματα, μας δείχνουν ως σε ποιό σημειον ή ζωή του άτόμου μπορεί ν' άπορροφηθεί προς όφελος τής ζωής του άλλου. Δέν μπορεί να παραδεχτεί κανείς ότι το μερμήγκι και ή μέλισσα έχουν το αίσθημα του καθήκοντος, με τή σημασία πού δίνομεν έμεις στη λέξη. Δέν μπορεί να φαντασθει κανείς ότι παθαίνουν μιá εξακολουθητική θυσία εις βάρος τής άτομικότητός των. Τά γεγονότα μας δείχνουν ότι έγκνεται στις πιθανότητες τής οργανώσεως να παραγάγει μιá φύση πού θα είνε τόσοσόν ενεργητική στην επιδίωξη άλτρουϊστικών σκοπών όση δε θα ήτανε, σε άλλες περιπτώσεις, για την επιδίωξη έγωϊστικών σκοπών. . . Και ακόμα μας δείχνουν πώς σ' αυτές τις περιπτώσεις οι άλτρουϊστικοί σκοποι δέν πιτυχαίνουν παρά ζητώντας σκοπούς οι όποιοι από την άλλη τους τή μεριά είνε έγωϊστικοί. . . Οι όρέξεις πού συντρέχουν για την καλοπέραση του άλλου, πρέπει να τις καταπίανει κανείς για να ικανοποιεί τις άνάγκες τής οργανώσεως.

Απίθανο είνε, άν στο μέλλον υπάρξει κατάσταση όπου ή εκτίμηση του άτόμου να υποτάσσεται εξακολουθητικά στην εκτίμηση του άλλου. . . Το ένάντιο, ή εκτίμηση του άλλου θα γίνει, σιγά-σιγά, πηγή τόσο μεγάλης εύχαριστήσεως ώστε θα ξεπεράσει την εύχαρίστηση πού βγαίνει από την άμεση ικανοποίηση. Θα υπάρξει λοιπόν στο μέλλον ένα καθεστώς όπου ό έγωϊσμός και ό άλτρουϊσμός θα είνε τόσοσόν συγκεχυμένοι άναμεταξύ τους ώστε θα καταλήξουν να συγχωνευθοΰν οι δύο τους. . . »

Ἐννοεῖται ἡ προηγούμενη πρόρρηση δὲ θέλει νὰ πει πὼς ἡ ἀνθρώπινη φύση θὰ ὑποστῇ ποτὲ καμιά φυσιολογικὴ μεταβολὴ σὰν ἐκεῖνη ποὺ παρουσιάσαμε μὲ μιὰ λεπτομέρεια ἰδιοσυστασίας ὅμοια μ' ἐκεῖνη ποὺ ξεχωρίζει τὶς πολλὰς καὶ διάφορες φυλὰς τῆς κοινωνίας τῶν μερμηγκιῶν. Δὲν μπορούμε νὰ φανταστοῦμε ἕνα μελλοντικὸ καθεστὼς ὅπου ἡ ἐνεργητικὰ πλειονότης τῆς ἀνθρωπότητος θ' ἀποτελεῖτο ἀπὸ δουλεῦτρες μισοθηλυκὰς καὶ ἀπὸ ἀμαζόνες οἱ ὁποῖες θὰ ὑπόφερναν γιὰ τὸ καλὸ μᾶς ὀκνῆς μειονότητος: γιὰ τὶς «ἐκλεχτὲς μάννες!»

Σ' ἕνα κεφάλαιο γιὰ τὸν Ἀνθρώπινο πλῆθυσμὸ τοῦ Μέλλοντος, ὁ Σπένσερ, ὁ ἴδιος, δὲν ἐδήλωσε τίποτα τὸ ὀρισμένον γιὰ τὶς ἀναπόφευκτες φυσικὰς μεταβολὰς οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ βγάλουν ὄντα ἠθικῶς ἀνώτερα... Ἀλλὰ ὅτι βγαίνει ἀπὸ τὴ δὴλωσὴ του μὲ ἕνα σχετικὸ νευρικὸ σύστημα τελειοποιημένο καὶ μὲ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀνθρώπινης γονιμότητος, ἀφίνει νὰ ὑπονοεῖται πὼς ἕνα τέτοιο ἠθικὸ ζετύλιγμα θὰ ἔφερνε ἀναγκαστικὰ μιὰ μεγάλη φυσιολογικὴ μεταβολή.

Ἄν εἶνε σωστὸ νὰ πιστεύει κανεὶς σὲ μιὰ μελλοντικὴν ἀνθρωπότητα ὅπου ἡ εὐχαρίστησις μᾶς φυσικῆς ἀμοιβαίας καλωσύνης θὰ φανέρωνεν ὅλη τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς δὲν θὰ ἦταν ἐπίσης σωστὸ νὰ φαντασθῇ κανεὶς ἄλλους φυσικοὺς καὶ ἠθικοὺς μετασχηματισμοὺς ὅπως τὰ βιολογικὰ γεγονότα τῶν ἐντόμων ἔδειξαν ὅτι εἶνε κατορθωτοὶ μὲ τὸ ζετύλιγμα;

— Δὲ ξέρω.

Ἐκτιμῶ καὶ θεωρῶ τὸν Σπένσερ γιὰ τὸ μεγαλύτερον φιλόσοφον ποὺ φανέρωσεν ἡ γῆ. Δὲ θέλω νὰ γράψω τίποτα ἀντίθετον μὲ τὴ διδασκαλίαν του σὲ τρόπον ὅστε οἱ ἀναγνώστες μου νὰ νομίζουν ὅτι ἐμπνέομαι ἀπὸ τὴ Συνθετικὴ Φιλοσοφίαν. Εἶμαι λοιπὸν μόνος μου ὑπεύθυνος γιὰ τὶς ἀκόλουθες σκέψεις μου. Ἄν σφάλω, τὸ λάθος ἄς πέσει πάνω μου!

Συμπεραίνω ὅτι οἱ ἠθικὰς μεταλλαγὰς ποὺ προεῖπεν ὁ Herbert Spencer δὲν μορεῖ νὰ γίνοντο παρὰ μὲ μεγάλο κόπον καὶ μὲ τὴ βοήθειαν μᾶς φυσιολογικῆς μεταβολῆς. Οἱ ἠθικὰς αὐτὰς συνθήκας ὅπως φανερόνται στὶς κοινότητες τῶν ἐντόμων δὲν μπόρεσαν νὰ φτάσουν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον παρὰ μὲ ἀπελπιστικὰς προσπάθειες μέσα σὲ ἑκατομμύρια χρόνια ἀγνάντια στὶς πιὸ σκληρὰς ἀνάγκας. Ἀνάγκας τόσο ἀδυσώπητες ἡ ἀνθρωπότης πάντα θὰ βρεῖ στὸ δρόμον τῆς ἀλλὰ καὶ πάντοτε θὰ τὶς πηδήσει. Ὁ Spencer ἀπόδειξε ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἠθικῆς στενοχωρίας θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ συνοδεύεται μὲ τὴν πιὸ μεγάλην ἀνθρωποπλημμύραν.

Καταλήγω στὸ συμπέρασμα πὼς τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς τρομαχτικῆς πάλης θὰ εἶνε μιὰ πολὺ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς διανοίας καὶ τῆς φιλαλληλίας εἰς βάρος τῆς ἀνθρώπινης γονιμότητος. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ ξεπεσμὸς τῆς ἀναπαραγωγικῆς δυνάμεως δὲν θὰ εἶνε ἀρκετὸς γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὶς ψηλότερας κοινωνικὰς συνθήκας θὰ συντελέσει μόνον νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν ὑπερπαραγωγὴν ποὺ βέβαια θὰ ἦταν ἡ κυριώτερη αἰτία τῆς ἀνθρώπινης κακομοιρίας.

Ἡ ἀνθρωπότης δὲ θὰ φτάσῃ ποτὲ σὲ τέλεια κοινωνικὴ ἰσορροπία, ἐκτὸς ἐὰν βρεῖ τρόπον νὰ λύσῃ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ποὺ τὰ κοινωνικὰ ἔντομα τὰ ἔλυσαν: μὲ τὴν ἐξάλειψιν τῆς γεννητικῆς ζωῆς.

Ἄς ὑποθέσωμεν πὼς μιὰ παρόμοια ἀνακάλυψις γινότανε, καὶ ἡ ἀνθρώπινη φυλὴ σταματοῦσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γένους στὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν

παιδιῶν τῆς ὥστε νὰ μεταστρέψῃ τὶς ἀπαιτούμενες δυνάμεις γιὰ τὴ γεννητικὴν ζωὴν σὲ μιὰ ὑψηλὴ δρᾶσιν... Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν θὰ ἦταν μιὰ πιθανὴ κατάστασις πολυμορφισμοῦ ὅμοια μὲ τῶν μερμηγκιῶν;... Καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν οἱ πιὸ ἀναπτυγμένοι τύποι τῆς μελλοντικῆς φυλῆς δὲν θὰ ἀντισπωπευόντανε χάρις σὲ μιὰν ἐξέλιξιν μὲ τάσιν στὴ θηλυκὰ μορφήν παρὰ στὴν ἀρσενικὰ—σὲ μιὰ πλειονοψηφίαν μὲ γένος οὐδέτερον;...

Πολλοὶ, βάζοντας κατὰ μέρος τοὺς κληρικοὺς, καταδικάζουν τὸν φαῦτον τοῦ, ἀπὸ τὰ τώρα στὴν ἀγαμία γιὰ ἀνεξάρτητους λόγους. Δὲ μοῦ φαίνεται λοιπὸν ἀπίθανον πὼς μιὰ κοινωνία πιὸ προοδευτικὴ καὶ πιὸ ἀναπτυγμένη δὲ θὰ θυσιάζε μ' εὐχαρίστησιν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς γεννητικῆς ζωῆς τῆς γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ, προπάντων ἂν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψιν μερικὰ πλεονεχτήματα ποὺ ἔχει νὰ κερδίσει καὶ γιὰ παράδειγμα, μιὰ σπουδαία παράτασις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἄν οἱ πιὸ ἀναπτυγμένοι τύποι μιᾶς ἀνθρωπότητος μπορούσαν ἀκόμα νὰ πραγματοποιήσουν τ' ὄνειρον νὰ ζοῦν χίλια χρόνια!...

Βρίσκομεν ὅτι ἡ ζωὴ μας εἶνε πολὺ μικρὴ γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ ἔχομε νὰ κάμομε. Μὲ τὴν πρόοδο σπρωγμένη καθεμερὰ ἀπὸ τὶς ἀνακαλύψεις καὶ μὲ τὸ ἐξακολουθητικὸν ξάπλωμα τῆς ἐπιστήμης θὰ ἔχομε βέβαια λόγους σιγὰ-σιγὰ νὰ παραιτοῦμεθα γιὰ τὸ λιγιστὸν τῆς ὑπάρξεώς μας. Ἀδύνατον εἶνε ἡ ἐπιστήμη ν' ἀνακαλύψῃ ποτὲ τὸ Νερὸ τῶν Ἀλχημιστῶν. Οἱ κοσμικὰς δυνάμεις δὲν θὰ ἐπιτρέψουν ποτὲ νὰ τὶς κοροϊδέσωμε. Πρέπει νὰ πλερώνομε ὀλόκληρην τὴν τιμὴν γιὰ κάθε ὄφελος ποὺ μᾶς παρέχουν. Τίποτα μὲ τίποτα! Αὐτὸς εἶνε ὁ ἀμετάβλητος νόμος... Ποιὸς ξέρει ἂν ἡ τιμὴ μᾶς μακρυνῆς ζωῆς δὲν θὰ εἶνε ὅμοια μ' ἐκεῖνη ποὺ πληρώσαν τὰ μερμηγκία... Ἴσως σὲ κανένα ἄλλο πλανήτην ἡ τιμὴ πληρώθη καὶ ἀφήκεν τὴ δύναμιν νὰ παράγει παιδιά σὲ μιὰ φυλὴν ποὺ διαφέρει μορφολογικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο εἶδος.

Ἄν τὰ γεγονότα τῆς βιολογίας τῶν ἐντόμων μᾶς ὑποβάλλουν κάθε τι σχετικὸν μὲ τὸ δρόμον ποὺ θὰ πάρῃ στὸ μέλλον τὸ ἀνθρώπινο ζετύλιγμα δὲν ἔχουν ἀκόμα καὶ μιὰ πλατύτερην σημασίαν;... Δὲν ἀναφέρονται ἐπίσης στὶς σχέσεις τῶν ἠθικῶν καὶ κοσμικῶν νόμων; Φαινομενικὰ τὸ μακρύτερον σημεῖον τοῦ ζετυλίγματος δὲ θὰ δοθῇ στὰ πλάσματα τὰ ἱκανὰ γιὰ κείνον ποὺ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἀνθρώπινη πείρα καταδίκασε πάντοτε ἡ πιὸ ὑψηλὴ δύναμις εἶνε πράγματι ἡ δύναμις ποὺ ξεπετιέται ἀπὸ τὴν ἀφιλοκέρδειαν καὶ ἡ μεγαλύτερη ἐξουσία δὲ θὰ δοθῇ ποτὲ στοὺς σκληροὺς καὶ στοὺς λάγνους.

Ἴσως δὲν ὑπάρχει Θεὸς, ἀλλὰ οἱ ἄγνωστες δυνάμεις ποὺ δημιουργοῦν καὶ καταστρέφουν κάθε ζωὴν ἐκδήλωσιν φαίνονται ἀκόμα πιὸ ἀπαιτητικὰς ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ὁ κοσμικὸς τρόπος φαίνεται πὼς ἐπισφραγίζει τὴν ἀξίαν κάθε ἀνθρώπινου ἠθικοῦ συστήματος σύρριζα ἀντιθέτου μὲ τὸν ἀνθρώπινον ἔγωισμόν.

Μιὰν ἡμέρα θὰ ρθῶ κι ὅπως ἄλλοτες
πρὸς τοὺς τόπους τοὺς ἱερούς, γλυκὲ φίλε,
πλανεμένα θὰ σύρουμε βήματα
μὲ καρδιὰ λικνισμένη ἀπὸ εἰρήνη.

Τὶ ἂν τὸ Μέλλον πικρὰ μᾶς ξεγέλασε
μὲ πλανεύτρες καὶ μάταιες ἐλπίδες,
τρεῖς φορὲς βλογημένη ἢ Ἀνάμνηση
ἄχ ἄς εἶνε γιὰ μᾶς, ποῦ μᾶς μένει.

Ναὸ τώρα σ' ἐκείνη ἄς ὑψώσουμε,
ὡς ἀρμόζει, κι ἄς γίνουμε ἱερεῖς της
καὶ θὰ δῆς ν' ἀναβρύση ἀσταμάτητη
ἢ παρθένα πηγὴ τῶν ἀσμάτων.

Ἀπὸ δρυῖνα ξύλα τὰ κύπελα
θὰ σκαλίσουμε τότες, σὲ σκῆμα
ἀρχαῖκὸ γιὰ νὰ πιοῦμε τὴν ἔμπνεψη
ποῦ θὰ ἐφράνη ξανὰ τὴν ψυχὴ μας.

Σὲ πλατάνου σκιὰ θενὰ γείρουμε
καὶ κοντὰ σὲ μιὰ κρήνη· θὰ βουῖζουν
τὰ μελίσσα τριγύρα, ποῦ θ' ἄρχονται
διηρασμένα νερὸ νὰ ρουφήξουν.

Ὅλα ὥραϊα στὴ Φύση κι ὅλα ὄνειρο!
Καὶ δηγήσου μου μιὰν ἱστορία
ἀπ' τὶς μύριες ποῦ ξέρεις· ἀπάνου
σὲ ρυθμοὺς σὰν οἱ στάλες τῆς κρήνης.

Παραδείρια σὲ θάλασσες κι ἄγνωστες
πολιτεῖες, ποῦ τὴν Τύχη ζητῶντας
ἐπλανέθηκες, φίλε· καὶ πὲς μου
κατιτὶ τὴν καρδιά μου ν' ἀγγίξης.

Καὶ σοῦ ὑπόσχουμαι δάκρια σιωπῶντας,
σ' εὐγενεῖς ὡς ἀρμόζει μονάχα.
Νὰ σκιρτήσουμε κάνε ἀπὸ μιὰ ἄφραστη,
μιὰ συγκίνηση ἱερὴ καὶ μεγάλη.

Εἶν' ὁ γῦρος στοὺς ἄλλους νὰ τρεξοῦνε
ἀπ' τὸν ἴσκιό ξοπίσω τῆς Δόξας.
Μιὰ γωνιὰ ἐμᾶς μᾶς φτάνει κι ὁ δρίζοντας
ἀνοιχτὸς τῆς Ἀθήνας ὀμπρός μας.

Δαφνολούλουδα κάπου θ' ἀνθίζουνε
ἐκεῖ γύρα νὰ κόψουμε πάλι,
τὴν ἀπέθαντη, φίλε, τοῦ Ἀπόλλωνα,
νὰ στολίσουμε ἐξαίσια, τὴ λύρα.

Κουρασμένα σὰ νοιώσης τὰ δάχτυλα
στὶς χορδὲς της ἀπάνου, τὴ λύρα
δόσε τότες σ' ἐμὲ καὶ στὸ μάρμαρο
τὸ παλιὸν ἀγαλμάτινος γείρε.

Τὶς χορδὲς της ἐγὼ θ' ἀρμονίσω της
κι ἔμπνεσμένα θ' ἀρχίσω νὰ ψάλλω
καὶ θὰ δῆς ποῦ θὰ κάνω τοῦ Ὁράτιου
οἱ ὠδὲς σιγαλὰ νὰ ξυπνήσουν.

Ὁ καιρὸς γοργὸς φεύγει καὶ χάνονται
ἕνας ἕνας οἱ χρόνοι σὰν ὄρες.
Τὴν ψυχὴ μας ἀνώφελα θλίβουμε
μὲ πικροὺς στοχασμοὺς καὶ φροντίδες.

Τὸ σκληρὸ τῶν θνητῶν πεπρωμένο
εἶνε γιὰ ὅλους παρόμοιο. Ὁ καθέννας
μιὰν ἡμέρα χρωστέει τ' ἀγερούσια,
μὲ μιὰ βάρκα, νερὰ νὰ περάσῃ.

Ἄλλ' ὁ γῦρος γιὰ μᾶς ὡς ποῦ νάρθη,
ᾧς χαροῦμε τὴ ζωὴ καὶ τὴ νιότη·
σὲ συμπόσια μὲ ξέχωρους φίλους
καὶ μ' ἄδρῶν τὸ κρασί τὸ μωσκάτο.

Τὰ μαλλιά μὲ στεφάνια τριαντάφυλλων
ὀλοστόλιστα πάντα κι ὁ οἶστρος
τὰ τραγούδια ᾧς μᾶς φέρνῃ στὴ μνήμη μας
τοῦ πασίχαρου γέρου τῆς Τέας.

V

Μᾶς προσμένουνε στὸ ἄλσος οἱ νόστιμες,
φορτωμένες στὰ ρόδα, παρθένες,
μὲ γυμνοὺς τοὺς λαιμοὺς τοὺς δλόχτους
κι ἀνοιχτὰ τὰ κρινάνθινα στήθια.

Τὸ ἄρμα ἀπόψε θὰ σύρουν τῆς Ἄνοιξης
ποῦ ἐπιστρέφει στὴ Γῆ, νὰ χαράξῃ
μυροβόλους τοὺς γύρους τῆς. Τοῦ Αἴολου
μύρια πνεύματα ἀνάερα ἀκλουθᾶνε.

Στὰ λευκά τους δαχτύλια τὰ κρόταλα
καὶ τὰ σείστρα ξανὰ θὰ κροτήσουν,
τὰ τραγούδια θ' ἀχίσουν τὰ ἰάμβια
σὰν παρνάσιων τοὺς φλοίσβους νερῶν.

Στὴ γιορτὴ τους κι ἐμεῖς τὴν ἐπίσημη
καλεσμένοι, νὰ νοιώσουμε πᾶμε
τὸν Ἀπρίλη στὰ ὀρθόστητα στήθια τους
ποῦ ὡς μπουμπούκια τῶν κίτρων βαῖζουν.

VI

Ἄπ' τὸν Πάρνη ποῦ αὐγὴ μᾶς ἐδέχτηκε
σιωπηλοὶ θὰ γυρίζουμε τώρα,
σὰν ὁ Φοῖβος στὰ βάρη τῆς θάλασσας
στὸν ἐσπέριο του κῆπο θ' ἀγγίξῃ.

Τῶν δεντρῶν ἀπαλὰ θὰ ριπίζονται
ἀπὸ ἀνάσες ξεφύριες τὰ φύλλα,
ποῦ θὰ μοιάζουν τῆς Πλάσης στενάγματα
ἀπὸ κάπιον ἀνέφταστον πόθο.

Στὴν ἱερὴ τὴ γαλήνη, στὰ νιόκοφτα
τὰ ραβδιά μας σκυμένοι, σὰν κάπιοι
δωδωναῖοι θὰ βαδίζουμε, φέρνοντας
μὲ στὸ νοῦ μας χρησμούς τῶν ἀνθρώπων,

Ἡ σὰν κάπιοι τρεμόσβυστοι ἀντίλαλοι,
ποῦ παλαιοῦθε μέσα σὲ ἄντρα ἐριχτήκαν,—
ἦχοι αἰλοῦ ποῦ ἐλαλήθηκε ἀσύγκριτα
ἀπὸ ἀρχαῖλη τσοπάνου τὸ χεῖλος.

VII

Ἄς σηκώνουν οἱ ἀνέμοι στὰ πέλαγα
τρικυμίες· στὶς κορφές τῶν βουνῶν
ἀστραπόβροντα ᾧς πέφτουν· ἠφαιστεια
ᾧς ραγίζουν ἀπόμακρες χῶρες.

Ἄναιώνια οἱ δικοὶ μας ἐχάθησαν.
Πλέον ὁ νοῦς μας ἀνέγνωιαστος μένει,
κι εἶν' ἡ λύπη μας κάποτε ἀνάιτια
ποῦ πικρὰ μᾶς βαραίνει τὸ στήθος.

Συλλογίσου πῶς νέα κι ὀλολύγιστα
εἶν' ἀκόμα, καλέ, τὰ κορμιά μας.
Συλλογίσου ποῦ ἡ Φύση μᾶς χάρισε
καὶ φωνὴ ζηλευτὴ γιὰ τραγούδι.

Ὁ Χορὸς ὁ Ἀπολλώνιος ὀρίστηκεν
ἀπὸ μᾶς νὰ συρθῆ ἑπὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλους,—
τὸ μαντήλι ψηλά! καὶ θενᾶρθουνε
παληκάρια τὸ γῦρο νὰ πιάσουν.

VIII

Τὰ δαχτύλια ἄς γυμνάσουμε ἀπάνωθε
στὶς χορδὲς γραμμωτὰ νὰ σκαλώνουν,
νὰ φαντάζουν λευκὰ νυχτολούλουδα
τοὺς κρουνοὺς ὅπου ἀγγίζουσι τῆς βρύσης.

Ἡ σὰν κρῖνοι γυροτοὶ σ' ἀπὸ κρούσταλλο
κάπια ὕδρια. Σὰν ἀχτίδες Σελήνης
ποῦ στῆς λίμνης τ' ἀτάραγα θραύονται
τὰ νερά μὲς στὴν ἡρεμὴ νύχτα.

Στὴν Ὀλύμπια γιορτὴν οἱ παγέλληνες
πλήθος αὔριο θενᾶνε, στοχάσου.
Αὐστηρὰ οἱ ἀγωνοθέτες θὰ κρίνουνε
τῶν Μουσῶν τῶν ἱερέων τὴν τέχνη.

Κι ἡ παρθένα τῆς Λέσβος ἡ ὠραιότερη
τὸ βραβεῖο θὰ προσφέρῃ τῆς νίκης:
Ἐνα φίλημα ἀπάνου στὸ μέτωπο
τοῦ εὐτυχῆ νικητῆ τῶν λάμβων.

IX

Ἄτικτὸν ἀκρογαῖλι ποθήσαμε
ποῦ τοῦ Αἰγαίου τὰ κύματα βρέχουν.
Σ' ἕναν βράχο ἀντικρὺ οἱ ἀλκυόνιοι
θ' ἀντιχοῦνε μονότονα οἱ θρηῖνοι.

Νοσταλγίαι θὰ ξυπνήσουν γιὰ πέλαγα
μακρινὰ στὴν ψυχὴ μας καὶ πάλι,
ἢ ἀρμυρὴ μυρουδιά τοῦ γυαλοῦ
ταξιδιῶν θὰ μᾶς δώκῃ μεθύσι.

Ὅμως μάταιος ὁ πόθος γιὰ τὸ Ἄγνωστο.
Τὴν ὕδρια, ἀπὸ τὸ αἶμα γιομάτη
τοῦ κριαριοῦ, ποῦ χροσὰ εἶχε τὰ κέρατα
ρίξε τώρα στὰ κύματα πέρα,

Καὶ γειρμένοι, τὴ δέηση ἄς κάνουμε
στὶς θεῆς ὠκεανίδες . . . Θενᾶρθουνε
τὸ θαλάσσιο χορὸ τους νὰ στήσουνε
ρίχνοντάς μας στὰ μέτωπα κρῖνα!

X

Ἄς μακραίνουμε, φίλε, τὰ βήματα
ἀπὸ τούτους τοὺς πένθιμους τόπους.
Εἶν' ὁ ἴσκιος βαρὺς ποῦ σκορπίζουνε
τὰ πικρὰ κυπαρίσσια τριγύρα.

Λευκοφόρες παρθένες στὰ μνήματα
τίς χοῆς τῶν νεκρῶν ἄς προσφέρουν,
στοὺς σωροὺς τῶν χωμάτων ὀλόγυρτες
τοὺς ληκύθους μὲ δάκρια ἄς γιομίζουν.

Πάντα πλήθος οἱ λάτρες θὰ ὑπάρχουνε
στὴ ζωὴ τῶν θεῶν τῶν χθονίων.
Θὰ τονίζονται οἱ θρηῖνοι στὴ δόξα τους
καὶ θ' ἀνθίζουσι γι' αὐτοὺς τ' ἀσφοδίλια,

Μόνο ἐμεῖς ἀρνητές, σὲ δαφνότοπους
ἄς πλανιώμαστε τώρα· στοὺς ὄμους
μὲ μὰ λύρα σοφὴ κι ἄς ταιριάζουμε
στὸν Ἀπόλλωνα πάντα τοὺς ὕμνους.

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΑΜΙΕΛ

16 Μαρτίου 1854. Ἀπὸ Βεβέυ στὴ Γενεύη.—Τὶ μοῦ εἶπε αὐτὴ ἡ λίμνη μὲ τὴ γαλήνια μελαγχολία της, ἡ ὀλόισια, ἡ θαμπὴ καὶ ἥσυχη, ὅπου τὰ βουνὰ καὶ τὰ σύννεφα καθρέφτιζαν τὴν μονοτονία καὶ τὴν ψυχρὴν τὸν ὠχρότητα; ὅτι ἦτο δυνατόν, τὸ καθῆκον μαζὶ μὲ μιὰ ἀνάμνησι τοῦ οὐρανοῦ, νὰ διανύσουν τὴν ἀπογοητευμένη ζωὴ. Μοῦ ἔδωκε τὴν διανγῆ καὶ βαθειὰν ἀντίληψι τοῦ διαβατικοῦ ὄλων τῶν πραγμάτων, τοῦ μοιραίου ὅλης τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ βάθους ἐπίσης ποῦ ὑπάρχει κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ κινητὸ νερὸ.

28 Μαρτίου 1855.—Δὲν ὑπάρχει ἄχνη χόρτου ποῦ νὰ μὴ ἔχει νὰ διηγηθεῖ μιὰ ἱστορία, δὲν ὑπάρχει καρδιὰ ποῦ νὰ μὴ ἔχει τὸ μυθιστόρημά της, δὲν ὑπάρχει ζωὴ ποῦ νὰ μὴ κρύφτει ἓνα μυστικόν, τὸ κεντρὶ της ἢ τὸ ἀγκάθι της. Παντοῦ λύπη, ἐλπίς, κωμωδία, τραγωδία καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπολίθωσι καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἡλικίας, καθὼς στὲς τυραννισμένες μορφὲς μερικῶν ἀπολιθωμάτων, μπορεῖ νὰ ξαναῦρει κανεὶς τὲς ταραχὰς καὶ τὰ βάσανα τῆς νεότητος. Αὐτὴ ἡ σκέψις εἶνε ἡ μαγικὴ ράβδος ὄλων τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἱεροκηρύκων· ρίχνει κάτω τὰ λέπια τῶν ματιῶν τῆς σαρκὸς καὶ βλέπομε καθαρὰ στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ἀνοίγει στὸ αὐτὶ ἓναν κόσμον ἀπὸ ἄγνωστες μελωδίες καὶ καταλαβαίνομε τὲς χίλιες γλώσσες τῆς φύσεως. Ὁ λυπημένος ἔρωσ σὲ κάμνει πολὺγλωσσο, ἡ θλίψις σὲ κάμνει προφήτη καὶ μάγο.

8 Αὐγούστου 1865. Γκρυὸν σὺρ Βέξ.—Λαμπρὸν σεληνόφωσ χωρὶς οὐτ' ἓνα σύννεφο. Ἡ νύχτα εἶνε σοβαρὴ καὶ μεγαλοπρεπής. Τὸ κοπάδι τῶν κολοσσῶν κοιμᾶται ὑπὸ τὴν φρουρὰν τῶν ἀστρῶν. Στὲς ἀπέραντες σκιὰς τῆς κοιλάδος λαμπυρίζουν ἐδῶ κ' ἐκεῖ μερικὲς στέγες, ἐνῶ τὸ ὄργανο τοῦ χειμάρρου φουσκῶνει τὴν αἰώνια νότα του στὸ βάθος αὐτῆς τῆς μητροπόλεως τῶν βουνῶν ποῦ τὸ στερέωμα σχηματίζει τὸ θόλο της. . . .

Τελευταία ματιὰ σ' αὐτὴ τὴ γαλανὴ νύχτα καὶ στὸ ἀπέραντο τοπεῖον. Ὁ Ζεὺς κοντεύει νὰ κουρνιαξοῦ στὰ ἀντιστηρίγματα τοῦ Ντὰν ντὶ Μιν ντύ ἀπὸ τὸν ἑναστρὸ θόλο πέφτουν νιφάδες ἀπὸ ἀόρατα ὄνειρα ποῦ προσκαλοῦν στὸν ἀγνὸ ἕπνο. Τίποτε τὸ τρυφηλὸ καὶ ἐκνευριστικὸ

σ' αὐτὴ τὴ φύσι, τὸ κάθε τι εἶνε δυνατό, αὐστηρὸ, ἀγνό.—Καληνύχτα σ' ὅλα τὰ ὄντα, στοὺς δυστυχεῖς καθὼς καὶ στοὺς εὐτυχεῖς. Ἀνάπαυσις καὶ ξανανειότημα, ἀνανέωσις καὶ ἐλπίς· μιὰ μέρα πέθανε, ζήτω ἡ αὔριον! Σημαίνει μεσάνυχτα. Ἀκόμη ἓνα βῆμα ἔγινε πρὸς τὸν θάνατο.

Γενεύη. 20 Ἀπριλίου 1849.—Εἶνε ἕξη χρόνια τώρα ἀφότου ἀφῆκα γιὰ τελευταία φορὰ τὴ Γενεύη. Πόσα ταξείδια, πόσες ἐντυπώσεις, παρατηρήσεις, σκέψεις, πόσες μορφὲς πραγμάτων καὶ ἀνθρώπων, πέρασαν ἀπὸ τότε μπρὸς μου καὶ μέσα μου! Τὰ τελευταία αὐτὰ ἕφτα χρόνια ἦταν τὰ σπουδαιότερα τῆς ζωῆς μου· ἦταν ἡ μαθητεία τοῦ πνεύματός μου, ἡ μύησις τοῦ εἶναι μου εἰς τὸ ὄν.

Χιονοστρόβιλος τρεῖς φορὲς αὐτὸ τὸ ἀπόγευμα. Φτωχὲς ἀντισμένες ροδακινιὲς καὶ δαμασκινιὲς! τί διαφορὰ ἐδῶ κ' ἕξη χρόνια, ὅταν ἡ ὄμορφος κερασιὲς στολισμένης μὲ τὸ ἀνοιξιὰτικο πρᾶσινο φόρεμά της, φορτωμένης μὲ τὰ νυφιάτικα μπουκέτα της, χαμογελοῦσαν στὴν ἀναχώρησί μου κατὰ μῆκος τῶν ἑξοχῶν τοῦ Βῶ κ' ἡ πασχάλιὲς τῆς Βουργονδίας μοῦ ἔριχναν στὸ πρόσωπο πνοὲς ἀπὸ τὰ ἀρώματά της. . . .

25 Ἰουνίου 1865. — Μπορεῖ νὰ προφητέψει κανεὶς τὸ γιατί ἑνὸς δάκρυου καὶ νὰ τῶβρει πολὺ λεπτὸ γιὰ νὰ τὸ ἀποδώσει. Ἐνα δάκρυ μπορεῖ νὰ εἶνε ἡ ποιητικὴ σύνοψις τόσων διαδοχικῶν ἐντυπώσεων, ὁ συνδυασμένος ἀνθὸς τόσων ἀντίθετων σκέψεων! Εἶνε σὰν μιὰ σταγόνα ἀπὸ τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα ἐλιξίρια τῆς Ἀνατολῆς ποῦ περιέχουν τὸ πνεῦμα εἴκοσι φυτῶν συγχωνευμένο σὲ ἓνα μόνον ἄρωμα. Πολλὲς φορὲς μάλιστα, εἶνε τὸ παραγέμισμα τῆς ψυχῆς ποῦ ξεχυλίζει τὸ ποτήρι τοῦ ρεμβασμοῦ.—Ἐκεῖνο ποῦ δὲν μπορεῖ κανεὶς, ποῦ δὲν ξέρει, ποῦ δὲν θέλει νὰ πεῖ· ποῦ ἀρνεῖται νὰ ἐμπιστευθεῖ, κανεὶς καὶ στὸν ἴδιο ἑαυτό του· οἱ σκοτεινοὶ πόθοι, οἱ κρυφοὶ πόνοι, ἡ πνιγμένη θλίψις, ἡ ὑπόκωφος ἀντιστάσις, τὰ ἀνέκφραστα παράπονα, ἡ συγκινήσεις ποῦ πολεμήθηκαν, ἡ κρυφὲς ταραχὰς, οἱ ἀπὸ δεισιδαιμονία φόβοι, ἡ ἀόριστες ἐνοχλήσεις, τὰ ἀνήσυχα προαισθητά, ἡ χίμαιρες ποῦ βρῆκαν ἀντίστασι, οἱ μωλωπισμοὶ ποῦ ἔγιναν στὸ ἰδεῶδες μας, ἡ ἀκατεύναστες χαννώσεις, ἡ μάταιες ἐλπίδες, ἡ πληθώρα τῶν δυσκολοδιάκριτων μικρῶν κακῶν ποῦ συσσωρεύονται σιγά-σιγά σὲ καμμιά παράμερη γωνιὰ τῆς καρδιᾶς σὰν τὸ νερὸ ποῦ σταλάζει σὰν μαργαριτάρη καὶ ἀθύρῳβα στὸ θόλο καμμιάς σκοτεινῆς σπηλιάς: ὅλες αὐτὲς ἡ μυστηρώδεις δονήσεις

τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς καταλήγουν σὲ μιὰ κατάνυξι, καὶ ἡ κατάνυξι συγκεντρώνεται σὲ ἓνα δάκρυ, ὑγρὸ διαμάντι στὸ χεῖλος τῶν βλεφάρων.

Τὰ δάκρυα ἐκφράζουν ἄλλωστε ἐξίσου τὴν χαρὰ καὶ τὴν λύπη. Εἶνε τὸ σύμβολο τῆς ἀδυναμίας τῆς ψυχῆς νὰ χωρίσει τὴν συγκίνησί της καὶ νὰ μείνει κυρία τοῦ ἑαυτοῦ της. Ἡ ὁμίλια εἶνε ἀνάλυσις· ὅταν ταραζόμεθα ἀπὸ τὸ συναίσθημα ἢ ἀπὸ τὸ αἶσθημα, ἡ ἀνάλυσις παύει, καὶ μαζί μ' αὐτὴ ὁ λόγος καὶ ἡ ἐλευθερία. Τὸ μόνο μας μέσον, ὕστερα ἀπὸ τὴν σιωπὴ καὶ τὴν νάρκη, εἶνε ἡ γλῶσσα τῆς δράσεως, ἡ μιμική. Ἡ στενοχώρια τῆς σκέψεως, μᾶς ξαναφέρει στὸν βαθμὸ τὸν πρὶν τῆς ἀνθρωπότητος, στὴ χειρονομία, στὴ φωνή, στὸ λυγμὸ, καὶ τέλος στὴ λειποθυμία. Δηλαδή, ὄντας ἀνίκανοι νὰ ὑποφέρομε τὴν ὑπερβολὴ τῶν συναισθημάτων μας ὡς ἄνθρωποι, ξαναπέφτομε διαδοχικῶς εἰς τὴν τάξι τοῦ ἐμφύχου ὄντος, ἔπειτα τοῦ φυτικοῦ.

Ὁ Δάντης λιποθυμεῖ κάθε στιγμὴ στὸ ταξίδι του εἰς τὸν Ἅδη. Καὶ τίποτε δὲν ζωγραφίζει καλλίτερα τὴν ὁρμὴν τῶν συγκινήσεών του καὶ τὴν ζέσι τῆς εὐσπλαγχνίας των

... Καὶ ἡ ἔντονη χαρὰ; Αὐτοπερισυλλέγεται ἐπίσης καὶ σωπαίνει. Νὰ μιᾷ κανεὶς εἶνε νὰ διασκορπίζεται. Ὁ λόγος ἀπομονώνει καὶ ἐντοπίζει τὴ ζωὴ σὲ ἓνα σημεῖον, διασπείρει στὴν περιφέρειαν τοῦ ὄντος, τὸ ἀναλύει, καὶ πραγματεύεται ἓνα πρᾶγμα τὴ φορὰ ἀποκεντρώνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν συγκίνησι καὶ ἔστι τὴν κρούσι. Ἡ καρδιὰ προτιμᾷ νὰ μένει συγκεντρωμένη πάνω στὸ αἶσθημά της ποῦ ζεσταίνει καὶ προφυλάγει: ἡ εὐτυχία της εἶνε σκοτεινὴ καὶ σιωπηλή· ἀκούει τὸν ἑαυτὸ της νὰ πάλλεται, καὶ αὐτὸ γίνεται θρησκευτικὰ.

2 Ἀπριλίου 1866. Μορνέξ.—Τὸ χιόνι ξαναλάνωνει καὶ ἡ ὑγρὴ καταχνιά σκεπάζει ὅλο τὸν τόπο. Τὸν ὀρίζοντα τὸν γρίζεις μὲ τὸ χέρι σου, καὶ ἡ τρεῖς λεύγες ποῦ διακρίνονταν χτές, ἄλλαξαν σ' ἓνα σταχτερὸ καὶ πυκνὸ παραπέτασμα.

Αὐτὴ ἡ κλεισοῦρα μὲ μεταφέρει στὲς Σέτλαντ, στὲς Σπίτσεβεργκ, στὴ Νορβηγία, στὲς ὀσσιανικὲς χῶρες τῆς ὁμίχλης, ὅπου ὁ ἄνθρωπος, σπρωγμένος στὸν ἴδιον ἑαυτὸ του, νοιώθει περισσότερο τὴν καρδιά του νὰ κτυπᾷ, τὴ σκέψη του νὰ συλλογιέται, φθάνει μονάχα νὰ μὴ τὸν παγώνει τὸ κρύο. Ἡ καταχνιά ἔχει βέβαια τὴν ποίησί της, τὴν ἐσωτερικὴ τῆς χάρι, τὴν ὄνειρῶδη μαγεία της. Κάνει γιὰ τὴν ἡμέρα ὅ,τι κάνει ἡ λάμπα γιὰ τὴ νύχτα· παρακινεῖ τὸ πνεῦμα στὴν αὐτοπερισυλ-

λογή, καὶ ξαναδιπλώνει τὴν ψυχὴ στὸν ἑαυτὸ της. Ὁ ἥλιος μᾶς ἀπλώνει στὴ φύσι, μᾶς σκορπίζει καὶ μᾶς διαλύει· ἡ καταχνιά μᾶς συμμαζεύει καὶ μᾶς συγκεντρώνει, ὥστε εἶνε ἐγκάρδια, σπητικὴ, συγκινητικὴ. Ἡ ποίησις τοῦ ἥλιου ἔχει κάτι ἀπὸ τὴν ἐποποιΐα· ἡ ποίησις τῆς καταχνιάς ἀπὸ τὸν ἐλεγειακὸ ὕμνο ἢ ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ ἄσμα. Ὁ πανθεισμός εἶνε παιδί τοῦ φωτός· ἡ ὁμίχλη γενεᾶ τὴν πίστι στους γειτονικοὺς προστάτες. Ὅταν τὸ μεγάλο Σύμπαν κλείνει, τὸ σπῆτι γίνεται τὸ μικρὸ Σύμπαν. Στὸν αἰώνιο ἀχνὸ ἀγαπᾶς καλλίτερα, γιὰτὶ ἡ μόνη ἀλήθεια τότε εἶνε ἡ οἰκογένεια, καὶ στὴν οἰκογένεια ἡ καρδιά. Ἄλλ' ἡ μεγαλύτερες σκέψεις ἔρχονται ἀπὸ τὴν καρδιά, λέγει ὁ ἠθικολόγος.

18 Μαρτίου 1369. . . . Ὁ θνητὸς ἄνθρωπος εἶνε μονάχα μιὰ ποικιλία ἐφημέρου. Κυττῶντας τὲς ὄχθες τοῦ Ροδανοῦ ποῦ εἶδαν τὸν ποταμὸ νὰ κυλᾷ δέκα καὶ εἴκοσι χιλιάδες χρόνια, ἡ μόνον τὰ δένδρα τῆς λεωφόρου τοῦ νεκροταφείου ποῦ εἶδαν νὰ περνοῦν τόσα λείψανα ἀπὸ δυὸ αἰῶνες τώρα, ξαναβρίσκοντας τοὺς τοίχους, τὰ προχώματα, τὰ μονοπάτια ποῦ μὲ εἶδαν νὰ παίζω ὅταν ἤμουν παιδί, θωρῶντας ἄλλα παιδιὰ νὰ τρέχουν ἐπάνω στὴ γλῶσσά της τῆς κοιλιάδος τοῦ Πλαινπαλαὶ ποῦ ἔφερε τὰ πρῶτα μου βήματα, ἔννοιωσα τὴ σκληρὴ αἰσθησι τῆς ματαιότητος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ διαβατάρικου τῶν πραγμάτων. Ἐννοιωσα νὰ κυματίζει ἀπὸ πάνω μου ὁ ἥσκιος τοῦ δέντρου τοῦ θανάτου. Ἀγνάντεψα τὴ μεγάλη ἀδιάρλακτη ἄβυσσο ποῦ βαρυνθῶνται ὅλες ἡ χίμαιρες ποῦ λέγονται ὄντα. Εἶδα ὅτι οἱ ζωντανοὶ ἦταν φαντάσματα μονάχα ποῦ φτερουγίζουν γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπάνω στὴ γῆ τὴν καμωμένη ἀπὸ τὴ στάχτη τῶν πεθαμένων, καὶ ποῦ γυρίζουν πίσω γοργά-γοργά στὴν αἰώνια νύχτα σὰν φωσφορικὲς ἀτμίδες στὸ χῶμα. Τὸ μηδὲν τῶν χαρῶν μας, τὸ κενὸν τῆς ὑπάρξεως, τὸ μάταιον τῶν φιλοδοξιῶν μας μ' ἐγέμιζαν μὲ μιὰ γαλήνια ἀπογοήτευσι. Ἀπὸ λύπη σὲ ἀπογοήτευσι κατήντησα στὸ βουδισμό, στὸ παγκόσμιο ἀποκάωμα. Ἡ ἐλπίς μᾶς πανευτυχισμένης ἀθανασίας θᾶξίξε καλλίτερα. . . .

14 Ἰουλίου 1869.—Λαμενέ! Χάϊνε! τυρανισμένες ψυχές, ἡ μιὰ ἀπὸ πλανεμένη κλίσι, ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκπλήξει, νὰ ἐμπαίξει. Στὸν πρῶτο ἔλλειπε ἡ εὐθυκρισία, στὸν δεῦτερο ἡ σοβαρότης. Ὁ Γάλλος ἦταν δεσπότης βίαιος καὶ ἀπόλυτος. Ὁ Γερμανὸς σκόπτῃς Μεφιστοφελῆς ποῦ αἰσθάνονταν φορὴν γιὰ τὸν φιλιστινισμό. Ὁ Βρετανὸς ἦταν γεμάτος πάθος καὶ μελαγχολία, ὁ Ἀμβουρηνὸς ἰδιορ-

ρυθμία και πονηρία! Κανένας ἀπὸ τοὺς δυὸ δὲν εἶνε ἐλεύθερον ὄν και δὲν πέρασε φυσιολογικῆ ζωῆ. Καὶ οἱ δυὸ, ἀπὸ ἓνα πρῶτο λάθος ἐπι-
στηκαν σὲ ἀτέλειωτο καυγᾶ μὲ τὸν κόσμον. Καὶ οἱ δυὸ εἶνε ἐπαναστά-
ται. Δὲν πολέμησαν γιὰ τὴν καλὴ αἰτία, γιὰ τὴν ἀπρόσωπη ἀλήθεια.
Καὶ οἱ δυὸ ὑπῆρξαν πρόμαχοι τῆς ἀλαζονείας των. Καὶ οἱ δυὸ ὑπέ-
φεραν σημαντικὰ και ἀπέθαναν ἀπομονωμένοι, ἀπαρνημένοι και
καταραμένοι. Μεγαλοπρεπῆ ταλέντα, στερημένα φρόνησι, ποῦ ἔκαμαν
περισσότερο κακὸ παρά καλὸ και στοὺς ἑαυτοὺς των και στοὺς ἄλ-
λους!—Τί ἀξιολύπητες ὑπάρξεις ἐκεῖνες ποῦ ξοδεύονται γιὰ νὰ ὑπο-
στηρίξουν μιὰ πρῶτη πρόκλησι, ἢ και ἓνα λάθος! Ὅσο περισσότερη
ἔχεις διανοητικὴ δύναμι, τόσο πειὸ ἐπικίνδυνον εἶνε νὰ πάρεις ἄσχημα
και ν' ἀρχίσεις ἄσχημα τὴ ζωῆ.

22 Ἰουλίου 1870. . . Μπελλάπ.—Ὁ οὐρανὸς καταχγιασμένος και
μαρμαρένιος τὸ πρῶτ, ξανάγινε ὀλότελα γαλανός, και οἱ γίγαντες τοῦ
Βαλαὶ κολυμποῦν στὸ ἦσυχον φῶς.

Ἀπὸ ποῦ μοῦ ἔρχεται αὐτὴ ἡ ἐπίσημη μελαγχολία ποῦ μὲ πολι-
ορκεὶ και μὲ πιεζει; Πρὸ ὀλίγου ἐδιάβασα μιὰ σειρά ἐπιστημονικῶν
ἐργασιῶν (Μπρόνν, Νόμοι τῆς παλαιοντολογίας· Κάρολ Ρίττερ, Νόμοι
τῶν γεωγραφικῶν σχημάτων). Μήπως αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία τῆς ἐσωτε-
ρικῆς μου λύπης; Μήπως εἶναι ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ἀπέραντου αὐτοῦ
τοπεῖου, ἡ λαμπρότης τοῦ ἡλίου ποῦ κατεβαίνει, ποῦ μὲ διαθέτουν
γιὰ κλάψιμο;

«Πλᾶσμα μιᾶς μέρας ποῦ ταράζεσαι μιὰ ὥρα», τί σὲ πνίγει, τὸ
ξέρω, εἶνε τὸ αἶσθημα τοῦ μηδενός σου. Ὄνόματα μεγάλων ἀνδρῶν
περνοῦν ἀπὸ μπρὸς στὰ μάτια σου σὰν κρυφὴ μομφή, και αὐτὴ ἡ
μεγάλῃ ἀπαθῆς φύσις, σοῦ λέγει ὅτι αὔριο θὰ ἐξαφανισθεῖς, ἐφήμερον,
χωρὶς νὰ ἔχεις ζήσει. Ἴσως εἶνε ἀκόμη και ἡ πνοὴ τῶν αἰώνιων πραγ-
μάτων ποῦ σοῦ δίνει τὸ ρῆγος τοῦ Ἰώβ; Τί εἶνε ὁ ἀνθρωπος, αὐτὸ τὸ
χορτάρι ποῦ μιὰ ἀκτίς στεγνώνει; Τί εἶνε ἡ ζωῆ μας μέσ' στὸ ἀτέ-
λειωτο βάραθρον; Δοκιμάζω ἓνα εἶδος ἱεροῦ τρόμου, και ὄχι πειὰ
μονάχα γιὰ μένα, ἀλλὰ γιὰ τὸ εἶδος μου, γιὰ τὸ κάθε τι ποῦ εἶνε
θνητό. Νοιώθω σὰν τὸν Βούδα, νὰ γυρᾶ ὁ Μεγάλος Τροχὸς τῆς
παγκόσμιας αὐταπάτης, και σ' αὐτὴ τὴν ἄφωνη νάρκη ὑπάρχει μιὰ
ἀληθινὴ ἀγωνία. Ἡ Ἰσις σηκώνει μιὰ γωνιὰ τοῦ πέπλου τῆς, και ἡ
ζάλη τοῦ θαυμασμοῦ κεραυνώνει ἐκεῖνον ποῦ ἀγναντεύει τὸ μεγάλο
μυστήριον. Δὲν τολμῶ ν' ἀνασάνω, μοῦ φαίνεται ὅτι κρεμιέμαι ἀπὸ
κλωστὴ ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἀβόλιστη ἄβυσσον τῶν πεπρωμένων. Μήπως
εἶνε μιὰ ἰδιαίτερη συνομιλία μὲ τὸ ἄπειρον, ἡ διαίσθησις τοῦ μεγάλου
θανάτου;

«Πλᾶσμα μιᾶς μέρας ποῦ ταράζεσαι μιὰ ὥρα. Ἡ ψυχὴ σου εἶνε
ἀθάνατη και τὰ κλάμματά σου θὰ τελειώσουν».

Θὰ τελειώσουν; Ὅταν τὸ βάραθρον τῶν ἀνεκλάλητων πόθων
ἀνοίγεται στὴν καρδιά, ἔξισον ἄπειρον, ἔξισον χαῖνον μὲ τὸ βάραθρον
τοῦ ἀπείρου ποῦ ἀνοίγει γύρω μας. Μεγαλοφύτι, ἀφοσίωσις, ἔρωσ,
ὄλες ἢ δίψες ξυπνοῦν γιὰ νὰ μὲ βασανίσουν ταῦτοχρόνως. Σὰν τὸν
ναυαγὸ ποῦ πάει νὰ βυθισθεῖ στὸ κῆμα, νοιώθω τρελλὲς ὀρμές νὰ μὲ
δένουν στὴ ζωῆ, ἀπελπιστικὲς μεταμέλειες νὰ μὲ σφίγγουν και νὰ μὲ
κάνουν νὰ φωνάζω ἔλεος. Καὶ ἔπειτα ὄλη αὐτὴ ἡ ἀόρατη ἀγωνία
ἀναλύεται σὲ ἀποκάωμμα. «Ὑποτάξου στὸ ἀναπόφευκτο! Πένθησε
τὲς νεανικὲς σου πλάνες! Ζῆσε και πέθανε στὴ σκιά! Κάμε σὰν
τὸν γρύλλο τὴν ἑσπερινὴ σου προσευχὴ. Σβύσε ἀγόγγυστα ὅταν ὁ
Κύριος τῆς ζωῆς θὰ φυσηθεῖ τὴν ἀόρατη φλόγα σου. Μὲ μυριάδες
ἄγνωστες ζωὲς χιτίζεται κάθε σβῶλος γῆς. Τὰ ἐγκυματικὰ λογαριάζουν
μονάχα σὰν εἶνε χιλιάδες δισεκατομμύρια. Μὴ ἐπαναστατεῖς κατὰ τοῦ
μηδενός σου.» Ἀμήν!

Ἄλλ' ἡ γαλήνη εὐρίσκεται μόνο στὴν τάξι. Εἶσαι στὴν τάξι;
Ἄλλοίμονο, ὄχι! Ἡ ἄστατη και ἀνήσυχη φύσις σου θὰ σὲ βασανίσει
λοιπὸν ὡς τὸ τέλος; Ποτὲ δὲν θὰ ἴδεις ἀκριβῶς τί πρέπει νὰ κάμεις.
Ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ καλλίτερον θὰ σοῦ ἔχει ἀπαγορεύσει τὸ καλὸ. Ἡ
ἀγωνία γιὰ τὸ ἰδανικὸ θὰ σ' ἔχει κάμει νὰ χάσεις ὄλες τὲς πραγματι-
κότητες. Ὁ ἀόριστος πόθος και ἡ ἀόριστη ἐπιθυμία θὰ ἔχουν ἀρκέσει
νὰ κάμουν ἄχρηστα τὰ ταλέντα σου, και νὰ ἐξουδετερώσουν τὲς δυνά-
μεις σου. Ἀκαρπὴ φύσις ποῦ ἐνόμισες ὅτι προσκαλέστηκες γιὰ παρα-
γωγή, θὰ δημιουργήσεις ἢ ἴδια περιττὲς τύψεις συνειδήσεως στὸν
ἑαυτὸ σου!

Ἡ λέξις τοῦ Σέρερ μοῦ ξανάρχεται: Πρέπει νὰ παραδέχεσαι
τὸν ἑαυτὸν σου ὅπως εἶνε.

16 Νοεμβρίου. 1870.—Ἐχει κάτι τι ποῦ σὲ συγκινεὶ ποῦ σοῦ
φέρει ζάλη, ποῦ δὲν μπορεῖς νὰ τὸ ἐκφράσεις, τὸ κύτταγμα στὸ
βάθος μιᾶς ἄβυσσου, και κάθε ψυχὴ εἶνε μιὰ ἄβυσσος, ἓνα μυ-
στήριον ἀγάπης και εὐσπλαχνίας. Δοκιμάζω πάντα ἓνα εἶδος ἱερᾶς
συγκινησεως ἅμα εἰσχωρῶ εἰς τὸ τελευταῖον βάθος αὐτῶ τοῦ βω-
μοῦ, ἅμα ἀκούω τὸ γλυκοψυθίρισμα τῶν προσευχῶν, τῶν παρα-
πόνων, τῶν ὕμνων, ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς. Μὲ τὴ
τροφερὴ εὐλάβεια και ὀλότελα θρησκευτικὴ σεμνότητα ποῦ παρίσταμαι
σ' αὐτὲς τὲς ἀκούσιες ἐκμυστερεύσεις. Αὐτὸ μοῦ φαίνεται θαυμασίον

σάν τὴν ποιήσι, καὶ θεῖο σάν κάθε γέννησι. Σωπαίνω, ὑποκλίνομαι καὶ λατρεύω. Ὅταν μπορῶ ἐπίσης, παρηγορῶ καὶ ἐνθαρρύνω.

6 Ἰανουαρίου 1873—Ἐδιάβασα τὲς ἑπτὰ τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου στὴ μετάφρασι τοῦ Λεκόντ Ντελίλ. Ὁ Προμηθεὺς καὶ ἡ Εὐμενίδες εἶνε ἢ μεγάλες μέσα στὲς μεγάλες ἔχουν τὸ ὑπέροχο τῶν προφητῶν. Καὶ ἡ δυὸ ζωγραφίζουν μιὰ θρησκευτικὴ ἐπανάστασι, μιὰ βαθειὰ κρίσι τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ὁ Προμηθεὺς, εἶνε ὁ πολιτισμὸς ποῦ ἀποσπᾶστηκε ἀπὸ τὴν ζήλεια τῶν θεῶν. Ἡ Εὐμενίδες, εἶνε ἡ μεταμόρφωσις τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἀδιάλλακτου ἀντιποίνου μὲ τὸν ἐξίλασμο καὶ τὴ συγχώρησι. Ὁ Προμηθεὺς δείχνει τὸ μαρτύριον ὅλων τῶν σωτήρων ἢ Εὐμενίδες εἶνε τὸ δόξασμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, δηλαδὴ ἐνὸς πολιτισμοῦ ἀληθινὰ ἀνθρώπινου. Πόσο μεγαλοπρεπὴς εἶνε αὐτὴ ἢ ποιήσις, καὶ πόσον ἀσήμαντες φαίνονται ὅλες ἡ ἀτομικὲς περιπέτειες τοῦ πάθους, κοντὰ στὸ τραγικὸ κολοσσαῖον τῶν τυχῶν!

4 Ὀκτωβρίου 1873. Γενεὴ—Ἐρέμβασα πολὺ στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ ποῦ πλημμυρίζει τὴν κάμαρά μου μὲ τὲς ἀκτῖνες του γεμάτες μυστήριον σκοτεινὸ. Ἡ ψυχικὴ κατάστασις στὴν ὁποίαν μᾶς βυθίζει αὐτὸ τὸ φανταστικὸ φῶς μοιάζει τόσο μὲ γλυκοχάραγμα, ποῦ ἡ ἀνάλυσις ψηλαφίζει καὶ τραυλίζει. Εἶνε τὸ ἀόριστο, τὸ ἀσύλληπτο, σχεδὸν σάν τὸν ἀχὸ τῶν κυμάτων καμωμένον ἀπὸ χιλιάδες ἤχους ἀνακατωμένους καὶ συγχωνεμένους. Εἶνε ὁ ἀντίλαλος ὅλων τῶν πόθων τῆς ψυχῆς ποῦ δὲν ἱκανοποιήθηκαν, σμίγοντας σὲ μιὰ ἀόριστη ἠχηρότητα ποῦ δὲν ξεψυχᾷ σὲ ἀχνὸ ψυθίρισμα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀδιόρατα παράπονα ποῦ δὲν φθάνουν ὡς τὴν συνείδησι δίνουν ἀθροιζόμενα ἓνα ἀποτέλεσμα, ἐκδηλώνουν ἓνα αἶσθημα κενοῦ καὶ πόθου, ἀντηχοῦν μελαγχολία. Στὴ νεότητα, αὐτὲς ἢ αἰολικὲς δονήσεις ἀντηχοῦν ἐλπίδα: ἀπόδειξις ὅτι οἱ χίλιοι αὐτοὶ δυσδιάκριτοι τόνοι ἀποτελοῦν τὴ θεμελιώδη νότα τῆς ὑπάρξεώς μας καὶ δίνουν τὴ χροιά τῆς θέσεώς μας ἐν συνόλῳ.—Πές μου τὶ δοκιμάζεις στὸ μοναχικὸ σου δωματάκι, ὅταν ἢ πανσέληνος σὲ ἐπισκέπτεται καὶ ἢ λάμπα σου εἶνε σβυσμένη, καὶ θὰ σοῦ πῶ ἐὰν εἶσαι εὐτυχής.

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

ΜΕΣΟΤΟΠΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

ΑΠΟΒΡΑΔΙΣ. Τὴν ὥρα π' ἀρχίζουνε ν' ἀνάπτουν τὰ φώσια, ἢ κόρη πηγαίνει στὴ βρύση κουκουλιασμένη. Γεμίζει τὸ λαγῆνι της, τὸ σκεπάζει καλὰ νὰ μὴ τὸ ἰδῆ τᾶστρο. Φροντίζει μὴτε νὰ τῆς μιλήσουν μὴτε νὰ μιλήσῃ κανενός. Ἐτσι μυστηριώδικα φέρνει σπίτι τὰ μίλητο νερό.

Μέσα στὴ γωνιά τοῦ σπιτιοῦ, παράμερα λίγο γιὰ νὰ μὴ καῆ, ἢ νοικοκυρὰ ἔχει στημένο τὸν πιὸ μεγάλο δαυλὸ τῆς ξυλαποθήκης. Ἐτσι θρονιαάζει ὁ νοικοκύρης. Τὸ δαυλὸ θὰ τὸν κάψουν αὔριο, τὴ πρωτοχρονιά.

Ὁ μεγαλύτερος ἀδερφὸς τράβηξε γιὰ τὸ λιόκλαδο στὰ χωράφια. Σὲ λιγάκι ἔρχεται φορτωμένος μ' ἓνα κλαδί ἐλιάς. Ὁ πατέρας κ' ἢ μητέρα, τὰ παιδιά ὅλα, τὸν τριγυρίζουν καθένας τους κόφτει ἓνα κλωνί. Συμμαζεῦονται στὴ φωτιά, π' ἀψηλώνει περηφανεῖ, κ' ἢ δοκιμὴ ἀρχίζει. Καθένας τους μαδάει τὰ φύλλα ἀπὸ τὸ κλωνί του κ' ἓνα ἓνα τὰ ρίχνει στὴ φωτιά. Προσέχει τὶ θ' ἀπογίνη. Τὸ φύλλο, χλωρὸ καθὼς εἶνε, τρίβει καὶ πετᾷ ὄξω ἀπ' τὴ φωτιά· κι αὐτὸς ποῦ τῶρριξε τρίβει τὰ χέρια του ἀπ' τὴ χαρὰ καλὸ σημάδι. Καμμιά φορὰ δὲ προφταίνει νὰ ξεπετάξῃ καὶ καίγεται· καὶ τότε πέφτουν ὅλοι σὲ μιὰ μελαγχολία· καὶ τότε ἀκούγεται ἢ φωνὴ τοῦ πατέρα:

— Καλὲ δὲ βαριέστε, πιστεύετε τέτοια παλιομαντέματα;

Μὲ τὴ χαρὰ ποῦ πλημμυρεῖ μέσα τους πλαγιαίνουν τὰ παιδιά, γιὰ νὰ ξεπνήσουνε πρωτὶ-πρωτὶ νὰ τύχουν στὸ ποδαρικό. Ἡ νοικοκυρὰ μὲ τὴ μεγαλύτερη κόρη, πρὶν πλαγιάσῃ, στρώνει τὸ τραπέζι τοῦ Ἀη Βασίλη· ἀπάνω βάνει τὰ πιὸ διαλεκτὰ, τὰ πιὸ παινεμένα φαγητὰ, ποῦ σπάνια τὰ βλέπει τὸ σπίτι. Οἱ πόρτες ὅλες θὰ μείνουν ἀνοιχτὲς τρίστουλα ὅλη νύχτα καὶ τὸ σπίτι φωτόλουστο. Σάν κοιμηθοῦν ὅλοι, ὁ Γέρο Ἀη Βασίλης μὲ τὸ χοντρὸ ραβδί στὸ χέρι, μὲ τὸ βαρὺ σάκκο στὸν ὄμο, στὴ γύρα ποῦ κάνει στοῦ κόσμου ὅλου

τὰ σπίτια, θὰ ἔμπη καὶ στὸ δικό των γιὰ νὰ τιμήσῃ τὸ τραπέζι των.*

ΑΝΗΜΕΡΑ. Αὐγὴ ἀκόμα, κ' ὄλοι, μικροὶ μεγάλοι, στὸ πόδι περιμένουν κάποιον δικό των ἀνόρφανον νάρθη νὰ τοὺς κἀνῃ τὸ ποδαρικό. Κάποιος μικρός, στενὸς συγγενής, ἔρχεται. Στῶνα του χέρι βαστάει τὴ μαλλιαρή, τὴ πέτρα μὲ τὸ πρασινωπὸ μαλακὸ χνουδι, ἐπίτηδες φερμένη ἀπ' τὸ βουνό· στὸ ἄλλο ἓνα κλαδι ἑλιάς. Τὸν ὀδηγοῦν στὴ σάλα τοῦ σπιτιοῦ. Ἐκεῖνος ρίχνει τὴ πέτρα στὸ πάτωμα λέγοντας:

Νᾶνε γεροὶ
οἱ νοικοκυροὶ.

Ἡ νοικοκυρὰ τρέχει νὰ ξεκρεμάσῃ τὸ ρόδι. Τοῦτο εἶνε κομμένο ἀπὸ τὴ παραμονὴ τοῦ Σταυροῦ καὶ κρεμασμένο πάνω ἀπὸ τὴ πόρτα τῆς σάλας. Τὸ δίνει στὸ μικρὸ καλοπόδαρο· αὐτὸς τὸ χτυπάει κάτω μ' ὀρμὴ· τὸ ρόδι σκορπίζεται σ' ἀμέτρητες ρῶγες κ' ὁ μικρὸς ἐπιλέγει: — Ὅπως ἔχει τὸ ρόδι ἔτσι νᾶχῃ πάντα τὸ σπίτι.

Σφίγγουν τότε οἱ μεγάλοι τὰ χέρια, ἐνῶ τὰ παιδιὰ κάνουν μετάνοια καὶ φιλοῦν τὰ χέρια τῶν γονιῶν των. Λέγουν τὴ Καλημέρα τᾶγιου Βασιλεῖοῦ κ' ὁ μικρὸς καλοπόδαρος, ἀφοῦ πῆ τὸ

Καλωσύνη καλωσύνη
γεια, χαρὰ καὶ γεια, Βασίλη
ὅσο βαρῶ ᾔω
μάλαμα κ' ἀσήμι.

φεύγει, γεμάτος εὐκὲς καὶ δῶρα.

ΑΠΟ ΤΑ ΛΑΪΚΑ

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΑΠΟΣΠΕΡΗ

* Ἐνας Τοῦρκος, ἀγαπᾷ νὰ διηγᾶται ὁ κόσμος, θέλησε μιὰ φορὰ νὰ μιμηθῇ τοὺς χριστιανούς. Ἐκανε ἓνα πιλάφι μυρωδάτο, ψηλὸ σὰν μιναρές, κατὰμαυρο ἀπὸ τὸ πολὺ πιπέρι, ἄνοιξε τὶς πόρτες καὶ περίμενε τὸν Ἅγιον ἄγρυνος μὲ μεγάλη περιέργεια. Ἐνα πελώριο σκυλὶ μαῦρο σὰν τὸν Ἄδη πῆρε μυρωδιά καὶ χύθηκε μ' ἀτέλειωτη ὄρεξι στὸ πιλάφι. Ἄνοιγ' ὁ Τοῦρκος τὰ μάτια του καὶ τὸ στόμα μὲ θανατισμὸ, σήκωνε πρὸς τὰ ἐπάνω τὰ χέρια του κ' ἔλεγε:

— Βαί, βαί! μεγάλο σκυλὶ τὸ Ἄη-Βασίλη.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Σ. ΣΚΙΠΗ: Ο ΑΠΕΘΑΝΤΟΣ

III

Ὁ κ. Σκίπης εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀψηλότερες κορυφές ἀνάμεσα στὴν καμπήσια λειψαντρία καὶ ἀναντρία τῆς σημερινῆς μας φιλολογικῆς γενεᾶς.

Κάθε του καινούργιο ἔργο καὶ μιὰ γενναία καὶ φωτεινὴ προσπάθεια εἶναι νὰ ἐξωτερικέψῃ πρὸς εὐρυμέτωπα καὶ ἀρμονικά—ὄχι ὅμως ἀκόμα καὶ ἀπολλώνεια—τὸν πλούσιον διονυσιασμὸ τῆς ψυχῆς του. Τὸ στεγνὸ του μεγαλόπνοο καὶ μὲ βροντόφωνες φιλοδοξίες ποίημα, ὁ "Ἀπέθαντος" πολλὰς σκέψες γεννᾷ μου, εἰδικὰ γιὰ τὸ ξετύλιγμα καὶ τὴν τεχντροπία τοῦ κ. Σκίπης, καὶ γενικὰ γιὰ τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς σημερινῆς Φιλολογίας καὶ Τέχνης, ὄχι μόνο τῆς δικῆς μας, μὰ καὶ τῆς παγκόσμιας. Κ' εἶναι γι' αὐτὸ ἀνάγκη γιὰ μιὰ ὀλοκληρωτικὴ καὶ καρποφόρα κριτικὴ τοῦ "Ἀπέθαντου", συμαξεμένα καὶ λιγόλογα, ὅπως ταιριάζει σ' ἓνα ἀπλό κριτικὸ σημεῖωμα, μὰ καὶ ὅσο μπορῶ συνάμα πολυεδρικά, νὰ μιλήσω.

*

Τὴ φιλοδοξία τῆς οὐσίας τοῦ "Ἀπέθαντου" πλέρια ἀκλουθᾷ κ' ἡ φιλοδοξία τῆς μορφῆς του.

I. Ραψωδία: Ὁ Ἀπέθαντος ἀπολαχταρώντας τὴν ἐλευθερία του μοιράζει τὰ χρυσάφια καὶ τὰ πλοῦτη του στοὺς ταπεινοὺς ἀνθρώπους, περιφρονεῖ τὴ στενὴ εὐτυχία τῆς νοικοκυρίστικης ζωῆς καὶ ρήχεται μὲ τὸ γοργοτάξιδο καράβι τοῦ Ὀνειροῦ « στοὺς ξωτικούς καὶ ἀγνωροὺς τόπους » τῆς ἐπιθυμίας του. Καρaboκύρισα ἡ Ἰδέα καὶ σύντροφοι οἱ στοχασμοὶ κ' οἱ πόθοι καὶ θάλασσα ἡ Μελωδία. Νικᾷ ὅλες τὶς φουρτοῖνες τὸ καράβι καὶ ρήχνει τὴν ἄγγρα τὸν στοῦ Παραμυθιοῦ τὴ χώρα, τὴ γεμάτη ἀπὸ τὰ συντρίμια τῆς περασμένης καὶ ὀλέθριας γιὰ μᾶς δόξας. Περνᾷ ὁ Ἀπέθαντος μιὰ Πύλη μαγικὴ καὶ τραβᾷ πρὸς τὴν Πολιτεία τὴ βουλαγμένη, ποὺ σὰν Παραμῦθι τώρα φαντάζει καὶ φτάνει στὴν πόρτα τὴν ἐφταβουλωμένη τοῦ Δρακοντόκαστρον καὶ χτυπᾷ νὰ τοῦ ἀνοίξουν. Κ' ἔρχεται ὁ Δράκος καὶ ἀδράχνει τὸν καὶ δίνει τὸν τῆς Πανώριας νὰ τόνε θρέφει καὶ νὰ τοῦ τὸν ἐτοιμάσει γιὰ μελλούμενο φογοπότι. Μὰ ἡ Πανώρια προχόνισσά του θεϊκὰ εἶτανε καὶ φίλησέ τονε στὰ χεῖλια καὶ τὸν κέρασε τὸ ἀθανοτονέρι καὶ τὸν ἔκαμε « Ἀπέθαντο ». Καὶ γλύτωσε ἔτσι αὐτὸς ἀπὸ τοῦ Δράκου τὰ νύχια καὶ χύμησε τρανοδύναμος στὰ πέρατα τοῦ κόσμου.

II. — Δίψα ταξιδιῶν στὰ πέλαγα τῆς Χαρᾶς καὶ τοῦ Πόνου φλογί-

ζει τὸν Ἀπέθαντο. Πολύμορφος εἶναι καὶ βούλεται νὰ « πλέξει κομπολόι ἀπὸ τὸ λιανοτράγουδο καὶ ἀπὸ τὸ μυρολόι ».

Καὶ νὰ ἡ Γοργόνα τῆς παράδοσης στὸ πρῶτο ταξίδι συναντᾷ τονε καὶ τὸν ρωτᾷ μὲ ἀγωνία καὶ λαχτάρα ἂν ζεῖ ὁ βασιλιᾶς Ἀλέξαντρος. Κι αὐτὸς ἀτρόμητος ἀποκρίνεται: Ζεῖ καὶ βασιλεύει! Ποιὸς εἶπε τὴν Ἑλλάδα μὰς πῶς πέθανε; Ζεῖ καὶ βασιλεύει στὶς πολλὰς Ἑλλάδες ».

Κι ἀναγαλιάζει ἡ Γοργόνα, ἡ ἀθάνατη αὐτὴ λαχτάρα τῆς Φυλῆς μὰς, καὶ δίνει στὸν Ἀπέθαντο τ' ἀστήθι τῆς νὰ βυζιάξει τὴ φλόγα τῆς Ζωῆς. Κι ἀνεβαίνει τότε σὰν ἀνάβρα ὁ σκοπὸς στὰ χεῖλια καὶ ἀρχίζει φλογερὰ καὶ παναρμόνια νὰ τραγουδεῖ τὴν Ἑλλάδα.

III. — Σὰν ὄνειρα ὕστερα περάσανε ὅλα γοργοκίνητα καὶ θλιμένοι ὁ Ἀπέθαντος κάλεσε μὲ τὰ ξόρκια του συντροφιὰ του στὸ καράβι τὰ ὀριόχλωμα φαντάσματα τοῦ Μπάυρον καὶ τοῦ Σέλλεϋ. Τὰ τραγούδια τους μαῖστράλια δυὸ γενήκανε καὶ φουσκώσανε τὰ πανιά τοῦ καραβιοῦ. Μεγαλόπνοο καὶ ὀρηκτικὸ τὸ φύσημα τοῦ πρώτου, ἀπαλὸ καὶ ἀρχαδικὸ τὸ γλυκόπνοο ἀεράκι τῆς φλογέρας τοῦ Σέλλεϋ. Καὶ τὸ μπουζούκι ὕστερα τοῦ Ἀπέθαντου πιδ ὀρηκτικὸ καὶ πιδ περίπαθο βγάξει τὸν ἀμανέ—γιατί ὁ Ἀπέθαντος Ἀνατολίτης εἶναι καὶ σμίγει τὴν ἀντρέια τοῦ Διγενῆ μὲ τὸ πάθος τὸ ἀπαλόκορμο τῆς φλογερῆς Τουρκάλας.

IV. — Στὸ ἀμμογιάλι τώρα πλαγιαστὸς ὁ Ἀπέθαντος καινούργιους ἀθλοὺς ἀποθυμᾷ καὶ ξαναρῆχεται πρὸς τὴν ἀβέβαιη πάλι στράτα. Καὶ πετιέται μπροστά του ξάφνου ὁ Γρίβας τοῦ Δημοτικοῦ μὰς τραγουδιοῦ, πὺ θλιμένοι ἀποζητᾷ τὸν Κωσταντῆ του. Κι ἀπάνω του καβαλάρης ὁ Ἀπέθαντος ὀρμᾷ, βρῖσκει τὸ καταχτόνιο πηγάδι, σκαλλ-σκαλλ τὸ κατεβαίνει, σκλαβώνει τὸ στοιχειό, χύνει στὸ σκέλεθρο τοῦ Κωσταντῆ τρεῖς στάλες ἀθάνατο νερὸ καὶ ἀνασταίνει τον καὶ μαζὶ του ἀνεβαίνει πάλι τὸ πηγάδι, τὰ ξημερώματα.

Πέφτει ἀπάνω στὸ χῶμα ὁ Κωσταντῆς καὶ γλυκοφιλεῖ το καὶ ὑψώνοντας ἀρμονικὰ τὰ χεῖρια του δοξολογᾷ τὴ Ζωὴ καὶ ἀπάνω πιδ στὸ Γρίβα του Ἀπρίλης, σκορπᾷ σὰν καταχνιά.

V. — Μόνος πάλι ὁ Ἀπέθαντος, μὲ χίλιες ἀκόμα ἐπιθυμίες ἀμέρωτες καὶ ἀνικανοποίητες μέσα του, θρηνεῖ. Κι ὁ λογισμὸς του πικραμένος κατεβαίνει στὸν Ἄδη καὶ ἤσκιοι νεκρῶν τοῦ γνέφου μὲ τὰ ὀλόμανρα μαντήλια. « Ἀπὸ παντοῦ ξεχύνονται οἱ στεναγμοὶ καὶ οἱ γόοι καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς θρήνους προβάλλει ὁ ἱερὸς ἤσκιος τῶν γονέων του καὶ τοῦ ἔρωτοδοξεμένου ἀδερφοῦ. Κ' ὕστερα οἱ ψυχὲς τῶν μεγάλων ποιητῶν τότε προσχωρετοῦνε καὶ ὁ Δάντης πιδ κοντὰ σημόνει του καὶ λέει του: « Onorate l'altissimo poeta! »

VI. — Καὶ τραγουδεῖ καὶ ξεφαντώνει ὁ Ἀπέθαντος στὸ Παλάτι τοῦ Χάρου. Μὰ τὸ μαγιοβότανο πὺ τοῦδωκε ἡ Πανώρια τὸν ἔκαμε ἀπὸ τὴν ξαλημονιά του σὰ ν ὀ ρ ι ς νὰ ὀ ρ θ ω θ εῖ, πυρωμένος ἀπὸ μεγάλη ζέση. Καὶ ξαναβρῖσκει τὴ σκληρότητα τοῦ Δημιουργοῦ καὶ ἀπὸ τὸ χάρο πὺ τοῦ ἔταξε δυὸ ψυχὲς νὰ τοῦ χαρίσει δὲ ζητᾷ τώρα τὸν πατέρα του καὶ τὴ μη-

τέρα, μόνο ζητᾷ καὶ παίρνει τὴν Ἰφιγένεια καὶ τὴ Μαργαρίτα. Τὴν ψυχὴ τὴν ἐπική τὴν ἀρχαία καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ Λυρισμοῦ. Καὶ τὸν ἀκλουθοῦνε ὀλόχαρες οἱ ταξιδιώτισες τοῦ Ὀνείρου καὶ μ' ἓνα μαγικὸ καράβι ἀρμενίζου πρὸς τὸ ἀερογιάλι τῆς Ζωῆς.

VII. — Καὶ νὰ τώρα τὸ ἅγιο χῶμα τῆς Πατρίδας προσδέχεται τὸ μεγάλο ταξιδευτὴ μὲ τὶς δυὸ του φιλενάδες, πὺ αὐτὸς στὰ καστάλινα νερὰ ρωμιοπούλες πάει νὰ τὶς βαπτίσει. Ἡ ζωὴ ἡ μεστὴ καὶ τρισάγια τοῦ χωριοῦ κυκλῶνει τοὺς ζεστά. Οἱ κοπελιὲς τοῦ χωριοῦ μαζεύονται καὶ φιλοῦνε τὰ χεῖρια τῆς Ἰφιγένειας καὶ τῆς Μαργαρίτας. Καὶ σὰ φράθηκε ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀπέθαντου ἀπὸ τραγοῦδι καὶ φαγοπότι καὶ ἥλιο, ἔβαλε τοὺς ὀμορφότερους τοῦ χωριοῦ νὰ τοῦ ζέξουνε τὸ ἀμάξι, γιατί ἡ Μοῖρα του δὲν τὸν ἀφήνει αὐτὸν στὴ στενοχάρακτη ζωὴ τοῦ χωριότη νὰ χαιρέται. « Κ' ἔχετε γειά! καὶ στὸ καλὸ! γιομόσαν τὸν ἀγέρα! » καὶ φεύγει πρὸς τὴν Κασταλία ὁ Ἀπέθαντος μὲ τὶς δυὸ του πεντάμορφες φιλενάδες. Καὶ στὸ διάβα τοὺς ξεναρκώνονται τὰ λουλούδια καὶ ξεμουδιάζουν τὰ δεντρά καὶ ὅλη φύση γιορτάζει καὶ φτάνει πιδ ἡ πολυπόθητη στιγμή πὺ ὁ Ἀπέθαντος « θὰ δρέψει γύρω ἀπὸ τὴν καστάλινη πηγὴ τ' ἀρχαία τὰ εἰδύλλια, πὺ ἀνθοῦνε ἀνάμα μὲ τοὺς ἔρωτες, σὰν τὰ λευκὰ τριφύλλια ».

*

Τὸ σύμβολο διάφανο καὶ καθαρότατο φέγγει κάτω ἀπὸ τοὺς στίχους: Ξεκινᾷ ὁ Ἀπέθαντος ποτισμένος καὶ θεριμένος μὲ τῆς ἀθάνατης προγονικῆς ψυχῆς τὸ ἀθανατονερί καὶ ὕστερα ἀπὸ « πολὺπλαγκτὴ » πνευματικὴ Ὀδύσεια, ὅπου ἀπανωτὰ συντυχαίνει καὶ τραγουδεῖ τοὺς πόθους καὶ τὶς ὀρμὲς τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς τῆς ἀρχαίας, τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νεωτέρας, γυρίζει πίσω στὴν Ἰθάκη—Πατρίδα του καὶ δυὸ μεγάλες ἰδέες πὺ δὲν τὶς εἶχε ξεκινώντας τότε συντροφεοῦνε τώρα, σὰ λάφυρα πολῦτιμα τοῦ καταχτητικοῦ του ταξιδιοῦ: Ἡ Ἰφιγένεια καὶ ἡ Μαργαρίτα. Στὴν Πατρίδα του τώρα, ἀφοῦ « πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστυα καὶ νόον ἔγνω, πολλὰ δ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα », θὰ χτίσει τὸ καινούργιο του Παλάτι ὁ Ἀπέθαντος καὶ μητέρες μὰς ὑπόσχεται νὰ κάμει τὶς δυὸ του παρθενικὲς σκλάβες, χαρίζοντάς μὰς ἔτσι καινούργιους Εὐφορίωνες καὶ Διγενήδες.

Δὲν ξέρω ἂν διερμήνευσα πιστὰ τὴ σκέψη τοῦ κ. Σκίπη στὴν παραπάνω μου ἀνάλυση καὶ ἀκόμα πιδ πολὺ δὲν ξέρω ἂν ὁ γυρισμὸς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ ζωὴ τῆς Ἰφιγένειας καὶ τῆς Μαργαρίτας, ἔχει καὶ γιὰ τὸν κ. Σκίπη τὴ σημασία πὺ γιὰ μένα ἔχει. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς ἀρμονικῆς ἀδερφοσύνης τῆς Ἀργίτισσας παρθένας καὶ τῆς γερμανικῆς πολυπάθης ἡρωΐνας, εἶναι μὲ φαίνεται τὸ μεγάλο πρόβλημα ὀλόκληρης τῆς σημερινῆς φιλολογίας καὶ τέχνης. Νὰ κατορθώσωμε νὰ βροῦμε τὴν κλασικὴ ἔκφραση τῆς νεώτερης ψυχῆς, — νὰ τὸ πρόβλημα. Τὸ καλοῦπι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ψυχῆς δὲ μὰς φτάνει σήμερα. Στενὸ εἶναι. Πολλὰ πάθη καὶ συναίσθηματα, πολλὲς ἐρωτήσεις καὶ ἀγωνίες, ἀγνωστες εἶσανε στὴν Ἰφιγένεια καὶ οἱ καρνάτιδες οἱ ἡρεμες, δὲ μποροῦνε πιδ νὰ βαστάξουν τὸ βαρυφορτωμένο οἰκοδόμημα τῆς νεώτερης ζωῆς. Ὅ,τι καὶ ἂν λέμε, ὅσες προσευχὲς καὶ ἂν ἀναπέμπομε ἀπάνω στὴν Ἀφρόδιτη, μάταια.

Πνίγεται ή νεώτερη ψυχή μέσα στους στύλους του Παρθενώνα και δε μπορούμε κι ούτε και πρέπει να θυσιάσουμε τόσους και τόσους αγαπημένους συντρόφους, να ξεριζώσουμε τόσα και τόσα πάθη κ' αισθήματα κ' ιδανικά για να στριμώξουμε την ψυχή μας μέσα στους αρχαίους ναούς. Δεν πρέπει να πάρομε από την αρχαία Σκέψη και Τέχνη παρά μόνο τη ΜΕΘΟΔΟ. Τιποτ' άλλο. Αυτή μας μαθαίνει πώς για να ζήσει ένας ναός, μια τραγωδία, ένα άγαλμα, χρειάζεται πειθαρχία και τάξη. Την πειθαρχία αυτή και την τάξη τέλεια τη βρήκανε οι αρχαίοι Έλληνες. Και γι' αυτό τίποτα απ' ό,τι σκαλίσανε και είπαν, δε θά πεθάνει. Βρήκανε το μυστικό της Άθανασίας. Μα αιώνας κ' αιώνας περάσανε, χιλιάδες ποταμοί, πότε θολοί, πότε καθαροί, από θρησκείες και φιλοσοφίες, από επιστήμες και άμύθειες, από έλπίδες και φόβους, από αγάπες και μίση, χυθήκανε στην ανθρώπινη ψυχή. Οι όχτοι της πειθαρχίας που μπορούσαν να χωρέσουν το μικρό ρέμα της αρχαίας ψυχής, πλημμυριστήκανε, καβαλικευτήκανε και σπάσανε. χωρίς τάξη, αναμάλιαρα κ' ύστερικά, άρχισε τότε ή Τέχνη να έκδηλώνεται. Κι όσες φορές πειθάρχισε μέσα στους αρχαίους όχτους, πάντα της στένεψε και στείρωσε και νεκρή φαινότανε γιατί δε χωρούσε μέσα της να κλείσει τη σημερινή παθιάρικη πλημμύρα. 'Ο Γκαίτε στο β'. του Φάουστ θέλησε φαίνεται το πρόβλημα αυτό να λύσει σμίγοντας την Έλένη με το Φάουστ. Την κλασικήν αρχαιότητα και το ρομαντισμό. Και γέννησαν τον Εύφορίωνα.

Μου φαίνεται—και την ιδέα μου αυτή χωρίς δισταγμό, άφου πολύ τήνε σκέφτηκε, τολμώ και τήνε λέω—μου φαίνεται δεν ένοιωσε παρά από τη μια του μόνο μεριά ο Γκαίτε το μυστήριο του γάμου της Έλένης και του Φάουστ. 'Ο γάμος της κλασικότητας και του ρομαντισμού, της τάξης και της άναρχίας, της Δίψας της άμέρωτης και του καλοσκαλισμένου, περιορισμένου Ποτηριού, παιδί του έπρεπε να χει ένα Εύφορίωνα που λιγότερο να ηηδά και να φωνάζει—περισσότερα από τη μητέρα του να ξέρει και να θέλει, μα συστηματικότερα κ' ήρεμότερα από τον πατέρα του να ενεργεί και να τολμώ. Έναν έφηβο που εύρτερο το μέτωπο να χει από τους έλληνικούς έφηβους και παθητικότερες τις χειρονομίες και πιο λύγαιο το βλέμμα, μα όχι όμως ξεστηθωμένον και θεατρικό, σαν τ' άγάλματα του μαπαρόικου ρυθμού.

Τέτοιος Εύφορίωνας δεν είτανε. Ίσως να παρσάρηθη ο Γκαίτε από το πρότυπό του, τον Μπάυρον, ίσως πάλι ή εποχή να μην είτανε ακόμα ώριμη ν' αντίληφτει κι από τις δυό του τις μεριές το μεγάλο αυτό πρόβλημα. Σήμερα όμως ξέρομε και τι στοιχεία πρέπει να σμίξομε και τι συνθετικός όργανισμός από την ένωση πρέπει να δημιουργηθει. Όχι μόνο ποιοι πρέπει να ναι οι γονέοι ξέρομε, μα ποιοι πρέπει να ναι το παιδί. Κάμαμε ένα σπουδαίο βήμα προς τα εμπρός: σπουδαίο γιατί ή φωτεινή και βαθειά κατανόηση μιας ιδέας, είναι ή πρώτη θετική φάση της πραγματοποίησής της.

*

Ό κ. Σκίπης πολύ πρέπει να προσέξει στα έρχόμενά του έργα. Άν πράγματι, όπως παραπάνω ξήγησα, ένοιωσε το ρόλο που προορισμό έχουν

στη νεώτερη φιλολογία μας να παίξουν ή Ίδέα-Ιριγένεια κ' ή Ίδέα-Μαργαρίτα (1), πρέπει πολύ περισσότερο από το τελευταίο του έργο να τότε βρούμε προχωρημένο. Πρέπει ν' απαλλαχτει επιτέλους από τα δυό μεγάλα, δλέθρια ελαττώματα της τεχνοτροπίας του: από το Θόρυβο κι από την πολυλογία.

Τα μάτια του κ. Σκίπης δε μπορούνε ακόμα, κατάματα ως κυτάζουν τη ζωή, να την κυτάξουνε ήρεμα και σεμνά. Πνίγεται ή άρμονία της Σκέψης του μέσα σ' ένα θόρυβο τζιγγανικό και μιάν έξωτικιά συμμορία από νταούλια και ζουρνάδες, από νεροπαπούληδες και Δράκους, από Βελζεβούληδες και ξωθιές. Μέσα από γύφτικους θορύβους προβαίνει ή ώραία ψυχή του. Και στρεβλώνεται πολλές φορές από ένα συσπασμό μεγαλόστομο το δυνατό Έγώ του. Το ξέρω, ο εγωϊσμός του κ. Σκίπης τέλεια δικαιολογείται ή εξηγείται α) από τη συναίσθηση της αξίας του β) από ένα ένστικτο άμυνας έναντιον πεζής κι άδικης πραγματικότητας που τον ειρωνεύεται και δεν τον άναγκορίζει. Μα όταν ευγενικότερα μεστώσει ο εγωϊσμός του, τότε θα δει, θα γίνει πιο ήρεμος και βουβός. Ήρεμος και βουβός γιατί θα τότε συνοδεύει τότε και θα τον ίκανοποιεί ή βαθειά δύναμη. Κ' ή βαθειά δύναμη πάντα της είναι σεμνή.

Τα μάτια του κ. Σκίπης δε γενήκανε ακόμα, όπως θέλει ο Γκαίτε, φώς. Για να το κατορθώσει πρέπει πολύ να κυτάξει γύρω του τον ήλιο, τη θάλασα, τη Γυναίκα, τη Δυστυχία, τη Χαρά, τ' άγάλματα, τις ζωγραφιές. Τότε σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία του, ανάλογο θα βρει ανάμεσα σ' αυτά τα πράματα το Βιργίλιο του και τη Βεατρίκη. Άλλος οδηγό του παίρνει για το φωτεινό και πλέριο ξετύλιγμα του είναι του τη Χαρά, άλλος τον Πόνο, άλλος τη Γυναίκα, άλλος τη Σκέψη. Τότε ο κ. Σκίπης θα μπορέσει, επισκοπώντας όλα τα πράματα από ψηλά, να γαληνέψει και να συμφιλωθει με τον κόσμο. Μήτε θόρυβος πιά, μήτε στριγγές φωνές, μήτε περιφρόνηση κι άκαρποι άναρχισμοί.

Κι άφου τόσο αγαπά τον Όμηρο και θέλει τ' άχνάρια του ν' άκολουθεί—γιατι δε βλέπει με τι θεϊκά γαλήνη, χωρίς σπασμούς και θεατρικότητες, αντικρίζει ο Όμηρος τη Ζωή και το Θάνατο; Θωρεί τους Άχαιούς ή τους Τρώες να σκοτώνουν και να σκοτώνονται, θωρεί και τα παιδάκια να γελούν στον κόρφο της μάνας, με το ίδιο ήρεμο μάτι. Νοιώθει, είναι πολύ άνώτερος απ' όλους αυτούς που τραγουδει και μοιάζει ήλιο που πέφτει άπάνω στη γής και χαδεύει με την ίδια ζεστασιά και με το ίδιο φώς και το αίμα της σφαγής και το αίμα της ήδονής, και το Θεοσίτη και τον Άχιλλέα και τη συκιά και την Έλένη. Και καθένα από τα πράματα αυτά αναδίνει τη λάμψη τη δικιά του. Ό ήλιος πέφτει σε μπριλάντια άπάνω στα δάχτυλα των γυναικών, πέφτει

(1) Σημ. — Το ζήτημα αυτό χρειάζεται μελέτη δλόκληρη και δεν είναι δυνατόν έτσι έπεισοδιακά ν' αναλυθει. Σε μιάν « Αισθητική Αυτοψυχογραφία », λογιάζω θάτανε χρέος μου να ίστορίσω πώς με χιλίες άγωνιώδεις λοξοδρομίες κ' αισθητικές παρεκτροπές, μπόρεσα κυτάζοντας πολύ την τέχνη της Ίταλικής Αναγέννησης (προπάντων το Μωϋση και το Δαυίδ του Μιχαήλ Άγγελου) να έννοήσω και να αισθανθώ το νόμο— που ως τώρα μυστήριο μου φαινότανε — που δίνει την άθανασία στην αρχαία Έλληνική τέχνη και φιλολογία. Μια τέτοια μελέτη θα κάνει καλό στους νέους που άναζητούνε ακόμα το δρόμο τους, γιατί θα τους συντομέψει την άναζήτηση.

και σε σπασμένα γυαλιά άπάνω στα χωράφια. Και τα γυαλιά και τα μπριλάντια ως να δεχτούν τον ήλιο στραφαλιίζουνε. Μά καθένα σύμφωνα με τη δική του φύση. Θεός φαντάζει ο Όμηρος: Όχι μόνο τοποθετεί το κάθε πράμα στη θέση του μά και το άναγκάζει ν' άναδώσει το maximum της λάμψης του.

Μιά τέτοια θεϊκιά ήρεμία κι άνοχη άπαιτείται για να χαιρετιστεί κανείς "altissimo poeta". Και την ήρεμία αυτή και την άνοχη δέν την έχει ακόμα ο κ. Σκίπης. Μά όταν ξεχνά το θόρυβο, είναι άλήθεια υπέροχος. Υπάρχουνε στροφές μέσα στον «Άπέθαντο» που δέν ξεχνιούνται ποτέ. Ό ρυθμός, ή χειρονομία, τα λόγια που άναπνδούν και χύνονται ήχηρά κι άρμονικά σαν άπό Καθάριο χρυσάφι, ή όρμη, ή ένθουσιασμός, ή φλόγα — άνυπέβλητα είναι. Δυστυχώς έρχεται έδω κ' έπεμβαίνει κι άσκημίζει την πανόρα συγκίνηση, το δεύτερο ελάττωμα του κ. Σκίπη ή πολυλογία του.

*

Ό κ. Σκίπης είναι πολύ άναλυτικός. Ξεχύνεται σε λόγια περισσότερα άπό όσα χρειάζονται. Κ' έτσι παθαίνει ό,τι συχνά σε τέτοιες περιπτώσεις γίνεται: Ένώ με δυο τρία λόγια άνοίγει μας ένα όρίζοντα άπέραντο, έπειτα θέλοντας να μάς εξηγήσει πλατήτερα τη σκέψη του, συμαζεύει και στενεύει τον όρίζοντα — είτε γιατί έτσι τον έννοιωσε και δέν είτανε αυτός που έμεις με την ύποβολή τη λιγόλογή του ξανοίξαμε, είτε γιατί αν και τον έννοιωσε άπέραντο σαν κ' έμας όμως δέν του στάθηκε δυνατόν να του διασώσει το πλάτος στην ύλική διατύπωση της μορφής. Ξεχνά έτσι τον ψυχολογικό νόμο που τόσο βαθιά νοιώσανε και τόσο γόνιμα εφαρμόσανε οι συμβολιστές και μουσικόπαθοι ποιητές των τελευταίων χρόνων: Τα λίγα ώραία λόγια, άφήνοντας ελεύθερο ένα μεγάλο περιθώριο στη φαντασία και στο νοϋ μας, μάς έπιτρέπουν να συμπληρώνομεν έμεις και ν' άποζωγραφίζομε ό,τι ο Ποιητής σε μοτίβο και σε σκίτσο μάς ύπόβαλε. Κ' έτσι με την ύποβλητική λιγολογία κατορθώνονται δυο μεγάλα άποτελέσματα:

α) Κατορθώνομεν έμμεσα κ' ύποβλητικά να φανερώσομε ό,τι βαθύ και μουσικό κι άτέλειωτο κλει μέσα της ή σκέψη μας. Να δείχομε μόνο πρέπει την πεταλούδα — σκέψη μας άπό μακριά κι όχι να την πιάνομε στα χοντροδάχτυλά μας και να την καρφώνομεν έτσι ξέθωρη και μισερωμένη άπάνω στο χαρτί. Μικρότερη πάντα τότε κι άσκημότερη φαίνεται άπ' ό,τι είναι.

Ό Σολωμός φαίνεται μεγαλήτερος άπό τον Παλαμά άκριβώς γι' αυτό. Ό ένας ξεχύνεται, ρητορεύει, άπλώνεται. Ό άλλος συμαζεύεται, βαθυσυλλογάται, λιγομιλεί. Και το ν' άφήσει ακόμα ερείπια το έργο του και κομματιασμένο μάς τον άνεβάξει ακόμα πολύ άψηλά άπ' ό,τι ίσως του άξίζει. Γιατί αφήνει περισσότερο περιθώριο στη σκέψη του και περισσότερη έπομένως έλευτερία στη φαντασία και στο νοϋ μας να τότε συμπληρώσει. Τα κομμάτια του έργου του δείχνουνε μεγάλα άγκωνάρια όλο και πεντελήσιο μάρμαρο, για ένα Παρθενώνα—που ίσως να μην μπορούσε να τότε χτίσει. Και βέβαια δέ μπορούσε, άφοϋ δέν τον έχτισε. Μά έμεις κυτάζοντας τα κομμάτια θαμάζομε και λέμε: «Τι Παρθενώνα θάχτιζε! και διαβαίνομε μη έμβαθύνοντας περισσότερο: Ένώ του Παλαμά ή σκέψη είμαι βέβαιος πιο πλατειά

είναι και πιο παγκόσμια και πιο πολυκαρπη. Όμως επειδή θέλησε (θέλησε; δέ μπόρεσε άλλως), όλη να μάς την εκφράσει, άναγκαστικά τη μίκρανε. Κι άναγκαστικά ό,τι πιο μεγάλο και πιο μουσικό έχει μέσα του ο Παλαμάς ποτέ του δέ θα φανερωθεί. Κι ό,τι ο Σολωμός ίσως δέν είχε, με την ύποβολή των λίγων ώραίων λέξεων μάς έδωκε... Είναι τραγικότατο να συλλογάται κανείς πόσο ή τεχνοτροπία σακατεύει μπροστά στα μάτια μας την ψυχή του Ποιητή. Η τεχνοτροπία που έμεις δέν τη διαλεγόμε' ή φύση μάς τήνε κολλά πύρινα άπάνω στο μέτωπό μας.

Κάτι όμοιο με τον κ. Παλαμά παθαίνει κι ο κ. Σκίπης. Ν' αλλάξει τέλεα είναι άδύνατον—μόνο να ξετυλιχτεί. Μά όσο κι αν ξετυλιχτεί πάντα το πιο ώραίο και το πιο βαθύ του κ. Σκίπη θα μένει άφανέρωτο. Και μην πει κανείς πως έτσι πάντα γίνεται. Κάποτε ο ποιητής δείχνει περισσότερα άπ' ό,τι έχει μέσα του. Κάποτε περισσότερο μαμμή άπό μητέρα είναι.

Θυμούμαι τώρα κάποιους στίχους του όλικώς αντίθετου άπό τον κ. Σκίπη, του κ. Κλήμη Πορφυρογέννητου. Με μια σοφή λιγολογία τέλεα Μαλαρμεϊκή, μάς δίνει συγκίνησης και μουσικότητες τόσο άπέραντες, που δυσκολεύομαι να πιστέψω πως είναι δυνατόν να τις έχει μέσα του όλες και με σαφήνεια ο ποιητής. Μά ξέρει. Η τέχνη του προνομίουχα είναι κι ο στίχος του δέν είναι σώμα που κλει τη σκέψη, είναι σκαλοπάτι της μόνο' δέν είναι τέλος, είναι αρχή. Είναι το σκίτσο το άπροσδιόριστο, ο καμβάς, όπου κεντούμεν έμεις το κέντημα που μπορεί να φτάσει ή υπέρτατη ένταση της δύναμής μας. Είμαστεν έμεις έξίσου—ίσως και πιο πολύ, δημιουργοί άπό τον ποιητή.

Κι αυτό είναι το β'. μεγάλο άποτέλεσμα της ύποβλητικής λιγολογίας: Νοιώθομε κ' έμεις οι άναγνώστες την εγωϊστικότητα χαρά των δημιουργών. Ό εγωϊσμός μας που στάδιο να δράσει δέν του άπαμένει στους άναλυτικούς ποιητές δρα έδω ελεύθερα και συμπληρώνει και δημιουργεί. Και γι' αυτό χαιρόμαστε το τέτοιο έργο με κάποια εγωϊστική έπιστοβουλία. Ό ποιητής χρησιμεύει μας μόνο για να μπορούμε με μάσκα κι άφιλόνερδα τάχατε να θαμάσομε το έργο—που ξέρομε πολύ καλά, είναι έργο πιο πολύ δικό μας. Πιο πολύ δικό μας; Ποιός ξέρει; Κανένας δέ μπορεί να ξέρει που τελειώνει ο ποιητής και άπό που αρχίζομεν έμεις. Μεγαλήτερα φτερά δέν είδα άπό τα κουτσουριασμένα φτερά της Νίκης της Σαμοθράκης. Γιατί; Γιατί έτσι κομμένα που είναι αφήνουν ελεύθερη τη φαντασία μου να τα συμπληρώσει, άπλώνοντάς τα άπό Άνατολή σε Δύση και σκεπάζοντας όλη τη Ζωή κι όλο το Θάνατο.

Ποιά ή άπροσμέτρητη σημασία της τεχνοτροπίας αυτής στο δράμα, δέν είναι έδω τόπος άρμόδιος να πούμε. Στο ποίημα είναι λιγότερη και πιο intime, μά πάντα μεγάλη. Ό τέτοιος ύποβλητικός ποιητής μεγαλώνει, γιγαντώνεται, μικραίνει ή νανοποιείται, ανάλογα με το πλάτος της ψυχής που τον διαβάσει. Και γι' αυτό ο Πορφυρογέννητος, για να μιλούμε πάντα για τους δικούς μας και για τους νέους, πότε γίνεται μεγαλήτερος άπό τον κ. Σκίπη, πότε πολύ μικρότερος. Ζήτημα τέλεα ύποκειμενικό κ' εξηγούμενο, θαρρώ, όπως παραπάνω σε γενικές γραμμές θέλησα να ξεδιαλύνα.

*

Αυτές μου οι σκέψεις δείχνουνε το δρόμο των πολύ άνηφορικό, που

νομίζω ὁ κ. Σκίτης πρέπει ἀκόμα νά τραβήξει γιὰ ν' ἀνεβεί στὴν Κορφή του. Λιγότερο θορυβώδης καὶ πολὺ λόγιος πρέπει νά γίνει. Τὸ ξέρω εἶναι πολὺ δύσκολος καὶ πολὺ ἀσκητικὸς ὁ κανόνας. Γιατὶ ὅταν μᾶς ἔρθει μιὰ ὠραία φράση, ὅταν ἔχομε νά ξεχύσομε μιὰν ὠραία ὀρμή, εἶναι σατανικὰ ἔλκυστικὸς ὁ πειρασμὸς καὶ δὲ βαστοῦμε. Μὰ δὲν πρέπει κανένας νά ξεχνᾷ πὼς τίποτα ὀρμητικότερο ἀπὸ τὴ συγκρατημένη ὀρμή. Οἱ Δημιουργοὶ πρέπει νά εἶναι σκληροί. Ὅχι στοὺς ἄλλους, στοὺς ἑαυτοὺς τους. Κι ὁ κ. Σκίτης ὁ πιὸ δημιουργὸς κι ὁ πιὸ ὀρμητικὸς ἀπ' ὅλους μας τοὺς νέους, ἔχει τὴ δύναμη τὴν αἱματηρὴ αὐτὴ θυσία τῶν ὠραίων του συντρόφων πού θορυβοῦνε καὶ φωνάζουν μέσα του, νά προσφέρει στὸν ἀσκητικὸ βωμὸ τῆς Τέχνης.

Ἄς ἐπισκοπήσει καλὰ ὁ κ. Σκίτης τὸ ξετύλιγμά του τώρα: ὁ Ἀπέθαντος κλεῖ τὴν πρώτη, τὴν ἀρνητικὴ, περίοδο τῆς ψυχῆς του. Ὡς τώρα,—ἡ ψυχικὴ Ὀδύσσεια ἢ μυριοκίντη καὶ φουρτουνιασμένη, μὰ καὶ σωτήρια γιὰ ὅσους δυνατοὺς — ὡσὰν τὸν κ. Σκίτη — γλυτώνουν ἀπὸ τῆς Κίρκης, τοὺς Πολύφημους καὶ τῆς Σειρήνης καὶ γυρίζουν στὴ γλυκεῖα Πατρίδα. Ἀπὸ τώρα καὶ πέρα,—ἡ πιὸ δύσκολη μὰ καὶ πιὸ καρπερὴ θετικὴ περίοδος τῆς ψυχῆς του. Καὶ γι' αὐτὸ μὲ ἀγωνία περιμένω τὸ καινούργιο του ἔργο. Ἄς μὴν ξεχνᾷ ποτέ του ὅμως τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου πού γεννᾷ τοὺς Εὐφωρίωνες καὶ τοὺς Διγενήδες: ἡ σεμνὴ καὶ φωτεινὴ Σκέψη τῆς Ἰφιγένειας πρέπει μέσα στὰ στήθια μας πάντα νά παραστέκεται καὶ νά συγκερνᾷ τὴν ἀμέρωτη φλόγα τῆς πολυπαθῆς καὶ πολυαγαπημένης Μαργαρίτας—καρδιάς μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ